

ΠΑΝΔΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Δ
31 ΜΑΡΤΙΟΥ 1904

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΡΟΪΔΟΥ *

Κυρίαί και κύριοι,

Δέν πρόκειται νά σᾶς διηγηθῶ τήν βιογραφίαν τοῦ Ἐμμανουήλ Ροΐδου, ἡ ὁποία ἄλλως τε δέν θά ἐπαρουσίαζε καί πολὺ ἐνδιαφέρον, διότι, οὔτε τὸν βόρειον πόλον ἐξερεύνησε βέβαια ὁ συγγραφεὺς τῆς «Παλίσης Ἰωάννας», οὔτε νικηφόρος στρατηγὸς ἦτο, οὔτε πρέσβυς ἐχηματίσεν, οὔτε κἂν ὑπουργός, ἀλλὰ μόνον ἐφορος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀφοῦτου εἶχε τὸ ἀτύχημα νά χάσῃ τὴν περιουσίαν του καί νά μὴν εἰμπορῆ πλέον νά ζῆ ὡς ἰδιώτης. Δέν πρόκειται οὔτε νά σᾶς διασκεδάσω μὲ τἀνέκδοτα τοῦ εὐφανεστάτου ἀνδρός, γνωστά καί ἴσως πρόσφατα εἰς τὴν μνήμην σας, διότι πολλὰ ἐδημοσίευσαν κ' ἐσχάτως αἱ ἐφημερίδες ἐπ' ἐνκαιρίᾳ τοῦ θανάτου του· οὔτε ἀκόμη νά σᾶς ἐκθέσω τὰς ἀναμνήσεις τῆς προσωπικῆς μου μετὰ τοῦ Ροΐδου γνωριμίας.

Ὅχι ἀπόψε θά σᾶς ὀμιλήσω ἀπλῶς περὶ τοῦ ἔργου του, θά σᾶς παρουσιάσω τὴν μορφήν τοῦ συγγραφέως. Ὅσον διὰ τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου, ἠάρκεσθῶ νά σᾶς δεῖξω δύο τρεῖς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι εἶνε εὐγλωττότεραι βέβαια ἀπὸ κάθε ἀνάλυσιν καὶ περιγραφὴν. Ὅσοι ἐγνωρίζετε μόνον γέροντα τὸν Ροΐδην, θά τὸν ἀναγνωρίσετε εἰς τὴν πιστὴν αὐτὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ἐχάραξε μὲ ἀγάπην ὁ κ. Φωκᾶς. Ἄν θέλετε νά τὸν ἴδῃτε νέον, ἀνθρώπον τοῦ κόσμου καὶ τῶν σαλονιῶν, τῶν κέγτρων καὶ τῶν διασκεδάσεων, ἰδοὺ ἡ παλαιὰ φωτογραφία, τὴν ὁποίαν

ἐδημοσίευσαν τὰ «Παναθηναία» τῆς 15 Νοεμβρίου. Καὶ ἂν ἔχετε περιέργειαν νά ἴδῃτε πῶς ἦτο καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, ἰδοὺ ἀντίγραφον παλαιᾶς εἰκόνας, ἔργου Ρωμαίου ζωγράφου, παρεπιδήμου εἰς τὴν Γένουαν, ὅπου, ὡς γνωστόν, διέτρευσαν τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ροΐδου. Τὸ πολύτιμον αὐτὸ *δοκουμέντο*, τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν εἰς εὐγενῆ ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Ἀνδρεάδου, χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1845 καὶ παριστάνει τὸν συγγραφέα μας δεκαετῆ. Τί ἔντονος καὶ τί ἐκφραστικῆ μορφῆ! πῶς ἡ ἐμβριθεία καὶ ἡ σαρκαστικότης εἶνε ἀποτυπωμένα ἀπὸ τῶρα εἰς τὰ παιδικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικά!

Λοιπὸν, θά σᾶς ὀμιλήσω περὶ τοῦ ἔργου του. Ἴσως θά εἶμαι δλίγον βαρὺς, ἀλλὰ θά προσπαθῆσω τοῦλάχιστον νά εἶμαι σύντομος. Ὅσον διὰ τὴν πληξὶν ἐκείνων, ποῦ δέν ἀγαποῦν τὰ καθαρῶς φιλολογικά, ἐλπίζω νά τοὺς ἀποζημιώσῃ μετ' ὀλίγον ἡ ἀπαγγελία τῆς Ἀδὸς Σανθάκη, μ' ἐν ἀριστούργημα τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Ἐμμανουήλ Ροΐδης ἐνεφανίσθη εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον, τῷ 1862 ἂν δέν ἀπατάμαι, μὲ μίαν μετάφρασιν τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» τοῦ Σατωβριάνδου. Σήμερον παρομοία ἐμφάνισις δέν θά ἐλογαριάζετο πολὺ. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ πρωτότυπα ἔργα ἦσαν τόσον σπάνια, ὥστε τὰ πρὸ πεντηκονταετίας ἐκδιδόμενα περιοδικά, ὡσάκις εὐτυχοῦσαν νά δημοσιεύσουν καὶ κατ' ἄλλο ἐκτὸς μεταφράσεως, πεζὸν ἔννοῶ, διότι οἱ ποιηταὶ ἦσαν, εἶνε καὶ θά εἶνε πάντοτε

* Διάλεξις γενομένη ὑπὸ τοῦ κ. Γρ. Ζενοπούλου εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν Παναθηναίων, τὴν 14 Μαρτίου 1904.

αφθονοί, — ανέγραψαν την λέξιν πρωτότυπον με στοιχεῖα τόσον παχέα, ὅσον σχεδὸν καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ τίτλου. Ἔινε πολὺ χαρακτηριστικόν, ὅτι ὁ θάνατος πρὸ ὀλίγων μηνῶν, εὔρε τον Ροῖδην μεταφράζοντα. Εἰμπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς, ὅτι αὐτὴ ἐπῆρξεν ἢ κυριώτερα του ἐργασίας. Τὰ ὀλίγα πρωτότυπα ἔργα, τὰ ὁποῖα παρήγαγεν ἐκ διαλειμμάτων, χάνονται μέσα εἰς τοὺς σωροὺς τῶν μεταφράσεών του, ὡς βιβλιάρια σφηνωμένα μεταξὺ ὀγκοβιβλίων.

Ἄλλ' οὕτως ἐργαζόμενος ὁ Ροῖδης, ἠκολούθει πιστῶς τὸ πρόγραμμα τῆς φιλολογικῆς του ζωῆς. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς «Παλίσης Ἰωάννας», τοῦ νεανικοῦ του δοκιμίου, «κατέθεσε τὸν κάλαμον», ὡς εἶπεν ὁ ἴδιος, μετὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ γράψῃ πλέον ποτέ. Τὸ ἐθεώρει ἀνάξιον τοῦ κόπου, ἐνεκα τῆς καταστάσεως τῆς γραφικῆς μας γλώσσης, εἰς τὴν ὁποῖαν αἱ μὲν λέξεις τῆς λαλουμένης, αἱ ζωνταναὶ λέξεις, αἱ μόναι χρήσιμοι εἰς τὸν καλλιτέχνην, ἦσαν στυγματισμένα ὡς χυδαῖαι καὶ βάρβαροι, αἱ δὲ λέξεις τῆς ἀρχαίας, αἱ μόναι νομίμως ἐπιτροπέμεναι καὶ ἀπωσθήποτε μὴ ἐξαφνίζουσαι τὸν ἀναγνώστην, ἐφ' ἐφαίνοντο ψυχραὶ, δύσχηστοι καὶ ἀνεπαρκεῖς. Πρὸ τῆς τοιαύτης γλωσσικῆς ἀτελείας, ὁ Ροῖδης ἐνόμιζε μορῖαν τὸ νὰ καθίση νὰ γράψῃ μετὰ κόπον ἀφάνταστον μίαν καὶ μετριωτάτην σελίδα, ἐνῶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀναγνώσῃ εἴκοσι τοῦλάχιστον καλλίστας «τοῦ Σπένσερ, τοῦ Ἡλιοδώρου, τοῦ Ρενάν, τῆς Σάνδ καὶ τοῦ Λουκιανοῦ».

Ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως ἕως τὴν μετάφρασιν, ἡ ἀπόστασις δὲν εἶνε βέβαια μεγάλη. Ἄλλως τε διὰ μίαν μετάφρασιν, σκοποῦσαν ν' ἀποδώσῃ ὁπωσδήποτε τὸ νόημα τοῦ συγγραφέως, νὰ δελεῖ τὸ κέντημα ἀπὸ τὴν ἀνάποδην, νὰ κάμῃ τὸν ἀναγνώστην νὰ γνωρίσῃ τὸ πρωτότυπον, ὅπως θὰ τὸ ἐγνώριζεν, — ἀτελῶς πάντοτε καὶ στοιχειωδῶς, — ἂν τοῦ ἦτο πρόχειρον τὸ βιβλίον καὶ ἂν ἐγνώριζε τὴν ξένην του γλώσσαν, τὴν ὁποῖαν ποτὲ δὲν θὰ ἠσθάνετο ὅπως τὴν μητρικὴν, — διὰ τοιαύτην μετάφρασιν δὲν θὰ ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη τόσον τελείου ὄργανου, ὁποῖον θάπαιτοῦσεν ἢ πρωτότυπος ἐργασία καὶ ὁποῖον, κατὰ τὸν Ροῖδην, οὔτε ἦτον, οὔτε ἐπῆρξεν ἐλπίς νὰ γίνῃ γρήγορα ἢ γραφομένη νεοελληνικῆ. Ἴδου διατὶ ὁ Ροῖδης διήλθε τὴν ζωὴν του ὄλην σχεδὸν μεταφράζων, φιλοτεχνῶν μεταφράσεις κομψάς, εὐσυνειδήτους, γλαφυράς, ἀλλ' εἰς τὴν συνήθη, τὴν τρέχουσαν «γλώσσαν τῆς ὑπηρεσίας», στερούμενας ὁμολογουμένως τῆς πρωτοτυπίας, τῆς

δημιουργικότητος, τῆς γλωσσοπλαστικῆς ἀξίας τὴν ὁποῖαν παρουσιάζουν αἱ μεταφράσεις ἀνωτέρων φιλολογικῶν ἔργων ὑπὸ τοῦ Πολυλά, τοῦ Καλοσγούρου, καὶ ἄλλων συγχρόνων. Καὶ ἰδοὺ διατὶ τὰ ὀλίγα σχετικῶς πρωτότυπα ἔργα του τὰ ὀνομάζει *πάρεργα*, ἀποδίδων αὐτὰ εἰς τὴν ἐπιμονὴν ἐκδοτῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν καὶ ἡμερολογίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων, λέγει, «εὐρέθησαν καὶ τινες, κατορθώσαντες δι' ἐκτάκτων ἐκβιαστικῶν μέσων», νὰ τὸν μεταβάλουν — μεταφραστὴν αὐτὸν ἐξ ἐπαγγέλματος, — «εἰς ἀκούσιον συγγραφέα σιαλαθυρμάτων».

Δεν θὰ ἤθελα νὰ νομίσετε, κυρία καὶ κύριοι, ὅτι αἱ φράσεις αὐταί, τὰς ὁποίας ἀντέγραψα ἀπὸ τὸν περιφημον πρόλογον τῶν «Παρέργων» (Ἀθήναι, 1885), εἶνε ἀπλὰ προσήματα μειωφροσύνης, ἢ καὶ σοφιστικῆ δικαιολογίας τῆς ραθυμίας φυγοτόνου συγγραφέως, ὁ ὁποῖος βασανίζεται ὑπὸ τύψεων σκληρῶν, ἀναγκωρῶν, ὅτι κατὰ καλλίτερον καὶ γενναϊότερον ἤμποροῦσε νὰ παραγάγῃ. Ὅχι τὴν ψυχὴν τοῦ Ροῖδου κατεῖχεν εἰλικρινῆς, ἄδολος, ἀληθινὴ ἀπελπισία, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἦλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα, τὸ θλιβερότατον πράγματι, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ κατῆντησεν ἀχρηστὸς εἰς τὸν καλλιτέχνην τοῦ λόγου. Τὸ πρόβλημα τοῦτο, τὸ ἄλυτον ἀκόμη δι' ἡμᾶς, — μετὰ τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν δημοτικιστῶν, καὶ τὴν ἄλλην τόσῃν τῶν ἀτικιστῶν, — ἀπησχόλησεν ἐξ ἀρχῆς τὸν συγγραφέα τῆς «Παλίσης Ἰωάννας», πολὺ πρὶν γίνῃ πρόβλημα κοινόν, φλέγον καὶ τελευταίως αἰματόβρεκτον. Εἰς τὸν πρόλογον τῶν «Παρέργων», ὁ ὁποῖος ἐγράφη τρία ἔτη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ «Ταξιδίου», ὑπάρχει ὄχι πλέον τὸ σπέρμα, ἀλλ' ὁ σκελετός τὸ σχέδιον, εἰμπορῶ νὰ εἶπω, τῶν «Εἰδώλων» ὀλόκληρον. Ἡ δὲ κριτικὴ περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Ψυχάρη, τὴν ὁποῖαν ὁ Ροῖδης ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Ἐστίαν» τοῦ 1889, δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο, παρ' ἀκριβῆς περίληψις τῆς περιφήμου ἐκείνης γλωσσικῆς μελέτης, τὴν ὁποῖαν ἐξέδωκε μὲν ἐφ' 1893, ἀλλὰ τὴν εἶχε σχεδὸν τελειωμένην ἀπὸ τότε.

Προκειμένου περὶ συγγραφέως, τοῦ ὁποίου τὸ κυριώτερον ἔργον εἶνε μία γλωσσικὴ μελέτη, ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ σᾶς ὁμιλήσω, ἐκτενέστερ' ἀφ' ὅσον θὰ ἤθελα, καὶ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Διὰ τὸν Ροῖδην, — καὶ διὰ κάθε ἄνθρωπον, ὑποθέτω, ὁ ὁποῖος βλέπει, ἔλαβεν ἀπόρρητον ἢ ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἰδῇ τὰ πράγματα ὅπως εἶνε, — μετὰ τὴν γλώσσαν

μας συμβαίνει κατὰ παράδοξον ἢ ἐξαιρετικόν. Τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἐγίνεν εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς, ἂν δὲν εἶνε ἐντελῶς καὶ μοιραίως ἀνεπανόρθωτον, φαίνεται τοῦλάχιστον δυσθεράπευτον. Ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῶμεν, νὰ καλλιεργήσωμεν, ν' ἀναπτύξωμεν, νὰ ἐξευγενίσωμεν τὴν μητρικὴν μας γλώσσαν, ὅπως ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου ἐπρωτιμήσαμεν — ἀδιάφορον διὰ τοίους λόγους — ν' ἀναστήσωμεν μίαν γλώσσαν νεκράν, εἰς τὴν ὁποῖαν αἱ ζωνταναὶ λέξεις, αἱ ἐκφράζουσαι τὰ πράγματα ζωηρῶς καὶ προκαλοῦσαι τὴν αἰσθητικὴν συγκίνησιν, δὲν ἔχουν νόμιμον θέσιν. Ἡ μακρὰ καὶ ἐπιμονος, ἀλλὰ ματαία αὐτὴ προσπάθεια τῆς νεκραναστάσεως, ἢ ὑπερεκατονταστῆς αὐτῆς χρήσις γλώσσης συνθηματικῆς, τεχνητῆς, ἢ ὁποῖα οὔτε ἐγίνεν οὔτε εἰμπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ δημοτικῆ, — θὰ ἦτο ἀντινομία! — συγχρόνως δὲ καὶ ἡ καταδίκη εἰς ἀχρησίαν, εἰς μαρasmus, τῆς ζωντανῆς γλώσσης, τῆς μητροδιδάκτου, ἐδημιούργησαν τόσον ἔκτροπον κατάστασιν, ὥστε σήμερον, ἢ τοῦλάχιστον χθές, ὁ λογοτέχνης εὐρίσκειτο πρὸ τοῦ διλήμματος: ἢ νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰς λέξεις, αἱ ὁποῖαι τοῦ χρειάζονται, ὑποτάσσων αὐτάς, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διγλωσσίας, τῶν δύο γραμματικῶν, (τὸ ὁποῖον διὰ μίαν γλώσσαν θὰ ἦτο βάρβαρότης), εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας, νὰ γράψῃ δηλαδὴ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Κοραῖ, *ἐβγάζω τὸ δμμάτιον τοῦ θραπίου* — ἢ νὰ περιορισθῇ αὐτότηρως, μετὰ τοῦ τυπικοῦ, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον λεξιλόγιον, — κατὰ τὸ σύστημα Κόντου, Θερελιανοῦ καὶ συντροφίας, καὶ νὰ γράψῃ μόνον: *ἐκβάλλω τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἰχθύος*.

Ἄλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην περίστασιν, αἱ ζωνταναὶ λέξεις, *βγάνω, μάτι, ψάρι*, ὑφιστάμεναι ἀτικτὰς κοκώσεις, περιπίπτουν εἰς νεκροφάνειαν ἢ κατανοῦν αὐτόχρονα κομικαί: εἰς δὲ τὴν ἄλλην, ὁ συγγραφεὺς θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῇ δριστηκῶς τῆς ἰδέας τοῦ νὰ ἐκφράσῃ πλήρως τὸ νόημά του, καὶ τοῦ νὰ παραθῇ, ἐκτὸς τοῦ νοῦ, καὶ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀναγνώστου.

Ὁ Ροῖδης δὲν ἠγγόει βεβαίως ὅτι ὑπάρχουν δύο τρόποι ἀπομακρύνσεως καὶ σωτηρίας ἐκ τοῦ σκληροῦ, τοῦ ἀπελπιστικοῦ αὐτοῦ διλήμματος: Α' Νάρνηθῃ κανεὶς τὸ καθεστὼς, νὰ ὑψώσῃ σημαίαν ἐρυσθρᾶν καὶ νὰ γράψῃ δημοτικὴν ἀμύγη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, δηλαδὴ νὰ ὑποτάσῃ κάθε λέξιν, εἴτε ἀρχαίαν εἴτε νέαν, εἴτε ξένην εἴτε ἑλληνικὴν, εἰς τὸ τυπικὸν καὶ τὸ φθορολογικὸν τῆς *ρομάντης γραμματικῆς*, ὅπως τὸ κάμνει ὁ κ. Ψυχάρης

καὶ οἱ θαρραλέοι του ὀπαδοί: *βγάνω τὸ μάτι τοῦ ψαριοῦ*. Β' Νὰ συμβιβασθῇ τὰ ἑτερογενῆ, τάντιθετα καὶ τὰ διεστῶτα, παραδεχόμενος δύο γραμματικὰς, μεταχειριζόμενος γλώσσαν μιγάδα, — ἢ *μίσην*, ὅπως τὴν λέγει ὁ κ. Ψυχάρης, — καὶ νὰ γράφῃ κάθε λέξιν μετὰ τὸν τύπον, μετὰ τὸν ὁποῖον τὴν ἔχομεν συνειδήσῃ περισσότερον, — δημοτικὸν διὰ τὴν λέξιν εἶνε δημοτικῆ, καὶ ἀρχαῖον διὰ τὴν λέξιν εἶνε ἀρχαία: *βγάνω τὸ μάτι τοῦ ἰχθύος*. Τοῦτο δὲν κάμνουν οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν σημερινῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν, ἀπὸ τοῦ Σουρῆ μέχρι τοῦ Παπαδιαμάντη; Δὲν λύεται βέβαια ὁ κόμπος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κόπτεται μᾶλλον διὰ τοῦ ξίφους. Ἄλλ' εἶνε ἡ μόνη λύσις, ἢ ὁποῖα, χωρὶς νὰ κηρυχθῇ, χωρὶς νὰ ὑποδειχθῇ ἀπὸ κανένα αἰρεσιάρχην, ἐπεβλήθη, εἰς ὅλους μας ἀπὸ τὴν ἀνάγκην αὐτῆν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἀκριβῶς τοῦτο δὲν ὑπέφερον ὁ Ροῖδης, Φιλόσοφος, ἐπιστήμων κατὰ τὴν οὐσιαστικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀπέκρουε κάθε συνθηκολόγησιν μετὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ μετὰ τὴν λογικὴν, ἐβδελύττετο κάθε πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς τῆς πρακτικῆς, δὲν θὰ εἶχε καὶ ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Μέθοδος προπορινῆ, αὐθαίρετος, ἢ ὁποῖα δὲν κατέλυε τὴν βάρβαρον διγλωσσίαν, ἢ ὁποῖα ἐπέτρεπε τὴν ἀναρχίαν, τὴν ἀκαταστασίαν καὶ τὸ χάος, ἢ ὁποῖα ἐνεπιστεύετο τὴν γλώσσαν εἰς τὴν διάθεσιν καὶ εἰς τὴν καλαισθησίαν τῶν γραφόντων, χωρὶς κανόνα καὶ χωρὶς περιορισμόν, τοιαύτη μέθοδος, ἔστω καὶ κοινῶς παραδεκτὴ, δὲν ἦτο διὰ τὸν Ροῖδην.

Τῷ ἔμενεν ἀκόμη ἡ μέθοδος τοῦ κ. Ψυχάρη. Εἶνε πράγματι ἡ μόνη, ἢ ὁποῖα καταργεῖ τὴν διγλωσσίαν ἢ ἐπιτρέπει εἰς τὸν συγγραφέα νὰ μεταχειρισθῇ ὅσας λέξεις χρειάζεται. Ἄλλὰ διὰ τόσῃν μεγάλῃν ἐπανάστασιν, ὁ Ροῖδης, φαίνεται, δὲν εἶχε τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος. Ἔως ἐκεῖ δὲν ἔφθανεν ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς του καὶ... τῆς φαντασίας του. Δὲν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ κλεισθῇ εἰς ἐλεφάντινον πύργον, καὶ νὰ φαντασθῇ ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ δὲν μεταχειρισθῇ τὴν καθαρεύουσαν ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας, ὅτι δὲν ὑπάρχουν σχολεῖα, ὅπου ὡς πρῶτα γράμματα διδάσκονται τὰ *δά* καὶ τὰ *ζα*, ὅτι δὲν ὑπάρχει Πανεπιστήμιον, οὔτε Ἐκκλησία, οὔτε Δικαστήριον, οὔτε Βουλὴ, οὔτε Τύπος. Καὶ νὰ γράφῃ ὅπως θὰ ἔγραψεν, ἂν ἐξ ἀρχῆς ἤθελε καλλιεργηθῇ καὶ θεσπισθῇ μόνη ἢ δημοτικῆ καὶ νὰ ἐκδίδῃ τὰ βιβλία του διὰ πέντε ἀνθρώπους — Ψυχάρην καὶ Σαν, — καὶ νὰ μὴ κερδίῃ ἄλλο ἀπὸ τὰ σκάμ-

ματα και τὰς ὕβρεις τῶν πολλῶν, και νὰ δνευφύεται πρὸς παρηγορίαν, ὅτι θάναγνωσθῆ μετὰ ἑκατὸν ἢ μετὰ διακόσια ἔτη! Ὁ Ροῖδης εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς πρέπει νάναγινώσκειται και νὰ ἐννοῆται, γλωσσικῶς τοῦλάχιστον, ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του· ἄλλως ματαιοπονεῖ, ὅπως θὰ ἐματαιοπονοῦσε μαρότατα κ' ἐκεῖνος, ἂν ἔγραφε κατὰ τὸ λογικώτατον κ' ἐπιστημονικώτατον σύστημα τοῦ κ. Ψυχᾶρη, τὸ ὁποῖον ὁμως ἐξαφνίζει τόσον τοὺς συγχρόνους του, και προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτησιν ὅλων τῶν γνησίων θεημάτων τῆς καθαρευούσης. Καὶ γνήσια θεήματα τῆς καθαρευούσης εἶνε σήμερον ὅλοι οἱ Ἕλληνες! «Ἔργον τοῦ συγγραφέως, — λέγει εἰς τὸν ἐπίλογον τῶν «Εἰδώλων» — δὲν εἶνε νὰ ἐπιβάλλῃ ἀηδῆ καταπότια, οὔτε νὰ μαντεύῃ τὰς ὁρέξεις μελλόντων ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ νάποβλέπῃ εἰς μένους τοῦς σημερινούς». Ἐπειτα, και ἀνεξαρετήτως τῆς ὑποδοχῆς τοῦ κοινοῦ ἂν ἐκρίνε φρόνιμον νὰ ἐργασθῆ, χάριν τῆς ἰδέας και μόνης, ἐγνώριζεν ἄρα γε τόσον καλά τὴν δημοτικὴν; ἤμπορουσε νὰ γράψῃ εἰς ἰδίωμα ἀσυνείδητον, ἀγνωστον σχεδὸν ἐκεῖ ὅπου ἔζη αὐτός, νὰ καλλιεργήσῃ γλῶσσαν κοινωμένην σχεδὸν προαιωνίως, νὰ πλάσῃ λέξεις και νὰ δημιουργήσῃ ἐξ ἀρχῆς ὄρους; ἢ μήπως, ὑπὸ τὸν γλωσσοπλαστικὸν αὐτὸν ἐπιόλητην, κ' αἱ γνησιώτεροι, αἱ ὀραιότεροι του ἐμπνεύσεις δὲν θὰ μετεβάλλοντο εἰς ξηρὰς και ἀνουσίας θεματογραφίας; Ὀρισμένως, ὁ Ροῖδης δὲν ἠσθάνειτο μέσα του τὸ πῦρ μεγάλου γλωσσοπλάστου, ἀναμορφωτοῦ και δημιουργοῦ ἔν τῷ μέσῳ δὲ τῶν διασταυρουμένων διλημάτων, ὡς μόνην διέξοδον και σωτηρίαν ἢ ἰσχυρὰ λογικὴ του, και ἴσως ἢ μετριοφροσύνη του, και ἢ αὐτεπιγνώσις του, τῷ παρουσίας τὴν ἀποχῆν.

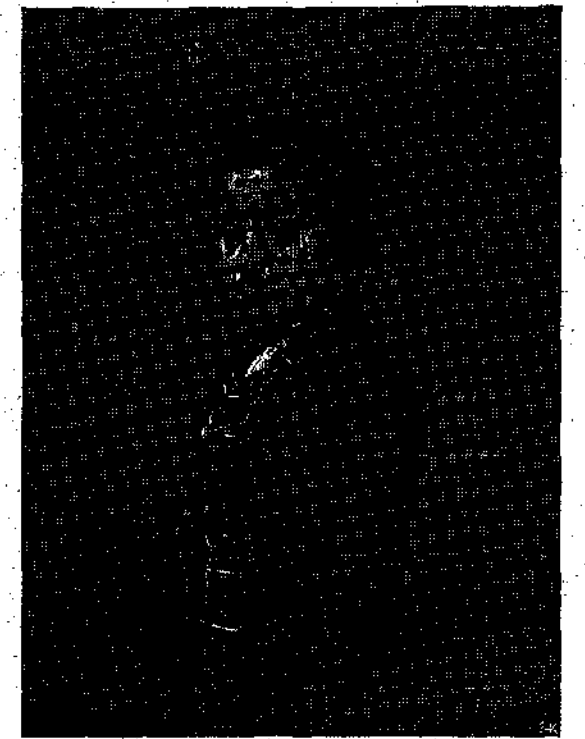
Και ὁ Ροῖδης δὲν ἔγραφε, — δὲν ἔγραφε παρὰ μόνον εἰς τὴν καθαρευούσαν, τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ γράψῃ. Ἄλλ' ἦτο δεξιώτατος χειριστὴς τῆς καθαρευούσης, ἀριστοτέχνης ὅσον ἤμποροῦσε νὰ εἶνε εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτήν. Ὅχι ἔνεκα τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν καθαρευούσαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἔνεκα τοῦ μίσους του κατ' αὐτῆς. Ὅπως εἶπε παρὲ ὁ ἴδιος, ἢ καθαρευούσα ὁμοιάζει μετὰ τὰ κακὰ και δύστροπα ἐκεῖνα γύναια, τὰ ὁποῖα τιθασεύει και ὑποτάσσει ὁ μεταχειριζόμενος ὄχι θωπείας, ἀλλὰ ραβδισμοῦς. Ὡς παράδειγμα ὅτι γράφουν καλλιτέρα τὴν καθαρευούσαν οἱ τρέφοντες ὀλίγην πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀξίαν τῆς, ἔφερε πάντοτε τὸν Βερναρδάκη, ὁ ὁποῖος

τόσα ἔγραψεν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς, και τὸν Γαβριηλίδην. Πολὸν πειστικώτερον θὰ ἦτο τὸ ἰδικὸν του παράδειγμα, ὡς λογογράφου. Ὅσοι δὲ νομίζουν τὸν ἰσχυρισμὸν του εὐφυᾶ μόνον παραδοξολογίαν, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶν ὅτι κάθε γλῶσσα γίνεται τόσον ὀραιότερα, ὅσον ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰς σχολαστικότητας; διὰ νὰ γράψῃ δὲ κανεὶς τὴν καθαρευούσαν χωρὶς σχολαστικότητας, πρέπει ἀκριβῶς νὰ ἔχη τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἢ καθαρευούσα, — σχολαστικότης ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, — δὲν ἀξίζει τίποτε.

Αὐτὰ ἐξηγοῦνται και ἀναπτύσσονται διὰ μακρῶν εἰς τὰ «Εἰδῶλα». Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ περιφανέστερον φιλολογικὸν μνημεῖον τοῦ Ροῖδου. Κτυπᾷ μίαν πρὸς μίαν τὰς γλωσσικὰς προλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἀπ' αἰῶνων λυμαινόνται τὸ δυστυχεῖς τοῦτο ἔθνος, καταρρίπτει ἐκ βάθρων τὸ εἰδῶλον τῆς καθαρευούσης, και προετοιμάζει τὸν τόπον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου θάναγερθῆ ζῶσα, σφριγηλή, περικαλλῆς και παντοδύναμος, ἢ ἀληθινὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Ἐξ ὅσων ἐμελέτησαν τὸ ζήτημα και συνέγραψαν βιβλία, κανεὶς δὲν συνεισέφερε ὅσα ὁ Ροῖδης ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς μῆρας και ὑπὲρ τῆς ἄλλης, κανεὶς πρὸ πάντων δὲν τὰ ἐξέθεσε κατὰ τρόπον τόσον πειστικὸν και ἐπαγωγόν. Γνωρίζω, ὅτι ὁ κ. Χατζιδάκις ἀνεσκέυασε τὸ βιβλίον τοῦ Ροῖδου («Εἰδώλων Κατάλυσις») και ἠθέλησε νάποδείξῃ, ὅτι δὲν εἶνε ἐπιστημονικόν. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι εἰς τὰς παρατηρήσεις του ὁ σοφὸς γλωσσολόγος ἔχει μέγα δίκαιον· ὅτι ὁ Gabelenz εἴμπορεῖ νὰ ἔχη μεγαλύτερον, ὅτι ὁ Οὐϊθνεῦ δὲν συμφωνεῖ ἰσῶς μετὰ τὸν Μάξ Μύλλερ, και ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς θεωρεῖται σήμερον ἀπρηχαιωμένος. Ὅλα ὁμως αὐτὰ εἶνε λεπτομέρειαι εἰδικαί, εἰδικώταται, αἱ ὁποῖαι δὲν μοῦ φαίνεται νὰ ἔχουν και πολλὴν σημασίαν ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ὄλου ζητήματος. Ἄν εἰς μερικὰς τοιαύτας λεπτομερείας ὁ Ροῖδης ἐλέγχεται ἀνακριβῆς, — και πείθομαι εἰς ὅ,τι λέγει ὁ κ. Χατζιδάκις, — εἰς ἄλλας ὁμως, πολὺ σπουδαιότερας, περὶ τῶν ὁποῖων ὁ κ. Χατζιδάκις δὲν λέγει τίποτε, εἶνε ἀκριβέστατος, εἰς δὲ τὰς γενικάς του γραμμάς, τολμᾷ νὰ εἴπῃ, ἢ ἀλήθεια αὐτόχρημα. Τὸ βιβλίον τοῦ Ροῖδου δὲν εἶνε εἰδικῶς γλωσσολογικόν, ἔστι μόνον ὁ κ. Χατζιδάκις θὰ ἤμποροῦσε νὰ συγγράψῃ τοιοῦτον· ἀλλ' εἶνε ἐπιστημονικόν, κατὰ τὴν εὐρύτεραν σημασίαν τῆς λέξεως, και φιλοσοφικόν, ὅσον δὲν εἶνε πάντοτε τὰ βιβλία τῶν εἰδικῶν γλωσσολόγων. Ἄν

εἰς τὰς ἀρετὰς ταύτας προσθέσωμεν και τὴν λογοτεχνικὴν, θὰ ἤμποροῦσαμεν κάπως νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀσύγκριτον ἀξίαν τῶν «Εἰδώλων», τὴν δ' ἐπίδρασιν τῶν ἐπὶ τῆς φιλολογίας μας, ἂν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν χρονολογεῖται κυρίως τὸ διαζύγιον μεταξὺ τῆς ἀμιγῆς καθαρευούσης και τῶν ἀξίων τοῦ ὀνόματος λογογράφων. Εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ, χωρὶς φόβον πλάνης ὅτι τὰ «Εἰδῶλα» ἐχρησίμευσαν ὡς μίαν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀντιδράσεως, τὴν ὁποῖαν ἐπροκάλεσαν αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ «Ταξιδιοῦ».

Και ὁμως, λέγουσιν τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν ἔχει τὸν ἐπίλογον ἀντάξιον τοῦ ὄλου. Νομίζεις, ὅτι τὸ συμπέρασμα τὸ δὲν ἔρχεται ὡς λογικὴ συνέπεια, ὡς ἀναγκαῖος συνδετικὸς κρίκος τῶν μερῶν. Ἡ δεινὴ ἐκεῖνη πολεμικὴ κατὰ τῆς τεχνητῆς γλώσσης και ἢ εὐγλωττος ὑπεραπολογία τῆς δημοτικῆς, καταλήγουσιν εἰς ἀπλήν συμβουλήν «περὶ καθαρισμοῦ τῆς καθαρευούσης», ἢ ὁποῖα φαίνεται κατωτέρα τοῦ κόπου τῆς συσσωρεύσεως τόσων ἐπιχειρημάτων. Ὡς νάπεδειλίαισε τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὁ Ροῖδης, ἀντὶ νὰ κλείσῃ τὸ βιβλίον του μετὰ μίαν θερημὴν ἐπίκλησιν και μετὰ μίαν προτροπήν πρὸς καλλιέργειαν μόνης τῆς ἀληθοῦς γλώσσης, ἀπεναντίας κηρύττει τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ καθεστὸς, ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην τῆς καθαρευούσης, και συμβουλεύει τὴν ἐπανάστασιν ἡρεμον, βραδείαν, βαθμιαίαν. Πολλοὶ φρονοῦν διὰ τοῦτο, ὅτι τὰ «Εἰδῶλα» θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ μὴν ἔχουν συμπέρασμα, διὰ νὰ τὸ ἐξάγῃ ὁ ἀναγνώστης μόνος του. Τὸ κατ' ἐμέ, ὡς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ θεωρῶ τὸ συμπέρασμα τῶν «Εἰδώλων» ὡς λογικώτατην συνέπειαν τῶν ἀρχῶν, τῶν ἰδεῶν, τῆς διδασκαλίας και τοῦ παραδείγματος τοῦ συγγραφέως. Ἀκόμη και τῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἀκόμη και τοῦ χαρακτήρος του. Ὁ Ροῖδης οὐδέποτε ἐπρόβαλεν ὡς ὀρηκτικὸς και ἀχαλίνωτος ἐπαναστάτης. Αἱ βίαιαι ἀνατροπαὶ τὸν ἐτρόμαξαν ἠρκεῖτο νὰ εἶνε φιλοπρόδοτος ἀλλὰ και συντηρητικὸς. Νάποδείξῃ τὸ νόμιμον και τὸ ἀναγκαῖον τῆς καλλιέργειας τῆς ζωντανῆς γλώσσης, ἀλλὰ νὰ μαρτύρησῃ και τὸ γεγονός τῆς ἐπικρατήσεως τῆς καθαρευούσης, ἢ κατάλυσις τῆς ὁποίας ἐν μιᾷ νυκτὶ και μόνῃ θὰ ἦτο ἄθλος ὑπεράνθρωπος, — ἰδοὺ ἔως ποῦ ἔφθανε τὸ θάρρος του. Ὁμολογῶ ὅτι ἄλλοι ἔδειξαν περισσότερον θάρρος και εἰς τὴν θεωρίαν και εἰς τὴν πράξιν, — ἀμφιβάλλω ὁμως ἂν αὐτοὶ εὐρισκωνται πλησιέστερα εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Ροῖδης δεκαετής.

Περὶ τοῦ Ροῖδου ἐλέχθη, ὅτι δὲν ἦτο «πλάστης» ἀλλὰ «καταλυτής»· ὅτι τοῦ ἔλειπε κάποια εὐρύτερα σκέψις και κάποια γενναϊότερα ὀρμη, ἰκανὴ νὰ τὸν ἀναδείξῃ δημιουργόν. Συνέτριβε τὰ εἰδῶλα, διὰ τῆς λογικῆς και διὰ τοῦ σκόμματός του, ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀφινεν ἐρείπια. Δὲν εἶχε τὴν δύναμιν ἀπὸ τὰ ἐρείπια αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ἐσώρρευεν ἢ ἀμείλικτος σκαπάνη του, νάνοικοδομήσῃ ναὸν περικαλλῆ, διὰ νὰ ἐνθρονίσῃ ἐντὸς αὐτοῦ τὸ Ἰδανικόν του... Ἰσῶς ὁ χαρακτηρισμὸς νὰ μὴν εἶνε ὄλιως διόλου ἀνακριβῆς. Καταλυτὴς μᾶς φαίνεται τῶν ὄλων τῶν Ροῖδης, ὅταν συντρίβῃ τὴν καθαρευούσαν, χωρὶς νάναστυλόνῃ εἰς τὴν θέσιν τῆς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Καταλυτὴς μᾶς φαίνεται ἐπίσης ὅταν καταρρίπτῃ τὰ ποιητικὰ εἰδῶλα τῆς περασμένης γενεᾶς, τοὺς Σούτσους και τοὺς Καρασούτσους, εἰς τὴν πολυκροτον μελέτην του «Περὶ συγχρόνου Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», ὅταν ἀποδεικνύῃ ὅτι ἢ ἐποχὴ μας δὲν εἶνε κατάλληλος πρὸς ἐμφάνισιν μεγάλου ποιητοῦ, ὅταν θάπῃ καθε μᾶς ἐλπίδα περὶ ποιητικῆς ἀναγεννήσεως μετὰ τὰ σάβανα τῆς ὄλιγον παλαιωμένης θεωρίας του, — χωρὶς νὰ ἔχη και τὴν δύναμιν ἔπειτα, ἢ τὴν θέλησιν, νὰ ἰδῇ, νάναγνωρίσῃ, νὰ αἰσθανθῇ

αυτήν την αναγέννησιν, ἡ ὁποία ἦλθε πολὺ ταχύτερον ἀφ' ὅσον ἐφαντάζετο, καὶ νὰ τὴν κηρύξῃ, νὰ τὴν μεγαλοφωνήσῃ, μὲ τὴν ἰδίαν ὁρμήν, μὲ τὴν ἰδίαν πίστιν. Καταλυτὴς μᾶς φαίνεται ἀκόμη ὅταν ἀντιπαραβάλλῃ, εἰς ἄλλην του, ἐπίσης θαυμαστὴν μελέτην περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ζωγραφικῆς, τὴν ὁραιότητα τῆς ἑλληνικῆς φύσεως πρὸς τὴν ἀσχημίαν τῶν ἑλληνικῶν πινάκων, χωρὶς νὰ ἔχῃ συγχρόνως τὴν δευδερκίαν νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἠσχισίαν νέοι Ἕλληνες κάλλιτέχναι νάποδίδουν τὴν ὁραιότητα ἐκείνην διὰ τοῦ χρωστικῆς, εἰς τὴν πρώτην ἀκόμη ἀνθησάν τεχνῆς ἑλληνικῆς. Καταλυτὴς μᾶς φαίνεται ἐν γένει ὡς κριτικὸς ὁ Ροΐδης, παντοῦ ἀνευρίσκων τὰ τραπὰ, κατὰ πρότιμιν ἐπικρίτων καὶ φρονεῦσων διὰ τοῦ γελοίου, σωρεῦσων σελίδας ἔξοντώσεως ἀμετρήτους, ἐν σχέσει πρὸς τὰ σπάνια δημιουργικὰ του ἔργα, τὰ ὁποία περιορίζονται εἰς μίαν «Πάπισσαν Ἰωάνναν» καὶ εἰς ὀλίγα «Συριανὰ Διηγήματα».

Καὶ ὅμως, ὁ Ροΐδης ὑπῆρξε καὶ πλάστης. Πλάστης ἔξ' ἐπιδράσεως, πλάστης ἔμμεσος, ἂν μου ἐπιτρέπεται νὰ εἶπω οὕτω. Ἡ Ἀναγέννησις, περὶ τῆς ὁποίας ἔλεγα πρὸ ὀλίγου, ἡ νέα ἀνθησις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τῆς ὁποίας ἀπολαμβάνομεν τὸ πρῶτον μεθυστικὸν ἄρωμα, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν φωτεινὴν, τὴν πρωτάκουστον διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς, τὴν διανοίγουσαν νέους ὄρζοντας, καὶ προκαλοῦσαν νέας σκέψεις, καὶ προάγουσαν νέας ἰδέας, κριτικὴν τοῦ Ροΐδου. Ὑπῆρξε εἰς τῶν προδρομῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ πολὺ πιθανὸν ὁ κυριώτερος. Σήμερον ἡ κριτικὴ τοῦ Ροΐδου θὰ ἐφαίνετο στενὴ, ἀνεπαρκής, ἴσως καὶ προληπτικὴ. Σήμερον οἱ διάδοχοί του ἐναγκαλιζονται μὲ πλατυτέρας ἀγκάλας τὴν φύσιν καὶ τὴν ζωὴν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἰδανικόν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς, πρωτάκουστος ὡς εἶπα, ἡ κριτικὴ τοῦ ἀπῆκέν ἐποχῆν, διέχυσεν ὡς ἓνα φῶς νέας αὐγῆς, καὶ τόση ὑπῆρξε ἡ ἐπίδρασις τῆς, ὥστε ὅλοι οἱ νεώτεροι, οἱ σημερινοὶ καὶ ποιηταί, καὶ λογογράφοι, καὶ κριτικοί, οἱ παράγοντες, οἱ εὐτυχεῖς αὐτοὶ «δημιουργοὶ» τῆς νεοελληνικῆς Ἀναγεννήσεως, αὐτομολογούνται καὶ αὐτοκηρύττονται τέκνα πνευματικὰ τοῦ «καταλυτοῦ».

Καταλυτὴς! Ὅσον συλλογιζομαι τὸ ὕφος του, μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ἐπίθετον ὀλίγον τοῦ ταιριάζει. Φαντάζομαι τὸν καταλυτὴν μὲ ὕφος λάβρον καὶ ὀρμητικόν, ἀσύνδετον ἐκ τῆς ὀρ-

μῆς, ἀπεριτοίητον ἐκ τῆς βίας, σφοδρὸν καὶ διακεκομμένον, μὲ μικρὰς-μικρὰς φράσεις, ὡς βροχὴν γρόνθων ἰσχυρῶν... Ποῦ τὸ ὕφος τοῦ Ροΐδου, τὸ συνεσφιγμένον καὶ περίτεχνον, τὸ αὐστηρῶς περιτομημένον, τὸ ὁρμονικώτατον, τὸ σύμμετρον, τὸ ἠρεμώτατον, μὲ τὰς στρογγυλάς φράσεις τὰς συμπλεκόμενας πυκνῶς, ὡς οἱ κρῖκοι θώρακος ἀλυσιδωτοῦ καὶ σελαγιζοντος! Ἀλλὰ καὶ τί ἄλλο εἶνε παρὰ ἐργασία δημιουργικὴ, ἐν ὕφους τόσῳ λαμπρῶν, τόσῳ ἀτομικῶν καὶ ἀμίμητον; Μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Ροΐδου, εἶνε καὶ ἡ «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη ἐν ἔτει 1880», ἔκτενης ἐκδόσεως, περὶ τῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶρε τὸ ἴδιον ταῦτο, ὅταν τὸ πρῶτον ἀνέλαβε τὴν ἐφορείαν του Μεθ' ὅλην τὴν ξηρότητα τοῦ θέματος, τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶνε αὐτότερον ἔργον τέχνης. Ἡ ὁραιότης τοῦ ὕφους καὶ ἡ εἰφύια, ἐκ τῆς ὁποίας φωσφορίζουν αἱ σελίδες, παρέχουν εἰς τὸν ἀναγνώστην, καὶ τὸν σημερινὸν ἀκόμη, τὴν ἀπόλαυσιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μόνον λογοτέχνημα τέλειον εἰμπορεῖ νὰ δώσῃ. Τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ μείνῃ, φρονῶ, εἰς τὴν φιλολογοίαν μας ὡς περιφανὲς παράδειγμα τοῦ τετριμμένου καλλιλογικοῦ ἀξιώματος, ὅτι καὶ τὸ ξηρότερον θέμα εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐπαγωγόν, ὅταν τὸ χειρίζεται συγγραφεὺς τῆς τέχνης καὶ τῆς εὐφύιας τοῦ Ροΐδου.

Ἡ μέριμνα περὶ τοῦ ὕφους, ὑπῆρξε ἴσως ἡ μεγαλειότερα μέριμνα καὶ ἡ μεγαλειότερα βῆσσανος τῆς ζωῆς του. Τὸ παραμικρότερον νὰ ἔγραφε, — μίαν ἀπλήν σημειώσιν εἰς τὸ περιθώριον χειρογράφου ὑπὸ κρίσιν, — ἔπρεπε νὰ βασανισθῇ ἐπὶ πολὺ, ἕως νὰ εὐρη τὴν καταλληλοτέραν, τὴν αὐστηροτέραν, τὴν προτοτυπωτέραν ἔκφρασιν τῆς ἰδέας του. Ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα», τὸ ἀποκηρυγμένον αὐτὸ πρωτόλειον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶνε τόσον καταφανὲς ἡ ἐπίδρασις καὶ ἡ μίμησις ξένων ἀναγνωσμάτων, καὶ τὸ ὁποῖον τόσον ἔξετιμήθη ὡς μεσαιωνικὴ μελέτη καὶ τόσον ἀνεγνώθη ὡς σκανδαλώδης ἱστορία, ἔχει τὸ ὕφος τόσῳ περίτεχνον, ὅσον σχεδὸν καὶ τὰ τελευταία «Συριανὰ Διηγήματα», αἱ πρώτοτυποι, αἱ ἔξυπνόταται, αἱ σαρκαστικαὶ αὐταὶ βιογραφίαι ζῶων καὶ ἀνθρώπων, — ἱστορία ἐνὸς ἀλόγου. ἱστορία ἐνὸς σκύλου, ἱστορία μιᾶς γάτας, ἱστορία ἐνὸς συριανοῦ-συζύγου, — αἱ ὁποῖαι ἐνθυμίζουσι πολὺ κάποιους ἰταλοὺς καὶ γάλλους διηγηματογράφους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ περιέχουσι τὸν Ροΐδην ὀλόκληρον.

Ἐκεῖ ὅπου τὸ ὕφος φθάνει εἰς τὸ κατα-

κόρυφον τῆς περιτεχνήσεως, εἶνε τὸ περίφημον ἐκεῖνα «σκαλαθύρματα», εἰς τὰ ὁποία ἐξόχως διέπρεπεν ὁ Ροΐδης. Τὸ σκαλαθύρμα, ὡς γνωστόν, εἶνε παιγνιώδης διαλεκτικὴ, λογικὴ ἐξέλιξις ἀναχωροῦσα ἀπὸ κρύφιον σοφισμα, καὶ προχωροῦσα ἀκροβατικῶς, — τόσῳ ἐπιτυχέστερον, ὅσον περισσότερα ἐργασία ἀπαιτεῖται διὰ νὰ εὐρεθῇ τὸ σοφισμα τῆς ἀρχῆς. Ὡς πρότυπον τοῦ εἶδους εἰμποροῦμεν νάναφέρωμεν τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο Μωρίας Ἐγκώμιον. Ὁ Ροΐδης ὁμολογουμένως, ἀνεδείχθη δεινὸς σοφιστής καὶ ἀσφαλέστατος ἀκροβάτης. Ἐπὶ πολὺ ὁ ἀναγινώσκων τὰ σκαλαθύρματά του, νομίζει ὅτι ὁ συγγραφεὺς σοβαρεύεται. Καὶ πείθεται εἰς τὰ ἐπιχειρήματά του, καὶ γελᾷ μὲ τὴν μαυρίαν του, διότι ἕως τώρα ἐπίστευε τὰ ἐναντία, διὰ νὰ γελᾷ περισσότερο εἰς τὸ τέλος, ὅταν βλέπῃ ὅτι ἐπίστευσε... τὸ σκαλαθύρμα. Ἐνθυμοῦμαι ἐν σκαλαθύρματά του, ὅπου διὰ σειρᾶς ἐπιχειρημάτων ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ ὕψιστον τῶν ἀγαθῶν εἶνε ἡ ἀργία, ὅτι αὐτὴν τὴν ἰδέαν ἔχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅτι ὅλοι ἐργάζονται πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ἀργίας. Εἰς ἄλλο σκαλαθύρμα ἰσχυρίζεται, ὅτι τὰ ζῶα εἶνε ἀνώτερα, τελειότερα τοῦ ἀνθρώπου, στηριζόμενος πρὸ πάντων εἰς τὸ ὅτι, ἅμα τὰ προτερότητα ἢ καὶ τὰ ἐλαττώματα ἐνὸς ἀνθρώπου ὑπερβαίνουσι τὸ μέτριον, πᾶντι πλέον ἢ σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἀρχίζει ἡ σύγκρισις πρὸς ζῶα: ἰσχυρὸς ὡς λέων, συνετὸς ὡς ὄφις, ἄκακος ὡς ἀρνίον, ἄχολος ὡς περιστέρα, πονηρὸς ὡς ἀλώπηξ, κλπ.

Αἱ ἱστορικαὶ, φιλολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ μελέται, προπάντων αἱ μεσαιωνικαί, διότι εἰς τὸν μεσαιῶνα ἐνέκυπτε μὲ μεγαλειότεραν ἀγάπην ὁ συγγραφεὺς τῆς «Πάπισσης», κατέχουσι μὲγα μέρος τοῦ ἔργου τοῦ, συμμαζευμένοι εἰς τὰ «Πάρεργα» ἢ σκοραπισμένοι ἀκόμη εἰς ἡμερολόγια καὶ περιοδικά. Εἰς κανένα ἐκ τῶν λογίων μας δὲν ἀρμόζει περισσότερο τὸ ἐπίθετον «ἐγκυκλοπαιδικός», τοῦ ὁποῖου τόση κατάχρησις γίνεται. Ὁ Ροΐδης ἦτο ἀληθινὰ ἐγκυκλοπαιδικός. Ἡ εὐρεία του ὅσον καὶ φιλομαθῆς διάνοια ἦτο πλουτισμένη μὲ πλῆθος ἀπάντων γνώσεων, ὄχι μόνον γενικῶν, ἀλλὰ καὶ εἰδικῶν, καὶ δὲν ὑπάρχει κλάδος μαθήσεως, ἐπιστήμης ἢ τέχνης θεωρητικῆς, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ τὸν εἶχεν ἐπὶ πολὺ ἢ ὀλίγον μαθητὴν. Τὸ λεγόμενον συνήθως διὰ πολλοὺς, ὅτι τὰ βιβλία εἶνε ἡ προσφιλεστέρα των ἐνασχόλησις καὶ ἡ μόνη ἀπόλαυσις τῆς ζωῆς των, διὰ τὸν Ροΐδην εἶχεν ἐφαρμογὴν ἀκριβεστάτην. Ἀνεγίνω-

σκεν ἀπλήστως καὶ κατὰ κόρον, ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν τὰ βιβλία, πάντοτε, μέχρι τῶν τελευταίων του ἡμερῶν. Τοῦτο καταφαίνεται κ' ἐκ πρώτης ὕψεως εἰς τὸν ἀναγνώστην οἰουδήποτε ἔργου του, οἰουδήποτε ἀρθρου. Καὶ αὐτὰ τὰ ἀρθρα τοῦ «Ἀσμοδαίου», τὰ μοναδικὰ εἰς τὴν σατυρικὴν μας δημοσιογραφίαν διὰ τὸ πνεῦμά των, διὰ τὸ σκῶμμα των, διὰ τὸ ὕφος των, φαίνονται τόσον μελετημένα, ὅσον καὶ αἱ μελέται τῶν «Πάρεργων». Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ παλαιῶν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον πότε καὶ διατί μοῦ ἔγραψε, — λέγει ὅτι ἡ ἐμπνευσις τῷ ἔρχεται τρόπον τινὰ ὡς ἀμοιβή τῆς προσηλώσεώς του εἰς ὀρισμένον ἀντικείμενον, τῆς μακρᾶς δηλαδὴ κ' ἐπιπόνου τοῦ μελέτης.

Δὲν γνωρίζω, κυρία καὶ κύριοι, κατάχρησιν μεγαλειτέραν, ἀπὸ ἐκείνην τῆς παρομοιώσεως τῶν εὐφῶν συγγραφέων πρὸς τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Λουκιανόν. Ὅσοι εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἔγραψαν μὲ περισσὴν εὐφύϊαν περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων, ἂν δὲν ἀπεικλήθησαν πάντοτε ἀπόγονοι τοῦ Λουκιανοῦ, κατὰ κανόνα ὅμως ἀνεκρήχθησαν διάδοχοι τοῦ Βολταῖρου. Πρὸ ὀλίγου ἀκόμη, τὴν φιλολογοίαν Γαλλίαν κατέκλυε πλῆθος «μικρῶν Βολταῖρων», μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Βασιλέως τῶν Βουνῶν» καὶ ὁ συντάκτης τῶν «Σφηκῶν», οἱ πασίγνωστοι. Ἄν δὲν ἀπατώμαι, καὶ ὁ ἰδικός μας Ροΐδης ἀνομάσθη Βολταῖρος καὶ Λουκιανός. Νομίζω μάλιστα, ὅτι ἐχθροὶ του κατ' ἀρχὰς τὸν ἀπεκάλεσαν οὕτω, διὰ νὰ τὸν εἰρωνευθοῦν. Ἀδιάφορον. Τώρα ποῦ ἔχω ἐμπρὸς μου ἀκραίαν τὴν φιλολογοίαν του μορφήν, καὶ ζητῶ νὰ εὐρω μὲ ποίας ὁμοιάζει περισσότερο, αἱ μεγάλοι μορφαὶ τοῦ Βολταῖρου καὶ τοῦ Λουκιανοῦ προβάλλον εἰς παραλληλισμὸν μ' ἐπιμονὴν παράδοξον. Ἴσως εἶνε ὑποβολή. Καὶ ὅμως δὲν εὐρίσκω ἄλλας, ποῦ νὰ ὁμοιάζουν περισσότερο. Πολλὰ σκαλαθύρματα τοῦ Ροΐδου δὲν ἐνθυμίζουσι τῶντι τὸν ἀθάνατον Σαμοσατέα; Ἀλλ' ἴσως, διατηρουμένης μόνον κάποιος προοπτικῆς διὰ τὴν ἀπόστασιν, ἡ ὁμοιότης μὲ τὸν Βολταῖρον εἶνε καταφανέστερα. Κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ κάτι ἀπὸ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως τοῦ «Ζαδὶγ» ὑπάρχει ἀφεύκτως μέσα εἰς τὰ «Συριανὰ Διηγήματα». Ἐπειτα, τὸ ἀρθρον ἐκεῖνο τὸ θαυμάσιον περὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς, μέσα εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, μόνον ἓνας «μικρὸς

Βολταίρος» ἀληθινὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ γράψῃ μὲ τόσην σοφίαν, μὲ τόσην ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, μὲ τόσον φιλοσοφικὸν πνεῦμα καὶ συγχρόνως μὲ τόσην χάριν καὶ κομψότητα. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν παρατόλων συγκρίσεων, γνώρισμα ἰδιαίτερον καὶ ἀναμφισβήτητον τοῦ Ροῦδου ὑπῆρξεν ἡ εὐρύτης τῆς διανοίας ἡ ὁποία ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐναγκαλισθῇ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, συνηνωμένη μὲ δξύτητα κ' εὐστροφίαν πνεύματος, ἀσμενίζομένου εἰς τὴν σάτυραν καὶ εἰς τὸ σκῶμμα, καὶ μὲ καλλιτεχνικὴν δύναμιν ἐκφράσεως, διὰ τῆς ὁποίας καὶ τὰ παλαιὰ παρου-

σιαζοντο ὑπὸ μορφὴν νέαν. Τοιαῦτα σπάνια χαρίσματα, ἁρμονισμένα εἰς σύνολον ἰσορροπον, ὀλίγοι ἄνθρωποι τὰ ἔχουν. Ἐκ τῶν ὀλίγων ἦτο καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ροῦδης, μοναδικὴ διὰ τοῦτο καὶ ὑπέροχος φυσιογνωμία εἰς τὴν φιλολογίαν μας, ὅπου ὁ θάνατός του ἀφήκε κενόν, πραγματικῶς καὶ θλιβερῶς δυσαναπλήρωτον. Ὑπάρχουν βεβαίως διάδοχοι προσεγγίζοντες ἢ, ἔστω, καὶ ὑπερέχοντες τὸν συγγραφέα τῶν «Εἰδώλων» καθ' ἕκαστον τῶν προτερημάτων του, χωριστά. Ἄλλ' ὅλα μαζί συνηνωμένα δὲν βλέπω νὰ τὰ ἔχῃ κανεὶς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΟΣΧΟΥ

ΕΡΩΣ ΠΕΩΡΓΟΣ

*Λαμπάδα καὶ τόξα ἄφησε καὶ τὸ βουκέντρι παίρνει
Ὁ κακὸς Ἔρωσ καὶ σακὶ σὶδὸν ὀμὸ του φορεῖ
Κιάφου ὄνὸ ταύρους ἔξευρε σ' ἓνα ζυγὸ βαρὺ,
Ἀρχισε μέσα στὲς βαθειὲς τὲς αὐλακιὲς νὰ σπέρνει.
Κι' ἀνάβλεψε κ' εἶπε τοῦ Διὸς: «Γιὰ βρέξε δίχως ἄλλο,
Μήπως ἐσένα σάλλετρο, βοῦ τῆς Ἐυρώπης, βάλω!»*

ΒΙΩΝΟΣ

ΕΡΩΣ ΜΑΘΗΤΗΣ

*Ἀκόμη ἐγὼ κοιμώμοννα κ' ἡ Ἀφροδίτη μπαίνει
Κ' ἐτρανά ἀπὸ τὸ χέρι του τὸν Ἐρωτα παιδί
—Σκυφτό, σκυφτό,— καὶ τόσο δά μου λέ' ἡ χαριτωμένη
«Γιὰ μάθε μου τὸν Ἐρωτα, βοσκέ, νὰ τραγουδῇ».
Ἐἶπεν ἐκείνη κ' ἔφυγε κ' ἐγὼ ὅσα τραγουδοῦσα
Τὰ μάθαινα σὶδὸν Ἐρωτα—ὁ χάχας,— νὰ λαλή
Πῶς ἦδρε τὴν φλογέρα ὁ Πάν καὶ τὸν ἀγλὸν ἡ Μοῦσα
Τὴν ἀπλή λύραν ὁ Ἐρμῆς κ' ὁ Φοῖβος τὴ διπλή.
Νά, τοῦτα τὸν ἐμάθαινα μὰ τίνος τὰ λαλοῦσα;
"Ἀρχισ' αὐτὸς νὰ τραγουδῇ σ' ἐμὲ καὶ νὰ ἐξηγᾷ
Θεῶν ἀγάπες καὶ θνητῶν καὶ τῆς καρδιάς τὰ πάθη.
Κιάπ' ὅσα εἶπα σὶδὸν Ἐρωτα ξεχνῶ σιγὰ σιγὰ,
Μόν' ὅσα μοῦτ' ὁ Ἐρωτας, τὰχω ὅλα νερὸ μάθει!*

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΒΙΛΚΙΕ ΔΕΛΙΑ ΑΔΑΜ

Ο ΑΓΙΕΣΤΑΛΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑ

Διήγημα.

Ἡ μεγάλη πύλη τῆς Σπάρτης στηριζομένη ἐπὶ τοῦ τείχους ὡς θώραξ χάλκινος ἐπὶ στήθους πολεμιστοῦ, ἠνοίγετο πρὸς τὸν Ταύγετον. Ἡ κοινορωτῶδης κλιτὸς τοῦ ὄρους βάφεται πόρφυρὰ ἀπὸ τὰς ψυχρὰς φλόγας τοῦ πρώτου χειμῶνος καὶ τὸ ἄγονον ὄρος ἀντανάκῃ εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως τοῦ Ἡρακλέους τὸ φάσμα μιᾶς ἐκατόμβης θύσιασθείσης ἐκεῖ εἰς τὰ πέρατα μιᾶς φοβερᾶς δύσεως.

Ἄνωθεν τῆς πύλης βαρὺ ὑψοῦτο τὸ τεῖχος, καὶ εἰς τὸ ὕψος του συνωθεῖτο τὸ πλήθος κατέρουρον ἐκ τῶν ἀντανγείων τῆς ἐσπέρας. Ὁ σίδηρος τῶν πανοπλιῶν, οἱ πέπλοι, τὰ ἄρματα, αἱ ἄραι τῶν ἀσπίδων ἀπέστραπτον ἀπὸ τὸ αἶμα τῆς δύσεως καὶ μόνον οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πλήθους ἦσαν σκυθρωτοὶ καὶ ἀπέστραλλον ἀτενῶς βλέμματα δέξα ὡς ἀκόντια πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἐκ τοῦ ὁποίου ποιά τις εἰδήσις μεγάλη ἀνεμένετο.

Πρὸ δύο ἡμερῶν οἱ Τριακόσιοι εἶχαν ἀπέλθει μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ στεφανωμένοι μὲ ἄνθη ἐπήγαιναν εἰς τῆς πατρίδος τὸ συμπόσιον. Προωρισμένοι νὰ δειπνήσωσι εἰς τὰ βασιλεία τοῦ Πλούτωνος εἶχον κτηνῆσι διὰ τελευταίαν φορὰν τὰς κόμας των εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγκούργου. Ἐπειτα ὑψοῦντες τὰ δόρατα καὶ κτυπῶντες αὐτὰ διὰ τῶν ἀσπίδων οἱ νέοι εἶχον ἀναχωρήσει περὶ τὴν ἡῶ ἐν μέσῳ τῶν χειροκορημάτων τῶν γυναικῶν, ψάλλοντες σίχους τοῦ Τυρταίου. Καὶ τώρα βέβαια ὁ ὑψηλὸς χόρτος τῶν Στενῶν θὰ ἔψαινε τὰς γυμνάς των κνήμας ὡς ἂν ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν θὰ ὑπερασπίζοντο, νὰ ἤθελε νὰ θωπεύσῃ ἀκόμη τὰ τέκνα τῆς ποιν τὰ ἀναλόβη εἰς τὰ ἅγια στέρανα τῆς.

Τὴν πρωΐαν ὁ δούπος τοῦ σιδήρου τὸν ὁποῖον ἔφερε ὁ ἄνεμος καὶ αἱ κραυγαὶ τοῦ θριάμβου εἶχον ἐπιβεβαιώσει τὰς διηγήσεις τὰς ὁποίας εἶχον φέρει οἱ ποιμένες ἔντρομοι. Οἱ Πέρσαι δις ὑπεχώρησαν κατατροπωθέντες τελείως καὶ ἀφίνοντες ἀτάφους τοὺς δεκακίχλους Ἀθανάτους. Ἡ Λοκρὶς ἔβλεπεν ἤδη τὰς νίκας ταύτας καὶ ἡ Θεσσαλία ἐπανεστάται καὶ αἱ Θῆβαι ἀφηνίζοντο εἰς τὸ παράδειγμα. Αἱ

Ἀθῆναι εἶχον ἀποστείλει τὰς λεγεῶνας των καὶ ὠπλίζοντο ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τὰς διαταγὰς καὶ ἑπτὰ χιλιάδες στρατιωτῶν ἐνίσχουν τὴν Λακωνικὴν φάλαγγα. Ἄλλ' ἰδοὺ αἰφνης ἐν μέσῳ τῶν παιάνων τῆς νίκης καὶ τῶν θυσιῶν ἐν τῷ ναῦ τῆς Ἀρτέμιδος αἱ πέντε ἔφοροι ἀκούσαντες τῶν ἀγγελιοφόρων τὰς εἰδήσεις ἠτένισαν ἀλλήλους μὲ ἀπορίαν. Ἡ γερονσία ἀμέσως ἔδωκε διαταγὰς διὰ τῆς πόλεως τὴν δούρωσιν, καὶ ἐσπευσμένως ἠνοίχθησαν οἱ τάφροι, διότι ἡ Σπάρτη ἐξ ὑπερηφανείας εἶχε τοὺς πολίτας τῆς ὡς μόνον δούρωμα.

Κάτι τι τότε ἐσκίασε ὄλας τὰς χαρὰς καὶ κανεὶς πλέον δὲν ἤκουε τῶν ἱερῶν τὰς ὀμιλίας καὶ ὄλαι αἱ πρότεροι ἐνδοξαὶ εἰδήσεις ὡς μῦθοι ἐλησμονήθησαν. Οἱ οἰωνοσκόποι ἀνεφρίξαν καὶ θύματα ἀφιερῶθησαν ὑπὸ τὴν λάμπην τῶν τριπόδων πρὸς τὰς χθονίους θεότητας. Ἐπειτα αἱ παρθέναι ἐξῆλθον διότι τὸ ὄνομα ἐνὸς προδότου ἐπρόκειτο νὰ προφερθῇ. Τὰ μακρὰ των ἐνδύματα ἐσύροντο ἐπὶ τῶν εἰλωτῶν τῶν ἐξηπλωμένων ἀναισθητῶν ἐκ τοῦ μέλανος οἴνου εἰς τὰς βαθμίδας τῶν προπυλαίων ὅταν αἱ παρθέναι διήλθον ἐπ' αὐτῶν χωρὶς νὰ τοὺς ἀτενίσωσι.

Καὶ μετὰ τὴν ἐξοδὸν των ἀντήχησεν ἡ εἰδσις ἡ φρικώδης.

Ἐνα ἔρημον στενὸν τῆς Φωκίδος εἶχεν ἀποκαλυφθῆ εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἓνας Μεσσήνιος ποιμὴν εἶχε πωλήσει τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἐφιάλτης παρέδωκεν εἰς τὸν Σέρξην τὴν μητέρα πατρίδα, καὶ τὸ ἱπικὸν τῶν Περσῶν εἰς τὸ μέωπον τοῦ ὁποίου ἀπήστραπτον τὰ χουσαῖ ἐξαρθήματα τῶν σατραπῶν, κατεπάτει ἤδη τὸ ἔδαφος τῶν θεῶν καὶ ἐμόλυνε διὰ τῶν ποδῶν τὴν τροφὸν τῶν ἡρώων.

Χαίρετε ναοί, προγονικαὶ στέγαι, ἱερὰ πεδιάδες! Μετὰ ἀλύσεσσαν θὰ ἤρχοντο οἱ ἐκτεθλυμένοι καὶ οἱ ὄχθοι διὰ νὰ ἐκλέξωσι δούλας μεταξὺ τῶν θυγατέρων σου, ὦ Λακεδαιμόνι!

Καὶ ὅταν οἱ πολῖται ἀνῆλθον εἰς τὰ τεῖχη, ἡ θεὰ τοῦ βουνοῦ ἠῤῥησε τὴν ἀπελπισίαν των.

Ὁ ἄνεμος ὠλόλυξεν εἰς τὰς βραχώδεις χαρά-

δρας μεταξύ των πιτύων αι οποια εκλινον και ετριζον συγχέουσαι τους γυμνους των κλάδους και δμοιαι με τους πλοκάμους κεφαλής ανεστραμμένης από φρίκη. Και το πλήθος με χρώμα φλογός συνωθείτο εις τα τείχη θανατών την άγριαν απελπισίαν της γής, υπό την απειλήν του ούρανοῦ. Μόλα ταῦτα το πλήθος τουτο με τα αὐστηρά χείλη κατεδικάζετο εις την σιγήν εξ αιτίας των παρθένων, των οποίων δεν έπρεπε να ταραζούν το στήθος, οὔτε να μολύνουν το αίμα καταγγέλλοντες εμπροσθεν των ένα Έλληνα. Έπραττον οὔτω σκεπτόμενοι τα μέλλοντα τέκνα.

Η άνυπομονησία, η διαψευθεισα προσδοκία, η άμφιβολία της καταστροφής επεβάρυνον την Λακωνίαν. Έκαστος εξήκει να επισκοπήσει περισσότερον το μέλλον και η καταστροφή έθεωρείτο έγγυζουσα.

Βεβαίως τα μέτωπον του έχθρικού στρατεύματος θα ένεφανίζετο εις το λυκόφως. Ήδη τινές ενόμιζον ότι βλέπουν εις τους ούρανοῦς το ίππικόν του Ξέρου και αὐτό ακόμη το βασιλικόν του άρμα. Οι ιερείς τείνοντες τα ότα, διέκριναν λαχάς αι οποια ήρχοντο εκ της άρκτην μολονότι ο άνεμος μεσημβρινός φυσών εκ της θαλάσσης εκαμε να θορυβούν τα ίμάτιά των.

Οι ταξόται έποποθεοῦντο και τα άκόντια έρρίπτοντο. Αι παρθένοι ήνακτον πυράς και οι πολεμισται ένδεδυμένοι τας πανοπλίαις των υπελόγιζον τους έχθρους τους οποίους θα κατέσφαζον πριν φονευθούν.

Ήδη ήρχιζον να κτιζούν τας θύρας διότι η ή Σπάρτη δεν θα παρεδίδετο και αν ακόμη κατελαμβάνετο εξ εφόδου. Και υπελόγιζον τας ζωτροφίας και συνεβούλευον τας γυναίκαις να αυτοκτονήσουν και έμελέτων τα έντόσθια των θυμάτων εγκαταλελειμμένα εδῶ και εκει άχνίζοντα. Ήπειδή επρόκειτο να διέλθουν την νύκτα εις τα τείχη φοβούμενοι άπρόοπτον εισβολήν των Περσών, ο μάγειρος των στρατευμάτων Λογακλής, είδος δημοσίου λειτουργού, παρεσκεύαζε επ' αὐτοῦ του τείχους το δημόσιον γεῦμα. Ορθιος εμπροσθεν μεγάλου λέβητος έσειε μεγάλον λίθινον πέλεκυν και ένφ συνέτριβε τον σίζον έντός του ήλατισμένου γάλακτος παρετήρει και αὐτός υπερήφανος το όρος.

Και άνέμενον. Ήδη άτιμωτικαι φήμαι ένυδριζοντο δια τους μαχητάς. Είνε προδοτική η απελπισία του κλήθους και οι άδελφοι εκείνων οι οποιοι επρόκειτο να εξορίσουν τον

Άριστείδην, τον Θεμιστοκλή και τον Μιλτιάδην δεν άνέμενον άτάραχοι έν τη άνυπομονησίῳ των.

Άλλ' αι γραΐαι τότε ήρχισαν να σειουν την κεφαλήν λειαινουσαι τας μεγάλας λευκάς κόμας των. Ήσαν βέβαιαι δια τα τέκνα των και έτήρουν την άγριαν ήρεμίαν γυναικῶν αι οποιαι εξήλασαν. Έν αϊφνίδιον σκότος εκάλυψε τον όρίζοντα τότε, και δεν ήτο της νυκτός το σκότος.

Έν πτερύγισμα γιγάντιον κοράκων άνήλθε από τα βάθη του νότου και διήλθε της Σπάρτης με κραυγὰς άγρίας χαράς, καλύπτον τον ούρανον και σκοτίζον το φῶς. Διηυδύνθησαν προς το ιερὸν άλλος το όποιον περιέζωνε τον Ταῦγετον και επεκάθησαν επί των κλάδων όπου ζμειναν άγρυπνοι, ακίνητοι, το ράμφος επτραμμένον προς τον βορρᾶν και τους όφθαλμούς άπαστραπτοντας.

Μία κραυγή κατάρας ήγέρθη τότε και τους κατεδίωξε. Οι καταπέλται ένυριξαν άποστέλοντες βροχήν χαλκῶν οι οποιοι βυθίσθησαν έντός των δένδρων. Με ύψουμένους τους γρόνθους, με τους βραχιόναις τεταμένους προς τον ούρανον ήθέλησαν τότε να τους φοβίσουν, άλλ' ζμειναν εκεινοι άπαθείς ὡσαν να τους εγοήτευε μία θεία όσμη πεσόντων ήρώων, και δεν εγκατέλειπαν πλέον τους μαύρους κλάδους τους κλινοντας υπό το βάρος των.

Αι μητέρες εφρικίασαν έν σιγή προ της εμφάνισως ταύτης.

Και τότε αι παρθένοι ήρχισαν να άνησυχούν. Είχον διανείμει εις αὐτάς τας ιεράς ρομφαίας τας κρεμαμένας προ αίωνων εις τους ναούς. Δια ποιους είνε αὐτά τα ξίφη; ήρώων... Και τα βλέμματά των τα ακόμη ήρεμα έβλεπον έναλλάξ τας άπαστραπτούσας λεπίδας και τα ακόμη ψυχρότερα βλέμματα των γεννητόρων των. Και εκ σεβασμοῦ ταίς άπήνταν με έν μειδίημα, τας άφινον έν τη άμφιβολία των θυμάτων, και δεν θα έλεγον εις αὐτάς παρα την τελευταίαν στιγμήν ότι τα ξίφη αὐτά ήσαν προωρισμένα δι' αὐτάς τας ίδίας. Αίφνης τα παιδία αφήκαν κραυγήν διότι διέκριναν κάτι τι μακρὰν εις τον όρίζοντα. Εκει κάτω εις την ήδη κυανήν κορυφήν του έρήμου όρους ένας άνθρωπος φερόμενος από την όρμην της φυγής κατήχετο προς την πόλιν.

Τα βλέμματα όλα προσεκόλληθησαν επί του ανθρώπου τούτου.

Ήρχετο με την κεφαλήν χαμηλωμένην, με τον βραχιόνα εκτεταμένον κρατοῦντα κλάδον ά-

ζώδη, κοπέντα κατά τύχην έν τη απελπισία, και ο όποιος έστήριξε την φυγήν του εις την Σπαρτιατικὴν πύλην.

Όταν τότε επλησίασε εις την ζώνην εις την όποιαν ο ήλιος έροικτε τας τελευταίας ακτίναις, διέκρινον τον μεγάλον μανδῦαν όστις περιέβαλλε το σώμα του. Και ειδον τότε ότι ο άνθρωπος είχε πέσει τρέχων, διότι ο μανδῦας του ήτο εππιλωμένος από βόρβορον καθὼς επίσης και η βρακτηρία του.

Στρατιώτης δεν ήδύνατο να ήτο διότι δεν έφερε άσπίδα. Μία σιγή σκυθρωπίας υπεδέχθη την εμφάνισιν αὐτήν.

Από ποιον τόπον φρίκης έφευγε τάχα τοιούτοτρόπως;

Κακὸς οίωνός.

— Η εσπευσμένη αὐτή πορεία δεν ήτο αξία άνδρός. Τι εξήτει τάχα;

— Καταφύγιον ἴσως; τον κατεδίωκον λοιπόν; Ο έχθρὸς βέβαιαι; — Από τώρα; — Από τώρα;

Καθ' ήν στιγμήν αι κλίνουσαι ακτίνες του θνήσκοντος ήλιου τον εφώτισαν όλον, διέκρινον τας κνημίδαις, και πνοή μανίας και αίσχους εκλόνησε τότε τας σκέψεις. Έλησιμόνησαν και την παρουσίαν των παρθένων ακόμη αι οποιαι εσκυθρόωπασαν και ζγιναν λευκότεραι κρίνων.

Ένα όνομα το όποιον ο τρόμος και η γενική κατάπληξις αφήκαν άντήχησε τότε. Ήτο ένας Σπαρτιάτης! ένας των Τριακοσίων! τον ανεγνώριζον — εκεινος! ήτο εκεινος! Ένας στρατιώτης της Σπάρτης είχε ρίψει την άσπίδα του. — Έφευγε! Και οι άλλοι; είχαν όπισθοχωρήσει και αὐτοι ακόμη οι άτρόμητοι;

Και η άγωνία συνέσπα τας μορφάς. Η θέα του ανθρώπου αὐτοῦ ήτο ίσοδύναμος με την θεαν αὐτῆς της ήττης. Διατί να άποκρύπτωσιν εις αὐτούς επί πλέον το φοβερόν άτύχημα; Είχον φύγει! Όλοι! Τους κατεδίωκον! από στιγμής εις στιγμήν θα ένεφανίζοντο ακολουθούμενοι από τους Πέρσας ίππεις! . . . Και θέτων την χείρα επί των όφθαλμών ο μάγειρος άνεκραξεν ότι τους διέκρινε έν τη όμίχλη. Μία κραυγή εκυρίαρχησεν όλων των θορύβων. Ένας γέρον και μία ύψηλή γυνή είχαν φωνάξει. Και οι δύο κρύπτοντες τα εκκληκτα πρόσωπά των, είχαν προσφέρει τας φοβεράς λέξεις, «Το παιδί μου».

Τότε μία λήλαψ αναφωνήσων ήγέρθη, οι γρόνθοι επροτάθησαν προς τον φυγάδα.

— Απατάσαι, δεν είνε εδῶ το πεδίον της μάχης.

— Μή τρέχης τόσο πολύ, θα κουρασθής.

— Οι Πέρσαι αγοράζουν ακριβά τας άσπίδας και τα δόρατα;

— Ο Έφιάλτης είνε λοιπόν τόσο πλούσιος;

— Πρόσεξε, τα όστα του Πέλοπος, του Ηρακλέους και του Πολυδεύκου είνε εμπροσθεν των ποδῶν σου.

— Κατάρα! Θα άφυπνίσης την κόριν των προγόνων, οι οποιοι δεν θα είνε υπερήφανοι δια σε.

— Ο Έρμης του εδάνεισε τα πτερά του! Μα την Στύγα θα κερδίση τον στέφανόν εις τους όλυμπιακούς.

Ο στρατιώτης μη ακούων έτρεχε πάντοτε προς την πόλιν.

Και επειδή δεν άπήντα οὔτε εσταμάτα, ήγανάκησαν και αι ύβρεις κατέστησαν φρικται και αι παρθένοι ήτένιζον με κατάπληξιν.

Και οι ιερείς εβόησαν.

— Δειλέ! εσπιλώθης από βόρβορον! Δεν ενηγκαλιόθης την πάτριον γην άλλά την εδάγκασες.

— Έρχεται προς την πόλιν!

— Α, μα τους χθονίους θεούς! δεν θα εισέλθης.

Χιλιάδες βραχιόνων ήγερθησαν.

— Οπίσω! το βράδιον σε περιμένει όχι, όπισω, δεν θέλομεν το αίμα σου εις τον Καϊάδαν.

— Γύρισε εις το πεδίον της μάχης.

— Δεν φοβείσαι τας σκιάς των ήρώων τριγύρω σου;

— Οι Πέρσαι θα σου δώσουν στεφάνους, και λύραν. Πήγαινε ός είλωσ να τους διασκεδάσης εις τα συμπόσια.

Εις τας λέξεις αὐτάς αι παρθένοι της Λακεδαιμονος εκλιναν τας κεφαλὰς εις τα στήθη και σφιγγουσαι εις τας χείρας τα ξίφη τα οποια εις άπωτάτας γενεά; έπερον οι βασιλείς, έχυναν δάκρυα έν σιγή.

Και δια των ήρωϊκῶν αὐτῶν δακρῶν εκόσμον τοιούτοτρόπως τας άτέχνους λαβὰς των ξιφῶν. Ήννόουν τώρα και άφιερῶντο εις τον θάνατον χάριν της πατρίδος. Αίφνης μία εξ αὐτῶν επλησίασε ευκίνητος και όχρα εις το τείχος. Όλοι άπισθοχώρησαν δια να της άφίσωσι ελευθέραν την διόδον. Ήτο εκεινη η οποια μίαν ήμέραν θα εγίνετο η σύζυγος του φυγάδος.

— Μην κνττάξης Σημαις, της εφώναξαν αι σύντροφοί της.

Ἄλλ' ἐκείνη ἠτένισε τὸν ἄνδρα καὶ λαμβάνουσα λίθον τὸν ἔρριψε κατ' αὐτοῦ.

Ὁ λίθος ἔβαλε τὸν δυστυχῆ ὅστις ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐσταμάτησε.

Καὶ τότε μία φρικίασις τὸν ἐκυρίευσε. Ἡ κεφαλὴ του μίαν στιγμήν ὑψώθη καὶ ἔπεσε πάλιν ἐπὶ τοῦ στήθους του.

Ἐφαίνετο σκεπτόμενος.

Τί νὰ ἐσκέπτετο ἄρά γε;

Τὰ παιδιά τὸν ἠτένιζον καὶ αἱ μητέρες των τοὺς ἀμίλουν εἰς τὸ οὐδὲ δεικνύουσαι αὐτὸν διὰ τοῦ δακτύλου. Ὁ χονδρὸς καὶ ἀρειμάτιος μάγειρος δίκοψε τὴν ἐργασίαν του καὶ ἀφήκε τοὺς λέβητάς του. Ἐνα εἶδος θείου θυμοῦ τὸν ἔκαμε νὰ λησμονήσῃ τὰ καθήκοντά του. Ἐπλησίασε εἰς τὸ τεῖχος καὶ συγκεντρόνων ὅλην του τὴν δύναμιν, καὶ φουσκῶν τὰς παρεΐάς του, ἔπτυνε τὸν φινιάδα. Καὶ ὁ ἀνεμος ὅστις διηρχετο συνεργῶς τῆς ἁγίας ἀγανακτικῆς συναπέφερε τὸν ἀτιμωτικὸν ἀφρόν ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀθλοῦ.

Μία βοῆ ἀντήχησεν ἐπιδοκιμάζουσα τὸ ἐνεργητικὸν αὐτὸ δείγμα τῆς ἀγανακτικῆς.

Ἐξεδιοῦντο.

Σκεπτικός, περιφροντὶς, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του ὁ στρατιώτης ἠτένισε τὴν ἀνοικτὴν πύλην τῆς πόλεως. Εἰς ἓνα νεῦμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἢ βαρεῖα πύλη ἐκύλισε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν τειχῶν, καὶ ἐφηρμόσθη ἐπὶ τοῦ γρανίτου. Τότε πρὸ τῆς κλεισμένης ἐκείνης θύρας ἡ ὁποία τὸν προέγραφε διὰ παντός, ὁ φυχὰς ἔπεσε πρὸς τὰ ὀπίσω εὐθύς ἐπὶ τῆς κλιτύς.

Αὐτοστιγμὴ μαζὶ μὲ τὸ λυκόφως καὶ μὲ τὴν

ἀχρῖδῶσαν λάμπιν τοῦ ἡλίου, οἱ κόρακες ἐρρίφθησαν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν φορὰν αὐτὴν τοὺς ἐχειροκρότησαν καὶ ὁ νεκρῶσιμος τῶν μαῦρος πέπλος τὸν ἔκρυψε ἄμέσως ἀπὸ τὰς προσβολὰς τοῦ ἀνθρωπίνου πλήθους.

Ἐπειτα ἐπῆλθεν ἡ δρόσος τῆς ἐσπέρας ἡ ὁποία κατέστησεν ὑγρὸν τὸν κοινοστὸν γύρω του.

Εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἡοῦς δὲν ἀπέμενον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ μόνον τὰ διασκορπισμένα ὄσα. Οὕτως ἀπέθανε μὲ τὴν ψυχὴν ἔξαλλον ἐκ τῆς δόξης ἐκείνης τὴν ὁποίαν ζηλοτυποῦν οἱ θεοί, κλείων τοὺς ὀφθαλμούς εὐσεβῶς ὅπως μὴ ταραξῆ ἢ ἐνατένισις τῆς πραγματικότητος μὲ καμμίαν ματαίαν θλίψιν τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν τὴν ὁποίαν εἶχε σχηματίσει περὶ Πατρίδος—οὕτως ἀπέθανε χωρὶς κραυγῆν, χωρὶς λέξιν καμμίαν, σφίγγων εἰς τὴν χεῖρα του τὴν πένθιμον καὶ θριαμβευτικὴν δάφνην, μὴ χωριζόμενος παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν πορφύραν τοῦ αἵματός του τῆς γεννετικῆς γῆς ὁ ὑπέροχος πολεμιστής, ὁ ἐκλεχθεὶς ἀγγελιοφόρος τῆς Νίκης ἀπὸ τοὺς τριακοσίους χάριν τῶν θανασιμῶν του πληγῶν, καὶ ἀπεικονθεὶς παρ' αὐτῆς τοῦ ξίφους καὶ τῆς ἀσπίδος καὶ ἀχθῆς ἔξωθεν τοῦ στενοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ πεισθεὶς μετὰ κόπου παρὰ τῶν συντρόφων του, ὅτι ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς τελευταίας του δυνάμεις πρὸς σωτηρίαν τῆς Πατρίδος—οὕτως ἐξηφανίσθη εἰς τὸν θάνατον, ἐπεφημύμενος ἢ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔθνησκον **Ο ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΛΕΩΝΙΑΔΑ**.

Μετάφρασις Ν. Ἐπ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ*

Ὁ ἰατρὸς κ. Ἰούλιος Μερκάτης, εἶχε τὴν καλοσύνην νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἀνέκδοτον αὐτοβιογραφίαν τοῦ Κερκουρίου μουσουργοῦ Ἰωσήφ Λιβεράλου, πενθεροῦ του καὶ φίλου στενοῦ τοῦ Σολωμοῦ¹.

Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας ταύτης γραμμένης ἰταλιστῶς, μεταφράζομεν τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὸν ποιητὴν.

Ὁ Λιβεράλου λέγει ὅτι περὶ τοῦ Σολωμοῦ πολλὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ ἀπόρρητα καὶ ἐνδιαφέροντα, καθότι συνδέετο μαζὶ του ἐπὶ τινὰ ἔτη, ὅμως παρασιωπᾷ πολλὰ καὶ εἶνε ἐπιφυλακτικὸς. Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην, γράφει ἐπὶ λέξει:

Ἐμὴν ἡμέραν τοῦ 1848 μὲ προσεκάλεσαν

ἔως γεῦμα, διὰ νὰ τιμῶσω, ὡς μοῦ εἶπε, μίαν μακαρονάδα. Μόλις ἐκάθησάμεν, εἶδε ὅτι δὲν ἤμουν χαρούμενος. Μετὰ τινὰ λεπτὰ μοῦ λέγει:

— Σήμερα δὲν ἔχεις διάνθεισιν, τί ἔχεις;

— Κακὰς εἰδήσεις, τοῦ εἶπα.

— Σιωπῇ, μοῦ ἀπάντη.

Μετὰ δύο λεπτὰ περίπου μοῦ λέγει:

— Ἰσως... νέον δυστύχημα διὰ τὴν Ἰταλίαν;

Ἐπέ μου... σὲ διατάσσω!

— Ναι, ἡ μάχη τῆς Νοβάρρας, ἡ ὁποία θὰ ἐλευθέρωνε τοὺς Ἰταλοὺς.

Ἐνίκησαν οἱ Αὐστριακοὶ ἕνεκα προδοσίας ἑνὸς στρατηγοῦ!

Δὲν εἶχα προσφέρει τὴν τελευταίαν λέξιν, καὶ ὡς ἀστραπή ἠγέρθη καὶ ἐβάδιζε δεξιά καὶ ἀριστερά, πολλὴν ταραγμένος. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀκόμη βλέπω τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο ἀνάστημα τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἐμπνευσμένου, μὲ τὰ χέρια εἰς τὰ μαλλιά, μὲ τὰ μάτια γεμάτα φαντῶ καὶ δάκρυα, ὅπως ἀφωσιωμένου εἰς τὴν Ἰταλίαν, μὲ τὰς ὑψηλοτέρας σκέψεις εὐγνωμοσύνης. Τόσον μὲ συνεκίνησεν, ὥστε ἔτρεχαν τὰ δάκρυά μου, τὰ ὁποῖα προσεπάθουν νὰ κρύψω διὰ νὰ μὴ τὸν λυπήσω περισσότερον.

Τὸ γεῦμα ἐναυάγησε, ἐχάθησαν τὰ μακαρόνια. Ἡ εὐγενὴς ἐκείνη καρδία μοῦ ἐξήτησε συγγνώμην διότι ἔμεινα νηστικός.

Ἐνθάδε ὑπερβολικὰ τὴν μουσικὴν. Ἐνθυμούμαι ὅτι εἰς τὸν ἐπιτάφιόν μᾶς μεγάλης Παρασκευῆς ἐγὼ καὶ ὁ ποιητὴς ἀκολουθήσαμεν τὴν μουσικὴν τῆς Φιλαρμονικῆς. Ἰδὼν ὁ ποιητὴς ὅτι ἐγὼ ἔθαύμαζα διότι ἀκολουθεῖ καθ' ὅλον τὸν δρόμον πλησίον μου, μοῦ εἶπε:

— Σὲ τιμῶ διὰ νὰ τιμῶσω τὴν τέχνην καὶ νὰ σὲ ἐκτιμῶσουν.

Τὸν ἠρώτησα ἂν τὸ πένθιμον ἐμβατήριον τὸ ὁποῖον ἔπαιξεν ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ ἤρεσε (ἠγγόλει ὅτι ἦτο ἔργον μου) μοῦ ἀπήντησε μὲ γλυκεῖαν προαότητα:

— Εἶνε πολλὴ συγκλητικόν, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἔργον μεγάλου διδασκάλου, εἶνε νεανικὸν ἔργον, καὶ ὑποθέτω ὅτι εἶνε ἰδικόν σου.

Ὅταν τῷ 1846 ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν Βονωνίαν, τοῦ εἶπα ὅτι ὁ Ροσσίνης μ' ἐξετίμησε πολλὰ καὶ μὲ ἠθέλει πάντοτε πλησίον του. Ὁ Σολωμὸς μοῦ ἀπήντησε:

— Φαίνεται ὅτι ἐκείνη ἡ μεγαλοφυΐα εὐ-

ρεν εἰς σέ, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγὼ ἀκόμη προσπαθῶ νὰ ἀνακαλύψω.

Ὀλίγην ἐκτίμησιν εἶχε εἰς τὸν Μουστοξύδη, διότι τὸν ἐνόμιζε ματαιόδοξον, καὶ διεφώνει μὲ τὸν Θωμαζαῖον. Δὲν τοῦ ἤρεσε ὁ Ἄλφιερὸς διότι ἦτο ὁ στίχος του τραχὺς. Ἐξετίμησα καὶ ἠγάπα πολλὴν τὸν Ρεγάδην διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ νὰ ἀντροσχεδιάξῃ στίχους καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν του. Ἐξετίμησα τὸν Τούλιον Τυπάλδον καὶ τὸν Γεράσιμον Μαρκοράν.

Ἐνθάδε καὶ ἐξετίμησα τὸν Κουαρτάνον. Ὁμοίως ἡμέραν τινὰ δυσηρεστήθη καὶ ἐπῆλθε ψυχρότης. Ἄλλ' ὅταν βαρέως ὁ Κουαρτάνος ἠσθένησε, πολλὴ ἐλυπήθη.

Ἐνθυμούμαι ὅτι μίαν ἡμέραν μὲ συνήνησεν καὶ μοῦ εἶπε:

— Νὰ μὲ συνοδεύσῃς εἰς τοῦ Κουαρτάνου ἔμαθα ὅτι ἐβελτιώθη πολλὴ ἡ ὑγεία του.

Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐκτύπησα τὴν θύραν. Ἐπῆλθεν ἡ κόρη του νὰ ἀνοιξῆ, καὶ ἅμα ἡ κόρη εἶδε τὸν κόμητα ἐκοκκίνισε. Ἰδὼν ὁ ποιητὴς τὸ ἐρυθρὰ τῆς κόρης εἶπεν ἄμέσως χαρούμενος:

— Εἶπέ εἰς τὸν πατέρα σου ὅτι ἦλθα νὰ ἐορτάσω τὴν καλλιτέρευσίν σου.

Ἡ κόρη τὸν προσεκάλεσε νὰ ἀνέλθῃ.

Ἐνθάδε ὅλους τοὺς πρόσφυγας Ἰταλοὺς.

Ἐνθάδε καὶ πολλὴ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους.

Ἐνθυμούμαι ἐν περιεργῶν γεγονόσιν.

Διερχόμεθα ἀπὸ φρουρὰν, ἤτις ἅμα εἶδε τὸν ποιητὴν, παρετάχθη καὶ παρούσασε ὅπλα. Μοῦ εἶπε:

— Οἱ Ἄγγλοι ἠξέφρουν νὰ τιμῶσουν.

Ἐἶχε τὴν ἀδυναμίαν νὰ κάμῃ συχνὰ τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν:

— Πῶς μὲ βλέπετε ἀπὸ ὑγείαν;

— Καλά, τοῦ ἔλεγον καὶ εὐχαριστεῖτο.

**

Ὁ κ. Δημήτριος Λούντζης Σολωμὸς μᾶς εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ὁ πατήρ του Νικόλαος Λούντζης, ὁ ποιητῆς Σολωμὸς καὶ ἄλλοι οἰκογενεῖακοὶ φίλοι εἶχον ἀποφασίσει νὰ κάμουν μίαν ἐκδρομὴν. Ὁ Λούντζης εἶχε μαζὶ τὸν ἓνα βιβλίον, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ ἀκόμη ὁ υἱὸς του Δημήτριος καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔγραφε τὰ ἔξοδα καὶ ἐσχεδιάζετο πᾶσα διαρκούσης τῆς ἐκδρομῆς. Εἰς τὸ βιβλίον

* Παναθηναῖα—ἔτος Γ', σελ. 674 καὶ 716.

¹ Ὁ μουσουργὸς ὄψτος ἐγεννήθη τῷ 1820 ἐν Κερκῶ καὶ ἀπέθανε ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1899. Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων του ἐγράφημεν τινὰ ἐν τῷ Πειραιᾷ Ἡμερολόγιῳ τοῦ 1900.

τοῦτο ὁ ποιητὴς αὐτοσχεδίασε τὸ ἔξῃς ἐπιγράμμα:

*Zakynthou zà kai ànthi sù zhta.
Zakynthious, Zakynthis, dè feúga.*

Ὁ Νικόλαος Λούντζης εἶχε μίαν εἰκόνα του κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν. Ὁ ποιητὴς ἰδὼν αὐτὴν ὅταν ὁ Λούντζης ἦτο πλέον ἡλικιωμένος, ἔγραψεν ἐπάνω εἰς τὴν εἰκόνα τὰ ἔξῃς:

*Di prima gioventù, al primo albore,
Sorrìde il volto all' esultante cuore.*

Ὁ κ. Π. Μπαμπάκος, Ζακύνθιος, πρῶην νομάρχης μᾶς διηγήθη τὰ ἔξῃς.

Ὡς γνωστὸν ὁ Σολωμὸς ἐθέλετο ἀπὸ τὰ αὐτοσχεδία ποιήματα τοῦ τυφλοῦ Ζακυνθίου ἐπαίτιον Νικολάου Κοκονδρή. Μίαν ἑσπέραν, ἐνῶ ὁ ποιητὴς διήρχετο ἀπὸ ἑνα οἰνοπωλείου, βλέπει ἐκεῖ ἀπειρον κόσμον προσεκτικόν. Σταματᾷ. Ἦτο μέσα ὁ ἐπαίτης ραψωδὸς καὶ διηγείτο τὴν πυρκαϊὰν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ ποῦ ὁ Σολωμὸς τὴν ἤκουε. Μένει σιωπηλὸς καὶ προσεκτικὸς. Ἀφοῦ ὁ ἐπαίτης ἐτελείωσεν, ὁ Σολωμὸς προχωρεῖ σοβαρὸς καὶ παρακαλεῖ τὸν αὐτοσχεδὸν ποιητὴν νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ὄραϊον ποίημα, τοῦ ὁποῦ ἐσώθη μόνον τὸ δίστιχον:

*Ὁ ἅγιος τάφος τοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖνος δὲν ἐκάνη
Ἐκεῖ ποῦ βγαίνει τ' Ἄγιο Φῶς, ἄλλη φωτιὰ δὲν πάει.*

Μόλις ἐτελείωσεν, ὁ Σολωμὸς συγκινημένος καὶ μὲ σοβαρότητα εἶπεν εἰς τὸν οἰνοπώλην:

— Κέρασε ὄλους, ὅσο κρασί πιούνη ἀπόψε εἶνε ὄλο δικό μου, ἔλα αἰῶν σπῆτι νὰ σὲ πληρώσω.

Καὶ ἔφυγεν ἐνθουσιασμένος.

Ὁ Σολωμὸς πάντοτε εἶδε χρήματα εἰς τὸν πτωχὸν αὐτὸν ραψωδόν.

Ὁ κ. Δημήτριος Λούντζης μᾶς εἶπε καὶ τὸ ἔξῃς δίστιχον τοῦ Σολωμοῦ:

*Sparisce il fragil vel che'l volto, abbella
Ma non si spregne mai del cor la stella.*

Εἶδομεν ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἐξετίμα τόσον

τὸν σοφὸν Μουστοξύδη. Ὁ λόγιος φίλος κ. Φρειδερίκος Κυρρέρ, ὁ πρόεδρος τῶν ἑορτῶν τοῦ Σολωμοῦ, μᾶς ἔδωκε τὸ ἔξῃς ἐπίγραμμα τοῦ ποιητοῦ:

*Nel corso di una vita tutta quanta
Mustoxidis faceva il vero falso
Ed il falso vero.*

Ὁ ζωγράφος κ. Σπυρίδων Πελεκάκης ἔμαθε παρὰ τοῦ φίλου του Νικολάου Βολτέρρα κόμης Χρυσοβέργη τὸ ἔξῃς ἐπεισόδιον.

Πυρκαϊὰ ἐξεσφάγη εἰς τὴν οἰκίαν εὐγενοῦς Ζακυνθίου ἧτις ἀπετεφρώθη. Ἐπιτροπὴ περιεφέρετο ἀκολουθῶς πρὸς συλλογὴν ἐράνων διὰ τοὺς παθόντας ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς. Μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ἦτο καὶ ὁ ρηθεὶς Βολτέρρας, φίλος τοῦ ποιητοῦ.

Ἡ ἐπιτροπὴ μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ποιητοῦ ζητοῦσα τὴν συνδρομὴν του.

— Ἄνοιξε καὶ πάρε ὅσα θέλεις, Νικολή μου, λέγει ὁ ποιητὴς πρὸς τὸν Βολτέρρα.

— Ἐπῆρα, Νιώνιο μου, δεκαῆξι τάλλαρα.

— Νικολή μου, δὲν σοῦ εἶπα νὰ μοῦ πῆς πόσα θὰ πάρης, σοῦ 'πα νὰ πάρης ὅσα θέλεις.

Ἡ σεβαστὴ δέσποινα Λαύρα Βολτέρρα, τὸ γένος Μελισσηνοῦ, γοαῖα ὑπερεβδομηκοντοῦτις, ἧτις ἐγνώρισεν τὸν ποιητὴν, μᾶς εἶπεν ὅτι συχνὰ ὁ ποιητὴς ἐπασκέπτετο τοὺς γονεῖς της καὶ μετέβαινεν εἰς τὸ περιβόλι ὅπου ἐστέκετο ἑκθαμβὸς πρὸ τῶν ἀνθέων, τὰ ὅποια ἐθαύμαζε.

Εἰς τινὰ μέρη ἦσαν φυτευμένοι ὄραϊοι κρίνοι, καὶ ἐνῶ τοὺς ἐθαύμαζε εἶπε: Εἶνε ὄραϊος στολισμὸς διὰ τάφον, γιὰ νὰ φανερώσουν τὴν ἀγνότητα τῆς ψυχῆς τοῦ πεθαμένου.

Ἡ ἐπιθυμία του ἔγινε, χωρὶς νὰ ἔχουν γνῶσιν οἱ ἐκτελέσαντες αὐτήν.

Ὁ Σπυρίδων Μελισσηνὸς ποιητὴς Κερκυραῖος τῷ 1860 ἔγραψε «Ὅτε πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐπορεύθημεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν τάφον τοῦ ποιητοῦ μας, ὁ φύλαξ μᾶς ἔδειξεν αὐτόν, διακρινόμενον τῶν ἄλλων μόνον ὑπὸ δύο κρινῶν ὅτινα τὸν ἐστόλιζον. «Ἄν ἔλειπον καὶ αὐτοί!...» μᾶς εἶπε ὁ ἀπλοῦς ἀνθρώπος.»¹

¹ Πρβλ. Τὰ μνήματα ἔπος Σπυρ. Μελισσηνοῦ. Κερκυρα 1860. Ὅλον τὸ ποίημα τοῦτο ἀφορᾷ τὸν Σολωμόν.

Ἡ ρηθεῖσα ἀξιόλογος δέσποινα μᾶς εἶπεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο ἡρομεὺς πρώτης δυνάμεως κατὰ τὴν νεότητά του. Ἐπήγαινε εἰς τὸν Πρόδρομον καὶ αὐθημερὸν ἐγύριζε. Μὲ μεγάλην εὐκολίαν διέτρεχε πολλὰ χιλιόμετρα.

Ὁ ποιητὴς ἐπεθύμει νὰ εἶνε πάντοτε ἀνενόητος. Οἱ φίλοι του ἔπρεπε νὰ εἶνε τῆς ἐκλογῆς του. Εἰς τὸν δρόμον δὲν ἤθελε νὰ τὸν σταματοῦν οἱ γνώριμοί του οὐδ' οἱ φίλοι ἀνευ αἰτίας. Καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χαιρετισμοὺς σπανίως ἀντεχαιρέτα. Ἡ ρηθεῖσα δέσποινα Λαύρα Βολτέρρα μᾶς διηγήθη τὸ ἔξῃς: Ὁ σύζυγός της Δημήτριος Βολτέρρας ἦτο εἰς Κέρκυραν. Ἦτο καὶ αὐτὴ. Ἡμέραν τινὰ ἦσαν εἰς τὸν περίπατον καὶ συνήντησαν τὸν ποιητὴν, φίλον οἰκογενειακόν. Ὁ Βολτέρρας πρῶτος ἀποκαλύπτεται χαιρετῶν τὸν ποιητὴν, ὅστις τοὺς ἐκτίταξε καὶ σοβαρῶς ἐπροχώρησε χωρὶς νὰ ἀνταποδώσῃ τὸν χαιρετισμόν.

Τὴν ἐπομένην ὁ ποιητὴς βλέπει τὸν φίλατόν του Βολτέρρα καὶ τοῦ λέγει:

— Μίμη! δὲν σοῦ εἶπα ποῦ ὅταν θέλω σὲ χαιρετᾶω ἐγὼ πρῶτα; τί μ' ἐχαιρέτησες χθές;

Ἡ ἀνεψιὰ τοῦ ποιητοῦ, ἡ δέσποινα Ἄγγελικη Κυβετοῦ — ἡ μήτηρ της ἦτο ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ποιητοῦ Ροβέρτου — μᾶς διηγήθη τὰ ἔξῃς:

Ἡ μήτηρ της, ὅταν ἦτο ἀκόμη κόρη, συνωμίλει ποτὲ σοβαρῶς καὶ μυστικῶς μετὰ τινος συνομηλικίου της. Ὁ θεῖος, ὁ ποιητὴς, διερχόμενος τυχαίως, εἶδεν αὐτὰς καὶ μετὰ πονηροῦ μειδιάματος εἶπεν ἀμέσως:

*Κοιτελοῦλαίς μου, ποῦ πάτε
Καὶ συγχονορφομιλέτε;
Σὰς παρακαλῶ νὰ πῆτε
Τὸ τί λέτε σεις ἢ δυό!*

Ὁ ποιητὴς ἠγάπα πολὺ τὴν τοποθεσίαν Στρανή — ὅπου, ὡς γνωστὸν, ἔγραψε καὶ τὸν ἀθάνατον Ὕμνον — διότι ἐκεῖ ἔβλεπε τὸ ἰδωδὸς του, τὴν ὄραιότητα Σωσάννην ἀδελφὴν τοῦ Λονδοβίκου Στρανή, κατόπιν σύζυγον τοῦ Γεωργίου δὲ Ρώσση. Ἦτο ἔρωσ ὄλων πλατωνικῶς. Ὁ ποιητὴς δὲν ἔτρεφε συμπαιδείας πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του Ροβέρτου καὶ πρὸς τὴν πρώτην σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ Δημητρίου.

Ὁ Φραγκίσκος Καραβάνος, διδάσκαλος τῆς Φιλαρμονικῆς Κερκύρας καὶ μαθητὴς τοῦ Μαντζάρου, ἔβλεπε συχνὰ τὸν Σολωμόν εἰς τοῦ Μαντζάρου καὶ συνᾶδεν τὸν Μαντζάρον καὶ τὸν Σολωμόν ὅταν ἐπήγαινον εἰς τὸν περίπατον. Ὁ Καραβάνος μᾶς εἶπεν ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπρόσεχε πολὺ ὅταν ἤκουε νὰ δμιλοῦν ἑλληνικὰ οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ Ἠρέσκατο εἰς τὰς ἐξοχὰς νὰ ὀμιλῇ μὲ χωρικούς, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀκούῃ λέξεις, διὰ νὰ τὰς ἀποθησαυρίσῃ. Ὅταν ἤκουε καμμίαν λέξιν, τὴν ὁποῖαν ἐνόμιζε νέαν ἢ ποιητικὴν, ἀν τὴν ἤκουεν ἀπὸ πτωχὸν διερχόμενον, ἀμέσως ἔμενε καὶ τοῦ ἔλεγε:

— Τί εἶπες; ματαπὲς το. Bravo, bella, bella. Καὶ τοῦ εἶδε τοῦλάχιστον δύο σελίνα.

Πολλάκις ὁ ποιητὴς μετὰ τοῦ δεινοῦ ἱταλοῦ φιλολόγου περιεφέρετο διὰ νὰ ἀποθησαυρίσῃ λέξεις. Ὁ μὲν ποιητὴς ἐκνήγα τὰς ἑλληνικάς, ὁ δὲ ἱταλὸς φιλόλογος τὰς ἱταλικὰς λέξεις, διότι ὡς γνωστὸν, ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐν Κερκύρα — εἰς τὴν πόλιν — ἦτο κοινὴ ἡ ἱταλική.

Ὁ λόγιος δικηγόρος κ. Διονύσιος Δάσης μᾶς διηγήθη τὸ ἔξῃς ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον ἤκουσε ἀπὸ τὸν κερκυραῖον Ἰ. Ἀγγελικόπουλον πταισματοδίκην ἐν Ζακύνθῳ πρὸ ἐτῶν.

Ὁ Ἀγγελικόπουλος μαθητὴς νεώτατος, ἦτο μετὰ τινων συμμαθητῶν εἰς τὴν Σπιανάδαν. Ὁ ποιητὴς, μὲ τὴν συνήθη σοβαρότητα διήρχετο πλησίον τῶν μαθητῶν. Αἰφνης σταματᾷ καὶ λέγει εἰς τὰ παιδιά:

— Ὁ δίπαπλος, ὁ τρίπαπλος τῆς μαίμους, μαντέψατε, εἶνε ποῖος;

Ἐπανελάβε τοῦτο τρίς. Οἱ μαθηταὶ τὰ εἶχον κυριολεκτικῶς χάσει καὶ ἔμενον σιωπηλοὶ καὶ ἑκθαμβοί.

Ὁ ποιητὴς προσέθεσεν ἔπειτα: — Ὅλοι ἐνωμένοι λέγετε: ὁ Λεοπόλδος Γίος.

Ὁ Λεοπόλδος Joss ἦτο γερμανὸς τὴν πατρίδα, δικηγόρος διαπρεπὴς ἐν Κερκύρα, καὶ ἦτο καθηγητὴς τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου ἐν τῷ Ἰονίῳ Πανεπιστημίῳ. Ὁ Σολωμὸς ἔτρεφε ἀντιπάθειαν πρὸς τὸν γερμανὸν ἐπιστήμονα διότι ἦτο ἀσχημος.

Ὁ ποιητής ἐπεθύμει νὰ ἐκτελεῖται πᾶσα διαταγή του καὶ λογικὴ ἐπιθυμία του. Ὁ δικηγόρος κ. Νικόλαος Ἀρβανιτάκης Κόκκινης, γραμματεὺς τῶν ἐν Κερκύρα Πρωτοδικῶν, μᾶς διηγήθη τὰ ἑξῆς: Παρὰ τῆ οἰκίᾳ ἐνθα ἐν Κερκύρα κατοικεῖ ὁ ποιητής, ἡμέραν τινὰ ἐργάζετο ἓνας λιθοτόμος. Τὰ κτυπήματα τῆς σφύρας φοβερὰ ἠνόχλων τὴν ἡσυχίαν τοῦ ποιητοῦ μελετώντος. Διὰ τοῦτο πρόβαλε καὶ παρακάλεσε τὸν λιθοτόμον νὰ μεταφέρῃ τὴν ἐργασίαν μακρύτερα τῆς οἰκίας του, διότι τὰ κτυπήματα τὸν ἠνόχλων.

Ὁ λιθοτόμος ἀπήντησεν ἀποτόμως:

— Ὁ ἀδερφέ, ποῦ θὰ φύγω ἀφ' τῆ δουλειᾶ μου γιὰ τὴν ἡσυχία σου!

Ὁ ποιητής ἐρωτᾷ:

— Ἀπὸ ποῦ εἶσαι;

— Ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο.

— Τὸ ἐκατάλαβα, ἐπανέλαβεν ὁ ποιητής, ἀπὸ τὴν αὐθάδεια σου.

Ἀπὸ τὸν Μάντζαρον εἶχον ἀκούσῃ τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικόν.

Ἡμέραν τινὰ εἰς συζήτησιν τοῦ ποιητοῦ μετὰ τινος φίλου του, ὁ ποιητής ἐξεφράσθη κάπως ζωνρῶς. Ἡ συζήτησις ἐτελείωσε καὶ οἱ φίλοι ἀπεχωρίσθησαν. Ὁ ποιητής μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ κοιμηθῇ. Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ πλαγιάσῃ, ἀλλ' ἀδύνατον νὰ ἀποκοιμηθῇ, διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἡ ζωνρὰ συζήτησις θὰ ἐλύπησε τὸν φίλον, ἐνῶ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν λυπήσῃ ἀδίκως. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποκοιμηθῇ ἀπὸ τὴν ἰδέαν ταύτην. Ἐσηκώθη, ἐνεδύθη καὶ μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φίλου. Κτυπᾷ τὴν θύραν. Προβαίνει ἡ ὑπηρετρία καὶ ὁ ποιητής λέγει:

— Εἰπέ τῷ φίλου ποῦ τὸν θέλω διὰ νὰ τοῦ ζητήσω συμπάθειο.

Ὁ φίλος συγκινήθη καὶ ὁ ποιητής χαρούμενος ἐφυγεν.

Ὁ λόγιος δικηγόρος κ. Ναθαναὴλ Δομενεγίνης μᾶς διηγήθη ὅτι ὁ Σολωμὸς συχνὰ τὸ ἐσπέρας μετέβαινεν εἰς τὴν συναστροφὴν τοῦ πάππου του, ὅπου ἐσύχναζεν ὁ Παῦλος Μερκάτης καὶ ἰατρός Διονύσιος Ταλιαπίρας. Διήρχοντο δὲ τὴν βραδύα κάμνοντες αἰνίγματα Ἰταλιᾶ. Ὁ Δομενεγίνης ἀντέγραφε τὰ καλλίτερα καὶ ἀκόμη διαφυλάττουσιν αὐτὰ οἱ ἔγγονοί του. Δυστυχῶς δὲν φέρουσι τὰ ὄνο-

ματα, ὡς μᾶς εἶπεν ὁ ἄνω φίλος, καὶ οὕτως ἀγνοοῦμεν ποῖα εἶνε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχαμεν ὁ ποιητής. Ὁ Σολωμὸς ἠρέσκειτο ἐν Ζακύνθῳ νὰ αὐτοσχεδιάζῃ καὶ νὰ λύῃ αἰνίγματα.

Ὁ Σολωμὸς ἠγάπα ὅλα τὰ ὄρατα πράγματα, καὶ μεγάλως ἐνεθουσίαζετο ὅπου καὶ ἂν ἔβλεπε τὸ ὄρατον.

Κι αὐτὸ τὸ μικρότατον λουλουδάκι ἤρκει νὰ τὸν ἐνεθουσιάσῃ.

Ἡμέραν τινὰ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου μετέβη εἰς περίπατον εἰς τὴν Μπόχαλιν. Ἐξαφνα ὄρατον γαίδουράκι τρέχει πηδῶν πρὸς τὸν ποιητήν. Ὁ ἀδελφός του ἐφοβήθη καὶ προσεπάθησε νὰ διώξῃ τὸ ζῷον.

— Μὴ, λέγει ὁ ποιητής ἀπαθέστατος. Καὶ θέτει τὴν χεῖρα εἰς τὰ θυλάκιά του καὶ δίδει εἰς τὸ ὄρατον μικρὸν ζῷον γλυκύσματα. Ἀμα τὰ ἔφαγεν ἐκ τῆς παλάμης τοῦ ποιητοῦ, τὸ ζῷον δεικνύον χαρὰν καὶ πηδῶν ἐφυγεν. Ὁ ποιητής ἠγάπα τὰ ζῷα.

Ὁ ποιητής μετέβαινεν συχνὰ εἰς τὴν Μπόχαλιν μόνος του καὶ εἰς τὸ ὄρατον γαίδουράκι ἐδίδεν, δούκις τὸ ἔβλεπε, γλυκύσματα. Τὸ ζῷον τὸν ἐγνώριζε καὶ ἄμα ἀπὸ μακρὰν ἔβλεπε τὸν ποιητήν, χαρούμενος ἔτρεχε διὰ νὰ φάγῃ τὰ γλυκύσματα.

Ὁ ποιητής, ὡς γνωστόν, πάντοτε εἶχε τὰ θυλάκιά του γεμάτὰ ἀπὸ γλυκύσματα διὰ τὰ μικρὰ παιδία.

Ἐν τῷ ἀρ. 40 τῶν *Παναθηναίων* ἐδημοσιεύσαμεν ἐπίγραμμα τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ ἀπὸ τυπογραφικῶν λάθους παρελείφθη ὁ τελευταῖος στίχος, διὸ τὸ ἀναδημοσιεύομεν πλῆρες.

Γυμνὸς ἔς τὸν κόσμον ἐμπήκα,

Γυμνὸς θὲ νὰ ταφῶ.

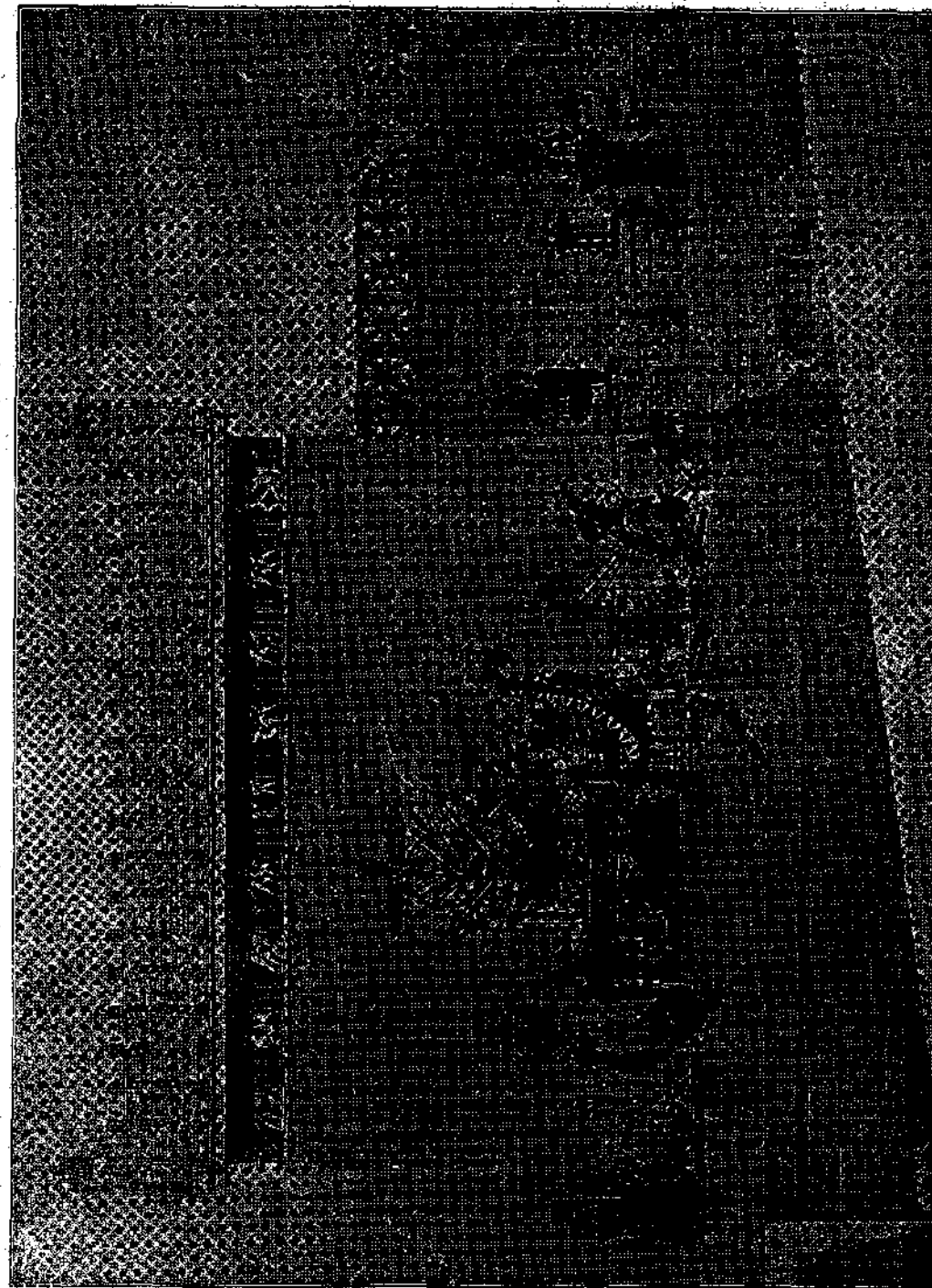
Ὁ κόσμος εἶνε ξένος.

Δὲν εἶνε κανεὸς

Διονύσιος Σολωμὸς.

Ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ποιητοῦ Δημητρίου, γενομένη μετέπειτα εἰς δευτέρον γάμον σύζυγος τοῦ Κοκκίδου καθηγητοῦ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, μᾶς διηγήθη τὰ ἑξῆς:

Ὁ ποιητής ἦτο ἀνὴρ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν. Ὅταν εἶχε σχηματίσει καλὴν ἰδέαν

περί τινος ανθρώπου, ήτο αδύνατον να την χάσει. Έμπιστεύειτο εικόλως και ποσά χρημάτων. Ο αδελφός του εις μάτην του έλεγεν ότι ο δεινά ή δεινά εινε εύκολον να τον απατήση.

Δέν έδιδεν ουδεμίαν σημασίαν εις τα χρήματα.

**

Η ίδια σεβαστή δέσποινα μάς διηγήθη ότι κατά την νύκτα του θανάτου του ποιητού, παρετηρήθη ποιά τις βελιώσις.

Ο ασθενής την νύκτα είχε διέλθη καλά, μάλιστα καθ' όλον το διάστημα της συνήθους άγρυπνίας του έψαλλε ποίημα αυτοσχέδιον δια τον διδάσκαλον της παιδικής του ηλικίας.

Την πρωίαν ο θάνατος αιφνιδίως του άφήρεσε την πολύτιμον ζωήν του.

**

Η ειδήσις του θανάτου του από στόματος εις στόμα διεδόθη ανά πᾶσαν την πόλιν. Τους πάντας έλύπησε δυνατά διότι έν Κερκύρα έλαιρεύετο.

Η Ιόνιος Βουλή από της δεκάτης της πρωίας είχε άρχισει την συνεδρίασιν.

Είς τα πρακτικά της Βουλής ανάγιώσκονται τα έπόμενα έν σελίδι 48:

«Ο προσωρινός πρόεδρος διακόπτει επί εν τέταρτον της ώρας την συνεδρίασιν. Μετ' ου πολυ ο προσωρινός πρόεδρος ανέλαβε την έδραν αυτού και διακρυροών άνήγγειλε τη συνελεύσει την κατά την στιγμήν ταύτην φθάσασαν λυπηράν ειδήσιν του θανάτου του μεγάλου ποιητού του Ιονίου, Διονυσίου Σολωμού. Προς άπόδειξιν της λύτης, ήν όλος ο λαός της Έπτανήσου μέλλει να αισθανθῆ ένεκεν τοιούτου δυστυχήματος, έπρότεινεν ίνα ή Συνέλευσις διακόψη τας εργασίας της.

Βαθειά λύπη καταλαμβάνει την Συνέλευσιν και άπαν το ακροατήριον. Ο Κ. Μεταξάς λέγει, ότι ο θάνατος του διάσημου ποιητού όφείλει να θεωρηθῆ ως εθνικόν δυστύχημα. Η Συνέλευσις συμμερίζεται την γνώμην ταύτην και όμοφώνως παραδέχεται την πρότασιν του προσωρινού προέδρου. Προσέτι ο προσωρινός πρόεδρος προτείνει και άπαντες παραδέχονται, ίνα οι εκλεχθέντες αντιπρόσωποι συνέλθωσιν όμοϋ κατά την ώραν της κηδείας και συνοδεύσωσι τον νεκρόν.

Μετά ταύτα ο προσωρινός πρόεδρος άπέλυσε την συνεδρίασιν, όπως εξακολουθήση την προσεχή Δευτέραν».

Ο προσωρινός πρόεδρος ήτο ο συγγραφεύς Αντώνιος Δάνδολος, Κερκυραίος

ΣΠΥΡ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

ΣΤΟ ΧΟΡΟ

Δαμποκοποῦσε ή σάλα, και της έλεγα

στῆς μουσικῆς, ποῦ έτρέλλαινε, τούς ήχους

— βλέπεις τὰ φῶτ' απ' τὰ χρυσά πολύκλινα,

και τούς κισσοῦς, ποῦ κρέμονται απ' τούς τοίχους;

Στριφογορρίζουν τὰ κορμιά, τὰ δλόχυτα,

ζευγαρωτά σέ παναρμόνια τάξι,

και πίσω τους άφρίζει και ξεχύνεται

άνάερο ένα κῆμ' από μετάξι.

Καθώς τούς κρύνους γέρονν οι χορευτίριες,

και σιούς γυμνοῦς τούς ὤμους, απ' άγνάτια,

μα άνατριχίλα μουσική μαντεύεται
σις άστραπές, ποῦ χύνουν τὰ διαμάντια.

Κ' έπα σέ λίγο — βλέπεις; τώρα δλόχαρος,
τρέχει, γελᾷ, πηδᾷ και ξεφωνίζει,
γοργός, δαμονιαμένος ο τετράχορος,
ή σάλα τρέμει σύσωμη και τρίζει.

— Γειά στή χαρά! ως ποῦ να σπάσουν τὰ ὄργανα,
να κωλιστοῦμε χάμον, άποσταμένοι!

Απ' τὰ μαλλιά σου πέφτουν οι καμέλλιες,
μα φλόγ' από τὰ μάτια σου ανεβαίνει.

Σ' δλόχρυσο ποτήρι έμοσκοβόλησες
τ' άνῶνα, τὰ παρθενικά σου χνώτα...

— Γειά στή χαρά! χλωμοῦς ο ήλιος αύριο,
μέσ' στὰ χλωμά θε να μάς βρῆ τὰ φῶτα!

Μα σὶδ μεθύσι τὸ τρελλό, ποῦ χάνεται
ή σκέψη μου, θολή, ναυαγισμένη,
γὰ ιδές, τὸ δάκρυ στάθηκε στὰ μάτια μου,
κάποιο μαράζι μέσα μου σιωπαίνει!

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΕΙΔΩΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ

ΕΚΤΩΡ ΜΠΕΡΛΙΟΖ

Μέγας, πολυ μέγας καλλιτέχνης, περισσότερον ακόμη ίσως παρ' όσον μέγας μουσικός. Πνεῦμα εξαιρετικόν αποτελούμενον εκ δύο μερών ή εκ δύο ψυχών πολυ άνίσων κατά βάθος και ως επί το πλείστον ρωμαντικόν, κλασικόν έν τούτοις ένιοτε.

Η ύπαρξις του ήτο μία διαρκής παραφορά, ένας παροξυσμός, ότε μὲν έρωτος, άλλοτε δε έχθρας και μίσους πάθους πάντοτε και σχεδόν πάντοτε οδύνης. Έζησεν ώσαν έπάνω εις έν όρος Σινά, έν μέσφ άστραπέων και κεραυνών, άλλ' όταν κατήρχετο απ' αυτού, ο λαός, ο ιδικός του λαός τουλάχιστον, δέν έπίστευεν εις αυτόν.

Πρώτον έπληξεν αυτόν ο έρωσ. Ήτο αυτός δώδεκα ετών, εκείνη δέκα όκτώ. Η άγαπωμένη κατώκει πλησίον του, εις την γενέτειραν δεινήν χώραν. Ονομάζετο Estelle «Stella Montis». Έπειτα, μετά τον έρωτα, τον έπληξε κεραινοβόλος ή μεγαλοφυία ή άλλοτρία μεγαλοφυία, μέχρις ου τον πλήξη ή ιδική του. Ο Σαίξπηρ και ο Γκαίτε, ο Βύρων και ο Βιργίλιος, ο Γκλόκ, ο Μπετόβεν και αυτός ακόμη ο Σποντίνι έπέφερον εις αυτόν σπασμούς.

Κάποτε έστοχάσθη να νυμφευθῆ την Αυσδαίμοναν, την Όφηλιαν υπό την μορφήν άγγλίδος ήθοποποιού, της Έρριέττας Σμίθσον. Την ήγάπα έν Σαίξπηρφ, ως αγαπᾷ τις έν

Ἑκτωρ Μπερλιόζ.

Θεῶ. Ἡ ἔνωσις των ἄλλως τε ἐξακριβώθη ὑπὸ φρίκης ὄλης σαιξπήριου. Τὴν διέρρηξαν μετὰ τινα ἔτη κολάσεως. Τὸ ὁποῖον ὄμως δὲν ἠμποδίσαν, ὅταν ἀπέθανεν ἡ «fair Ophelia», νὰ ἐξενεχθῆ τὸ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀνάθεμα. «Ὡ τοῦ ἐσχάτου ὀλέθρου! Ὡ! τοῦ αἵματος καὶ τῶν ὀδυσμῶν. Ὡ! τοῦ πλήγματος τοῦ κεραυνοβόλου! Ὁ ἐγκέφαλός μου συσπᾶται ἐν τῷ κρανίῳ μου ὅταν ἀναλογίζωμαι τὸ φρικτὸν τέλος!» Μετὰ πέντε ἢ ἕξ ἔτη ἐνυμφεύετο ἐκ νέου.

Ἡ μουσικὴ καὶ ὁ ἔρως, ἔγραψε κάποτε, εἶνε «αἱ δύο πτέρυγες τῆς ψυχῆς». Τοῦ ταυνυτέρου αὐτοῦ ἀετοῦ τοῦ τὰς ἔδρασαν καὶ τὰς δύο. Ὁ Μπερλιόζ ἠγαγκάσθη νὰ καταδικάσῃ εἰς ὑπερορίαν τὴν μεγαλοφυΐαν του. Νὰ ἐκπατρισθῆ. Ἡ Πρωσσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ρωσσία τὸν ἐπευφήμησαν. Ἡ Γαλλία δὲν τὸν ἤκουσε κἀν. Ἐν Γαλλίᾳ, ἐν ὅσῳ ἔζη, τὰ ἔργα του δὲν ἐπαίχθησαν ἢ κατ' ἐξαιρέσειν. Ἀντὶ ποίας θυσίας, ὑπὸ ποίους ὄρους καὶ μεθ' ὁποίας ἐπιτυχίας! Τότε ἐβυθίσθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σιωπὴν, σχεδὸν εἰς τὴν λήθην. Ἐγήρασαν οὕτως ἀπαρηγόρητος, ἀφοῦ ἐχόρησε καὶ ἐκ δευτέρου, «κακός, κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, σὺν χίλιοι διαβόλοι, καὶ βλασφημιῶν τὴν ζωὴν». Τὸν Σατωβριάνδον ἡ ζωὴ περὶ τὰ τέλη τὸν ἔκαμεν ἀπλῶς νὰ χασμάται.

Εἰς ἡλικίαν ἐξήμιοντα ἐνὸς ἐτῶν ἐπανεῖδε τὸν ἔρωτα τῆς δωδεκαστοῦς τοῦ ἡλικίας τὴν Stella Montis, τὴν ὁποίαν εἰς διάστημα ἡμίσεως αἰῶνος, εἶχε διῖδει ἀπαξ. Τὴν ἠγάπα ἀκόμη, ἀκόμη δὲ ὡς παιδίον. Ὡς παιδίον πάντοτε τῆς τὸ ὁμολόγησε. Τὸ ἄστρον του εἶχε καταντήσῃ μία καλοκάγαθος οἰκοκυρά, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ εἶχε χηρεύσει ἐκ δευτέρου. Τὸ ἄστρον του, — ἡ καλοκάγαθος αὐτῆ οἰκοκυρά — ἐτέλει τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ της. Δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ μειδιάσῃ καὶ αὐτὸ ἔκαμε, με κάποιαν ἐπιείκειαν, με κάποιαν συγκίνησιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐμειδίασεν. Ὁ Μπερλιόζ εἶχεν ὄνειροπολήσῃ κατὰ περισσώτερον.

Καὶ ὑπῆρξεν αὐτῆ τὸ τελευταῖον τοῦ ἄστρον. Ἡ ἀμφίβολος ἐπιτυχία τῶν «Τρώων» ἐσοκρόπισεν ἀμυδρὰν μόνον λάμπιν εἰς τὴν νύκτα του. Ὁ μονογενὴς τοῦ υἱὸς ἀπέθανε μακρὰν του. Τότε ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ἔρημος καὶ μισάνθρωπος. «Φρονῶ, ἔλεγεν, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκδίκησιν πρέπει ν' ἀφεθῶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ χρόνου». Ὁ χρόνος τὸν ἐξεδίκησε δεόντως.

Ὁ Μπερλιόζ εἶνε ρομαντικός. Εἶνε κατὰ πλείονας τοῦ ἐνὸς λόγου. Ἀπὸ τὸν ρομαντισμὸν ἔχει ἐν πρώτοις τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀτομικότητα, τὸ πάθος τὸ πρὸς τὸ ἐγώ. Ἐν ἀπὸ τὰ πρώτα του ἔργα, ἡ «Φανταστικὴ Συμφωνία» εἶνε ἀπόσπασμα μουσικῆς αὐτοβιογραφίας. Ἐτερον ρομαντικὸν χαρακτηριστικὸν οἱ θεοὶ τοὺς ὁποίους λατρεύει εἶνε οἱ ξένοι θεοὶ. Εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Σαιξπήρου, τοῦ Βύρωνος, τοῦ Γκαίτε, ἀφιερῶθη κατ' ἀρχὰς τὸ πνεῦμα του. Συνέθεσε τὸν «Ρωμαῖον», τὸν «Ἀρόλδον ἐν Ἰταλίᾳ», τὴν «Damnation de Faust». Τέλος, καὶ αὐτὸ εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν τὸ ὁποῖον τὸν συμπληροῖ, ἐπεξήτησεν ὀλιγώτερον τὴν πραγματίωσιν τῆς καλλονῆς ἢ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ χαρακτήρος, τὴν ἔκφρασιν πάντοτε καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας.

Ἠλάττωσεν οὕτω τὴν μουσικὴν καθιστῶν αὐτὴν ἀπλοῦν μέσον, ἐνῶ ἔπρεπεν, ὡς λέγουν, νὰ εἶνε ὁ τελικὸς σκοπός, — τέλος εἰς ἑαυτήν; Ἄλλ' ἐν πρώτοις ὑπάρχει οἰονδήποτε ὄν, ἄψυχον ἢ ἐμψυχον, ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον νὰ εἶνε τέλος εἰς ἑαυτό; Τί εἶνε αἱ τέχναι, ἀνδρι μέσα καὶ ἀνδρι διερμηνεῖς; Ποία ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ὠραία αὐτῆ κατ' ἑαυτήν, ὠραιότητος ἀφηρημένης, ἐγαίσιτικῆς; Ποία εἶνε ὠραία ἐκτὸς ἡμῶν, ἐκτὸς ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐκφράζει καὶ ἀναπαριστᾷ ἀπὸ ἡμᾶς;

Χωρὶς νὰ ἐπιλύσωμεν τὸσφ σοβαρὰ ζητήματα ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ τὰ συζητήσωμεν, δυνάμεθα νὰ δρίσωμεν τὸν Μπερλιόζ ὡς ἓνα μέ-

γαν «Ἐκφραστικόν», καὶ τὸ ἀριστούργημά του, τὸν Φάουστ ὡς τὴν θαυμαστὴν ἔκφρασιν μιᾶς τῶν ἠθικῶν φράσεων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ φάσις αὕτη, ἡ κρίσις αὕτη εἶνε ἀκριβῶς ὁ ρομαντισμός. Ὁ εὐνοούμενος ἦρωας τοῦ Μπερλιόζ εἶνε ὁ τῶν Βυρώνων καὶ τῶν Σατωβριάνδων εἶνε ὁ ἀνθρώπος ὁ ἐμπλεὺς ἀπὸ ὀσμῆς καὶ ἀπὸ πόθους καὶ δυστυχίας, ὁ ἀγόμενος καὶ φερόμενος ἀπὸ ἀόριστα πάθη καὶ ἀπὸ ὄνειρα ἀσαφῆ, ὁ κατατροχόμενος ἀπὸ πομπάδεις λύπας καὶ ἀπὸ μεγαλοπρεπεῖς ἀνίας. Ἰδοὺ ὁ Φάουστ καὶ Ἰδοὺ ὁ ἀνθρώπος τοῦ Μπερλιόζ. Ἰδοὺ αὐτὸς ἐν πρώτοις ἐνώπιον τῆς φύσεως καὶ ἡ φύσις δὲν ἔχει πλέον ἀρκετὴν εὐφροσύνην διὰ νὰ τὸν εὐφράνῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶνε ἀρκετὰ στυγνὸς διὰ νὰ καταστήσῃ στυγνὴν τὴν φύσιν. Ἰλαροὶ ἀγροὶ τοῦ Ἀὔδον, τί ἐγίνατε; Ἐπειτα εἶνε τὰ στρατιωτικὰ σώματα πορευόμενα πορεία ὑπέροχος, ἀπαράμιλλος, πορεία πάντων τῶν ἠρώων πασῶν τῶν ἐποχῶν πορευομένων πρὸς πάσας τὰς νίκας. Ἐπειτα εἶνε ὁ ὕμνος τοῦ Πάσχα, μία μαγεία τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Λαμπρῆς, τὴν ὁποίαν ἡ μαγεία τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς τοῦ «Παρσιφάλ» τοῦ Βάγνερ δὲν ὑπερέβαλε. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀνθρωπίνου ἀποκατεργήσεως οὔτε ἡ φύσις, οὔτε ἡ δόξα, οὔτε ἡ πάλη, καμμία ἀπὸ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς ζωῆς δὲν εἶνε πλέον ἰσχυρά καὶ ἡ σιγή τοῦ ὕπνου τοῦ Φάουστ εἶνε περισσώτερον ἀπὸ ὄλης θαυμαστῆ καὶ ἡ περισσώτερον ρομαντικῆ, διότι ἐπαναβυθίζει τὸν ἀνθρώπον, τὸν ἀποκατεργήσαντα, ὡς ὄν ἴδιον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ παγκοσμίου ὄντος, διότι ἐπιφέρει τὴν παρὰ τούτου ἀπορροφήσιν του καὶ τὴν ἐκμηδένισίν του.

Ὁ Μπερλιόζ, μόλις εἶνε ἀνάγκη νὰ τὸ ὑπενθυμίσωμεν, εἶνε μεγαλοφυῆς «συμφωνιστής».

Εἶνε κατὰ τρόπον ἴδιον, ὁ ὁμοίος δὲν εἶνε ὁ τοῦ Μπετόβεν, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον ὁ τοῦ Σεβαστιανῶν Μπαχ. Εἶνε πολλῶς τοιοῦτος διὰ τῆς ἐνορχηστρώσεως· πολὺ ὀλιγώτερον διὰ τῆς καλλονῆς τῶν γραμμῶν ἢ διὰ τῆς τῶν ἰδιοφθόγγων τόνων τῶν διαφόρων ὀργάνων (timbres) καὶ τούτου ὄντος ἐν τῇ μουσικῇ δ.τι τὸ χρῶμα ἐν τῇ ζωγραφικῇ, ὁ Μπερλιόζ εἶνε ὁ κράτιστος τῶν μουσικῶν coloristes. Λόγῳ χρώματος εἶνε ὁ μέγιστος μουσικὸς τοῦ γαλλικοῦ ρομαντισμοῦ, ὡς ὁ μέγιστος αὐτοῦ ζωγράφος, ἐπίσης λόγῳ χρώματος, εἶνε ὁ Ἐδγένιος Δελακρουά.

Ἄλλ' ἄς μὴ τὸ λησιμονώμεν, ἐν ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶνε κλασικόν, τούλαμίστον ἐν μέρος τοῦ ἔργου τούτου ἢ τετάρτην προῆς τῶν ἀρτίων Τρώων, δευτέρα προῆς τῶν Τρώων τῶν ἀκρωτηριασμένων τίποτε πλέον βρογλίον ἀπὸ τὸν ὕμνον τοῦ Ἰόπα πρὸς τὴν Δήμητρα. Τὸ «Septuor» παρὰ θῖνα ἄλδς εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ φίλημα κύματος ποτιῖου εἰς ποτιῖαν ἀκτὴν, καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα θυφθία εἶνε ἡ βασιλικὴ νυκτωδία ἐρώτων βασιλικῶν. Πάντα ταῦτα εἶνε τόσον γαλήνια, τόσον ἀρχαῖα, τόσον ἀμωμα ὥστε μεταξὺ τῶν δύο κλίσεων τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μπερλιόζ, διστάζει κανεὶς φοβεῖται νὰ προτιμήσῃ καὶ νὰ συμπεράνῃ. Ἄς παραμείνωμεν ὅθεν ἀμφιταλαντευόμενοι καὶ ἄς ἀφήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας νὰ μαγευθῆ διττῶς. Ἄς ἀγαπήσωμεν τὴν φρίκην τῆς ἀβύσσου καὶ τὴν ἠδείαν μελιχλιότητα τοῦ αὐλοῦ. Μακάριος ὁ ὁδοιπόρος ὁ ὁποῖος ἀναρροχᾷται ἐπὶ τῶν κλιτύων ἠφαιστείου, ἐν εἰς μίαν πτυχὴν τοῦ φοβεροῦ ὄρους βλέπῃ διανοῖγον τὴν γαλήνιον χλοερδιτὰ του ἄλλος ἱερὸν.

Camille BELLAIGUE

Μετάφρασις X. Α.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

Διάλεξις Α. Μάτεσι.

Η διάλεξις τοῦ κ. Α. Μάτεσι, ἡ γενομένη τὴν 7 Μαρτίου εἶχεν ὡς θέμα «Τὸν αἰῶνα τῶν Εἰκονομάχων», θέμα ἐπίκαιρον καθότι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐδίδοντο οἱ «Ἰσαυροὶ» τοῦ κ. Ραγκαβῆ. Εἰς ὁμίλαν μίᾳς ὥρας, με φράσιν ρέουσιν καὶ ὁμιλήν, ἡ ὁποία εἰθύς ἐξ ἀρχῆς συνδέει τὸν ὁμιλητὴν πρὸς τὸ ἀκροατήριον, ἠδυνήθη νὰ δώσῃ γενικὴν εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, νὰ σκιαγραφήσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μαζί με τὰ αἷτια τῆς μεγάλης μεταρρυθμίσεως τοῦ ὀγδόου αἰῶνος καὶ τέλος νὰ διέλθῃ μίαν πρὸς μίαν τὰς σκηνὰς τῆς μεγάλης ἐπικῆς τραγωδίας, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Ἰσαυρον, καὶ καταλήγει εἰς τὸν βασιλέα Μιχαήλ, τὸν ἔκφυλον υἱὸν τοῦ αἰσθητοῦ Θεοφίλου. Ἱστορία ἐνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος, ἀπὸ τοῦ 717 μέχρι τοῦ 867, τρέχουσα διὰ μέσου τοῦ μεγάλου χάριτος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ κ. Μάτεσις εἶχε διαγράψῃ τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ κράτους τὰ σύνορα, τοῦ χρονολογικοῦ πίνακος, ὃν εἶχεν ἀναρτήσῃ, καὶ ὁμαδοῦ νομικῶν κειμένων, χρονικῶν καὶ συναξαρίων, ἐξ ὧν ἦντλει ἐκάστοτε τὰς ἀποδείξεις τῶν γνωμῶν του καὶ ἐξ ὧν ἀπεδείχθη μὴ ἀληθὲς τὸ ἐν τῷ προλόγῳ του λεχθέν, ὅτι μόνον ἐν τῷ κύκλῳ τῶν νομικῶν σπουδῶν μελετᾷ τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν. Ἐν τῇ συντόμῳ ταύτῃ ἐκθέσει δὲν πρόκειται νὰ δώσωμεν περίληψιν τῆς ὁμιλίας, ἀλλ' ἀπλῶς ν' ἀποτυπώσωμεν τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐπεκράτει εἰς αὐτήν.

Κατὰ τὸν ὀγδοὸν αἰῶνα τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, — καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τὸ κέντρον τῆς κοσμοκρατορίας μετετέθη εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ κράτος ἔσχεν ὑπερτερῶντα τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα — τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα δὲν ἐστηροῦτο πλέον ἐπὶ τῆς στρατοκρατίας, ἀλλ' ἐπὶ φυσικῆς τινὸς ἰσορροπίας ἐπιτυγχανομένης μετὰ μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τριῶν

δυνάμεων, τοῦ στρατοῦ, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ἰδίως τῶν δήμων τῆς βασιλευούσης. Εἰς τὴν ἰσορροπίαν ταύτην ἐστηροῦτο καὶ ὡς κέντρον αὐτῆς ἔδρα ἡ βασιλικὴ δύναμις. Τὸ δόγμα τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς τοῦ στέμματος ἦτον ἄγνωστον ὡς θεσμός. Πολλάκις συνέβαινε τοῦτο κατ' οὐσίαν εἴτε διὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου ὡς συμβασιλέως, εἴτε διὰ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ ἔθνους πρὸς τὴν δυναστείαν, ἀλλὰ κατὰ τύπους τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα δὲν ἦτο κληρονομικόν, ὡς δὲν ἦσαν καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀξιώματα αἰ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Τόσον αἱ προϋπάρχουσαι δημοκρατικαὶ παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων, ὅσον καὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι αὐτοκρατορικαὶ παραδόσεις τῶν Ρωμαίων, ὑπεβλήθησαν τὴν διατήρησιν τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον καταφαίνεται πάντοτε εἰς τὸ βάθος τῶν πολιτικῶν γεγονότων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνευρίσκεται δὲ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀσιατικὰς πομπὰς καὶ ἐθιμοτυπίας τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Οὐδέποτε ὑπῆρξε διακρίσις κληρονομικῆς τάξεως ἐγγενῶν, ἐχούσης ἴδια προνόμια. Καὶ ὁ ἐξ εὐτελεστάτων ἔλκων τὸ γένος ἠδύνατο ν' ἀνέλθῃ εἰς τ' ἀνώτατα ἀξιώματα. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ὅτι ἡ ἰδέα τῆς δημοκρατίας, ὡς πολιτεύματος, δὲν ἦτο ξένη πρὸς τὴν ἐποχὴν, ἀνέφερεν ὁ κ. Μάτεσις τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοκράτορος Σταυρακίου, βασιλεύσαντος ἐπ' ὀλίγους μῆνας τῷ 811, ὅστις τραυματίας καὶ ἐτοιμοθάνατος ἐσκέπτετο κατὰ τοὺς χρόνον γράφους νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Μετὰ τὸν μέγαν πυρσὸν τοῦ βασιλέως Ηρακλείου, ὁ ὁποῖος φωτίζει τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, ἐπῆλθεν ἡ ἀντίδρασις. Οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Πρωτομάρτου εἶχον ἐπιφέρει τὴν παρακμὴν τοῦ κράτους. Τὸ γόητρον τοῦ στρατοῦ ἐξέλειπε. Τὸν θρόνον ἀνέβαινον διὰ πραξικοπημάτων ἐκ περιτροπῆς ἄνθρωποι μέτριοι ἢ μηδαμνοί. Ἡ πολιτικὴ δύναμις εἶχε φύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς βασιλείας καὶ τοῦ στρατοῦ. Τὸ ἰσχυρότερον στοιχεῖον τοῦ ἔθνους ἦσαν τὰ μοναχικὰ τάγματα, ἀσχοῦντα ἐπιρροὴν πα-

ρεμπερῆ πρὸς ἐκείνην, ἣν κατόπιν ἀπέκτησαν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν Ἰσπανίᾳ. Καὶ αὐτὸς ὁ κοσμικὸς κλῆρος καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔβλεπον μετὰ φόβον τὴν ὁσημέραι αὐξοῦσαν αὐτὴν δύναμιν τῶν μοναχῶν. Τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα ὑπεχώρει πρὸ τῆς θρησκομανίας. Λέων ὁ Ἰσαυρὸς, ἀναβιβασθεὶς εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἐζήτησε νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἐκλείψασαν ἰσορροπίαν, ἰδίᾳ δὲ νὰ ἐδραιώσῃ τὸ πολεμικὸν φρόνημα τοῦ ἔθνους. Οὕτω μόνον θὰ ἐσώζετο ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ἐκ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῆς πολεμίων. Συγχρόνως ἔδει νὰ καταρῶσῃ τὰς προλήψεις καὶ νὰ ὀργανώσῃ ἐπὶ νέων βάσεων τὸ κράτος. Ἐκ τῶν ἰσχυρότερων ὄπλων, μετὰ τὰ ὁποῖα οἱ μοναχοὶ ὑπέτρεπον τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, ἦσαν αἱ εἰκόνας τῶν ἁγίων. Αὐτοὶ τὰς ἐξωγράφον, αὐτοὶ τὰς ἀνεκέρηττον θαυματουργοὺς καὶ ἀχειροποίητους καὶ ὑπέσχοντο δι' αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων νὰ θεραπεύωσι πᾶσαν νόσον καὶ νὰ πραγματοποιήσωσι πᾶσαν ἱερὰν ἢ βέβηλον εὐχήν. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν εἰκόνων ἕτερον ὄπλον εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν ἦτον ἡ εἰς αὐτοὺς ἀνατεθειμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκπαίδεσις τῆς νεολαίας. Ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν ὄπλων τούτων ἦτα τὸ πρῶτον βῆμα τῆς μεταρρυθμίσεως. Συντελεῖ δὲ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ἰδέας ταύτης καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μυστικισμοῦ, ὅπερ εἶχε προσλάβῃ ἐν Ἀσίᾳ ὁ χριστιανισμὸς, κατ' ἀντίθεσιν τῆς φυσιολατρίας, μεθ' ἧς αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις περιέβαλον αὐτὸν ἐν Ἑλλάδι. Μετὰ ἐννέα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του (726) ἐξέδωκεν ὁ Λέων τὴν πρώτην Νεαράν κατὰ τῶν εἰκόνων. Τῷ 728 ἀπηγόρευσεν ἐν γένει τὴν λατρείαν αὐτῶν καὶ διέλυσε τὰ ὑπὸ τῶν μοναχῶν διευθυνόμενα σχολεῖα. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις ἐξεγείρεται σοβαρά. Ὁ Πάπας ὑποκιεὶ ἐπανάστασιν ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ἥτις μετὰ μεγίστου μέρους τῆς χερσονήσου τοῦ Ἀἰμοῦ ὑπήγετο μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ρωμαϊκῆς ἕδρας. Ἡ ρῆξις πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιφέρει τὴν προσάρτησιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐνταῦθα τονίζεται ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ γεγονότος, ὅπερ διέσωσε τὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐπὶ ἑπτὰ ἔτι αἰῶνας καὶ διτήρησεν ὑστερον ἀλώβητον τὸν Ἑλληνικὸν ἐθνισμόν. Ἐπέρχεται κατόπιν ἡ πολιτικὴ καὶ γεωργικὴ νομοθεσία τοῦ Λέοντος, χαρακτηρίζεται τὸ μέγα νομοθετικὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ ἐξάγονται ἡ στρατιωτικὴ τοῦ κράτους ὀργανώσεις καὶ αἱ πολεμικαὶ αὐτοῦ ἐπιτυχίαι.

Μετὰ τὸν Λέοντα προβάλλει ἡ μεγάλη μορφή τοῦ Κωνσταντίνου Ε', τοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων ἐπικληθέντος Κοπρωνύμου. Ἐξακολουθοῦντος τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πατρικοῦ σχεδίου. Τῷ 754 οἰκουμένη Σύνοδος ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 348 ἀρχιερέων δίδει καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ κύρος εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς διατάξεις καὶ κηρύσσει ἐβδελυγμένας τὰς εἰκόνας. Ἀλλὰ πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἐπιτυχίαι κερδαίνονται κατόπιν ἰσχυρῶν ἀντιστάσεων καὶ ἀναριθμητῶν ἀγώνων. Μέγα μέρος τοῦ λαοῦ φανατίζεται ὑπὲρ τῶν εἰκόνων· οἱ μοναχοὶ διεξάγουσιν ἀπεργνωσμένην πάλην. Καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ θρησκευτικόν, συμβολίζει τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο μεριδίων, εἰς ἃς διαιρεῖται τὸ κράτος. Ἡ μία, ἡ τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ καινοτόμων, λαμβάνει τὸ ὄνομα τῶν εἰκονομάχων. Ἡ ἄλλη ἡ τῶν ἐμμένοντων εἰς τὸ πρῶτον καθεστῶς, εἶναι ἡ τῶν εἰκονολατρῶν ἢ τῶν ὀρθοδόξων. Εἰς τὴν πάλην τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἀναμιγνύονται τὰ συμφέροντα, τὰ μίσση, αἱ φιλοδοξίαι, αἱ ραδιουργίαι. Καὶ αἱ δύο μερίδες ἐκ περιτροπῆς καταλαμβάνουσι τὴν ἐξουσίαν καὶ παλαίωσι περὶ ἐπικρατήσεως ἐπὶ ἕνα καὶ ἡμῶν αἰῶνα. Καὶ τέλος ἐξαντλοῦνται ἀμφοτέραι ἐν τῷ μακρῷ ἀγῶνι, ὑποχωροῦσιν ἀμοιβαίως, καὶ ἀπὸ τῆς ζυμώσεως αὐτῆς παράγεται δευτέρα ζωὴ καὶ ἀκμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ εἰκονομαχία δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μεγάλην θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσειν, ἐπέτυχεν ὁμως τὸ μέγιστον μέρος τοῦ προγράμματός της. Κατέρριψεν ὀριστικῶς τὴν ἰσχὺν τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, ἠλευθέρωσε τὸν Ἑλληνισμόν ἀπὸ τῆς ἱεροκρατίας καὶ ἐπανεφέρε τὴν πολιτικὴν ἰσορροπίαν, ἥτις συνετήρησε καὶ πάλιν ἐπὶ αἰῶνας τὸ κράτος. Κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς μακρῆς ταύτης πάλης διῆλθε τὸ ἀκροατήριον μετὰ τοῦ κ. Μάτεσι τὴν ἐγδοξὸν βασιλείαν τοῦ Κοπρωνύμου, ἔπειτα εἶδεν ἐμφανιζομένην ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὴν Ἀθηναίαν Εἰρήνην. ἐπιτροπεύουσαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Λέοντος τοῦ Δ' τὸν υἱὸν της Κωνσταντίνου Ε', καὶ μετ' αὐτῆς εἶδε θριαμβεύουσαν τὴν κατὰ τοῦ ἔργου τῶν Ἰσαυρῶν ἀντιπολίτευσιν. Παρηκολούθησε κατόπιν τὴν ἀπαισίαν μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ τραγωδίαν, καὶ ἔπειτα τὴν νέαν κατάρχυσιν τῆς μεταρρυθμιστικῆς μερίδος διὰ τοῦ Νικηφόρου. Τὸν ἡρωϊκὸν τούτου θάνατον ἐν τῷ πρὸς τὸν Κροῦμον πολέμῳ, τὴν βραχείαν βασιλείαν τοῦ Σταυρακίου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ καὶ τέλος τὴν νέαν ἐπικρατήσιν τῆς μεταρρυθμίσεως

διά του Λέοντος Ἀρμενίου, Μιχαήλ του Τραυλού και του ἀποφασιστικοῦ Θεοφίλου.

Ἄλλα μάτην ἐζητεῖ ὁ Θεοφίλος νὰ ἐμφυσῆ νέαν ζωὴν εἰς τὴν ἐκλείπουσαν ἰδέαν. Τὸ ἔργον αὐτῆς τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν εἶχε συντελεσθῆ. Τὸ κράτος ἐσώθη δι' αὐτῶν. Τὸ θρησκευτικὸν ἔργον ἐπέπρωτο διὰ μακρᾶς περιπλανήσεως νὰ συντελεσθῆ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐν τῇ Δύσει. Καὶ ὅπως μία γυνὴ ἐπιτροπεύουσα τὸν ἔσχατον ἀνίκανον βλαστὸν τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαύρων κατέλυε τὸ ἔργον ἐκείνων, οὕτω καὶ ἤδη μετὰ ἡμῶν αἰῶνα ἑτέρα γυνὴ, ἡ χήρα τοῦ Θεοφίλου Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἔσχατον γόνον τῆς δυναστείας τοῦ Τραυλοῦ, τὸν μέθυσον Μιχαήλ, ἀνατρέπει, ἀλλ' ὀριστικῶς τὴν φορὰν ταύτην, τὸ ἔργον, ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον ἐμόχθησαν ὁ πενθερὸς καὶ ὁ πεφλημένος αὐτῆς σύζυγος.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς σεμνῆς καὶ συμπαθοῦς μορφῆς τῆς ἐναρέτου Θεοδώρας ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν τῆς Εἰρήνης, καὶ μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Μιχαήλ Γ', ἔληξεν ἡ ἱστορικὴ περίοδος καὶ ἡ διάλεκτος τοῦ κ. Μάτεσι. Ἄλλα πρὶν καταβιβασθῆ ἡ ἀλλοία, καθ' ἣν στιγμήν ἔδωκεν ἀνεπιστρέπτει τὸ ἔργον τῶν Ἰσαύρων, ἐπεδείχθη ἤδη ὑποφῶσκον εἰς τὸν ὄριζοντα τὸ λυκόφως τῆς νέας ἀνατολῆς ἐν τῷ προσώπῳ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα. Καὶ ἐπεσφράγισε τὴν ὁμίλιαν τὸ παρήγορον δόγμα ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ φαινόμενη παρακμὴ ἀποτελεῖ πάντοτε λανθάνουσαν ἐργασίαν πρὸς παρασκευὴν νέας ἀκμῆς ὑπὸ διάφορον μορφήν.

**

Ὁγδοὴ διάλεκτος, τὴν 14 Μαρτίου ὑπὸ τοῦ κ. Ξενοπούλου, περὶ Ἑμμ. Ροῖδη. Ἡ αἴθουσα ὑπερπλήρης. Ὁ κ. Ξενοπούλος, κύριος τοῦ βήματος, ἀνέλυσε μετὰ ἐμβριθεῖαν καὶ γλαφυρότητα τὸ ἔργον τοῦ πρὸ δλίγων μηνῶν ἀποθανόντος λογογράφου. Ἡ ὁμίλια τοῦ κ. Ξενοπούλου δημοσιεύεται ὁλόκληρος εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο, μετὰ τῶν εἰκόνων τὰς ὁποίας ἐπέδειξεν ὁ ὁμιλητής, φόρος τιμῆς ἀξίος τοῦ ἐκλείψαντος συνεργάτου μας, τοῦ κατέχοντος τόσον ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα.

Μετὰ τὸν κ. Ξενοπούλου ἡ Δις Εἰμαρμένη Σανθάκη τῆς «Νέας Σικηνῆς» ἀπήγγειλε τὴν «Τρελλὴ Μάνα» τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ καλλιτέχνης, μετὰ φωνὴν θερμὴν καὶ παλλομένην ἀπὸ αἰσθημα, ἀπέδωκε ὅλην τὴν ὁμορφίαν τοῦ ποιή-

ματος καὶ μετήγγισε εἰς τοὺς ἀκροατὰς τὸ πάθος ποῦ εἶνε χυμένον μέσα εἰς τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ ποιητοῦ. Ἡ εἰκὼν τῆς σιγαλιᾶς, τοῦ πένθους καὶ τῆς ἐρημίας τοῦ κοιμητηρίου, ποῦ ἔρχεται νὰ τὴν ταράξῃ τὸ κλάμα τῆς δύστυχης μάνας, ἐπέρασε ἐμπρὸς μας ἤρεμην καὶ μελαγχολικὴν καὶ τὸ δράμα τῆς τρελλῆς σπαρτακτικόν, ἔπειτα τρυφερὸν καὶ εὐέλπι, καὶ πάλιν πένθιμον, σκοτεινόν, βαρὺ, συνεκλόνησε μετὰ τοὺς παθητικὸς τόνους τῆς ἀπαγγελίας τῆς Ἀδῶς Σανθάκη

**

Τὴν 21 Μαρτίου ἀνῆλθε τὸ βῆμα ὁ κ. Παῦλος Νιρβάνας, ὁ ὁποῖος ἐδιάβασε τοὺς «Γέροντες» ἀπὸ σειρᾶν ἀναμνήσεων καὶ ἐντυπώσεων «Περασμένα Ἐσχασμένα». Οἱ «Γέροι» εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀραιότερας σελίδας ποῦ ἔχει γράψει ὁ κ. Νιρβάνας. Ὁ γέροντες τῶν παλαιῶν χρόνων ποῦ ἐξωγράφισε, ὁ ὁποῖος ἐμπνέει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην μετὰ τὴν ἤρεμον, τὴν ἀληθινὴν γεροντικὴν του μορφήν, μορφήν προφητικὴν, ἦτο μία ποιητικωτάτη εἰκὼν ἐνθυμίζουσα τὸ ὄραϊον παρελθόν, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐπιστρέφομεν διαρκῶς μετὰ ἀπόρησιν καὶ ἀγάπην. Οἱ «Γέροι» τοῦ κ. Νιρβάνου ὑπερήρσαν. Εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος θὰ τοὺς ἀπολαύσουν καὶ οἱ ἀναγνώσται μας.

Κατόπιν ὁ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου ὁμίλησε περὶ τοῦ «Ἁγίου Τάφου εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως». Ἡ ὁμίλια του, φυσικὴ, ἐνδιαφέρουσα, πλουσία εἰς ἱστορικὰ γεγονότα καὶ περιεργότατα ἀνέκδοτα, περιεστράφη περὶ τὸ κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἱστορικὸν μετόχι τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐν σχέσει πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Ἀθηναίων.

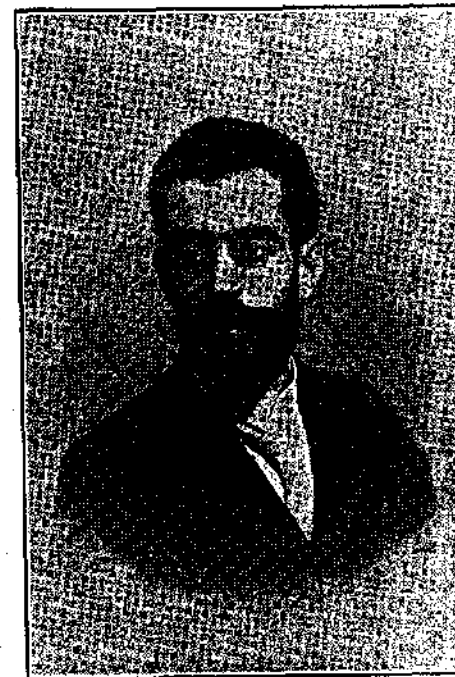
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Α.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς κηρύττει αὐτοπροσώπως, εἰς τὴν μεγάλην πανεπιστημιακὴν αἴθουσαν, τὴν ἐναρξίν τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου. Καὶ οἱ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ συναθροισθέντες ἐνθάδε παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι, ἀπὸ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου μέχρι τῶν δημοδιδασκάλων, συνεδρεύοντες μετὰ λογίων καὶ ἐπι-

Ὁ κ. Δημ. Βικέλας πρόεδρος τῆς διευθνήσεως ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου.

Ὁ κ. Γ. Δροσίνης γεν. γραμματεὺς τῆς διευθνήσεως ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου.

στημόνων, ἐνδιαφερομένων ἕξις ὑπὲρ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, συζητοῦν, ἀνταλλάσσουν τὰς ἰδέας των καὶ διατυπώνουν τὰς εὐχὰς των.

Ἐὰν ἡ ἐπίσημος αὐτὴ συνάθροις χιλίων ἀνθρώπων, συνερχομένων ὑπὸ μίαν σημαίαν, — ἀρκετὰ εὐόωτος ἦδη, ὡς μαρτυροῦσα ἰκανὸν ἐνδιαφέρον, — κατορθώσῃ νὰ μεταδώσῃ ἀκόμη ζωηρότερον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο καὶ γενικώτερον ἐν ἑλίωσιν ὁπωσδήποτε ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου, — ὄχι μόνον τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος παιδαγωγῶν, ὄχι τῶν ἐπισήμων, ὄχι τῶν περὶ τὰς Κυβερνήσεις καὶ τὰ εἰδικὰ Ὑπουργεῖα, ἀλλ' ἐν γένει τῶν ἀνθρώπων τῆς προόδου καὶ τοῦ καλοῦ, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι καμμία πρόοδος, κανὲν καλὸν δὲν εἴσπραει νὰ γίνῃ, ἂν δὲν ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ δημοτικὸν Σχολεῖον — ἐὰν μετὰ ἄλλους λόγους, ἡ ἰδέα μιᾶς ἐκπαιδευτικῆς καὶ σχολικῆς ἀνακαινίσεως, τῆς μόνης ἡ ὁποία ἐπιτρέπει πᾶσαν ἄλλην, θὰ γίνῃ εἰς τὸ ἕξῃς ἰδέα κοινὴ, καὶ θὰ συγκινήσῃ ὅλους τοὺς φιλοπάτριδας καὶ φιλοπροσόδους Ἑλληνας, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου Ἀρχόντος μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου, — τὸ 1ον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνεδρίον ἐπιτυχάνει.

Καὶ τοῦτο ἀνεξαρτήτως ὄλων τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ συζητηθοῦν, καὶ ὄλων τῶν εὐχῶν αἱ ὁποῖαι θὰ ἐκφραστοῦν, καὶ ὄλων τῶν συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ διατυπωθοῦν. Διότι εὐχὰι καὶ συμπεράσματα, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν προλήψεων, εἰς τὰς ὁποίας δουλεύομεν ἀκόμη, καὶ τῆς ἀπειρίας, ἡ ὁποία μᾶς μαστίζει, παιδαγωγὸς καὶ ἰδιώτης, πολὺ πιθανὸν νὰ μὴν εἶνε τὰ καλλίτερα καὶ τὰ σοφώτερα. Ἀδιάφορον! τὸ σπουδαιότερον εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, εἰς τὴν πρώτην αὐτὴν ἀρχήν, εἶνε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ὑπάρχει βῆσιμος ἐλπίς ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον θὰ γενικευθῇ.

Ἐχομεν ὑπ' ἴψει τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου, καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ διευθνήσουσα Ἐπιτροπὴ, — εἰδικῶς δὲ ὁ πρόεδρος κ. Βικέλας, καὶ προπρῶτον ὁ ἀξιωματικὸς γραμματεὺς κ. Δροσίνης, — ἔκαμαν πάν ὅτι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τόσον δυσκόλου ἐγχειρήματος. Τὰ πάντα ἐνηργήθησαν, ἐκρονοήθησαν καὶ συνευλόγησαν σοφώτατα, ὥστε τὸ Συνεδρίον νὰ περιβληθῇ μετὰ τὴν πρόπρασιν αἴγλην κ' ἐπισημότητα. Κήρυξις τῆς ἐναρξέως ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀνοδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, προσφώνησις ἑμμετρος ὑπὸ τοῦ κ. Προβελεγγίου, ἐπίσημος δεξίωσις

των μελών εις τὸ Δημαρχεῖον, δύο συναυλίας χάριν αὐτῶν εις τὸ Ὁδεῖον, διαλέξεις εις τὸν Παρθενὸν ὑπὸ τῶν κ. κ. Λάμπρου, Βικέλα, Λουγυροπούλου καὶ Σάββα, ἄλλη διάλεξις εις τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδία, ἄλλη μία εις τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ὑπὸ τοῦ κ. Πολίτου, ἀρχαιολογικὴ ἐκδρομὴ εις Ἐλευσίνα. ἐπισκέψεις ἐν σώματι τῶν Μουσειῶν καὶ τῶν Βιβλιοθηκῶν, ἴδου τί περιλαμβάνει καὶ τί ὑπόκειται τὸ ὄρατον πρόγραμμα, ἔκτος ἐννοεῖται, τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων τῶν τμημάτων καὶ τῆς ὀλομελείας τοῦ Συνεδρίου, εις τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ εις ἄλλας, ὅλας τὰς ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 31 Μαρτίου μέχρι τῆς 4 Ἀπριλίου.

Ἄλλ' ἴσως τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὧν εἶνε ἢ διοργανώσις ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Συνεδρίου μιᾶς Σχολικῆς Ἐκθέσεως, διαρκoύς, εις τὸ Κατάστημα τοῦ πρὸς διαδοχὴν ὠφελίμων βιβλίων Συλλόγου. Μέχρι τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν γράφομεν, τὰ ἐκθέματα δὲν ἔχουν τοποθετηθῆ καὶ δὲν εἰσποροῦμεν νὰ ἴδωμεν τίποτε. Πληροφοροῦμεθα ὅμως παρὰ τῶν διοργανωτῶν, ὅτι τὰ ἐκθέματα εἶνε πολλὰ καὶ περιεργότατα, καὶ ὅτι ἡ Ἐκθεσις αὕτη, παγιουμένη καὶ μεταβαλλομένη βαθμῶν εις Μουσεῖον, θὰ εἶνε ἐξόχως διδακτικὴ καὶ ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα. Θὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ Σχολεῖον τοῦ παρελθόντος καὶ τὸ Σχολεῖον τοῦ μέλλοντος. Ὅλα τὰ ὄργανα τῆς διαπαιδαγωγῆσεως καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, παλαιὰ καὶ νέα, ὄλικα καὶ πνευματικά, ἀπὸ τῶν πρωτογενῶν ἀλφαριθμητικῶν μέχρι τῶν τελευταίων εἰκονογραφημένων πινάκων, τῶν θανμαστῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπαισίας μνήμης βιολογικῶν μέχρι τῶν σημερινῶν ἀναγλύφων βιβλίων διὰ τυφλοῦς. — θὰ παραλαύουν πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου ἐπισκέπτου, ὁ ὁποῖος θὰ βλέπῃ ἐκεῖ ζωντανὴν οὕτως εἶπειν καὶ αἰσθητοποιημένην τὴν ἱστορίαν τοῦ Σχολεῖου, — ἑνὸς Σχολεῖου ἰδανικοῦ, χωροῦντος διὰ βραδέων βημάτων ἀπὸ τῆς ἄκρας βαρβαρότητος εις τὸν ἕψιστον πολιτισμὸν.

Καὶ εις τὸ Συνέδριον καὶ εις τὴν Σχολικὴν Ἐκθεσιν θὰ ἐπανεέλθωμεν. Τὰ « Παναθηναῖα » αἰσιδύονται τὸ θερμότερον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς φιλοεκπαιδευτικῆς αὐτῆς κινήσεως, τῆς σημαντικωτάτης, καὶ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ ἀναγκῶσταί των τὸ συμμερίζονται ὀλοφύγως, θὰ τοὺς κρατήσουν ἐνημέρους. Πρὸς τὸ παρὸν συγκαίρουν ἀπὸ καρδίας τοὺς διοργανωτάς διὰ τὴν εὐτυχεῖ ἔμπνευσίν των καὶ τὴν αποτελεσματικὴν ἐργασίαν των, καὶ χαιρετίζουσιν τὰ

μέλη τοῦ Συνεδρίου, τὰ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνελαθόντα, μὲ τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας. Φαίνεται ὅτι παρήλθεν ἀνεπιστρέπτει διὰ τὴν νέαν Ἑλλάδα ἡ βάρβαρος ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα ἐθεωροῦντο ὡς τὰ πλέον ἀνώδυνα καὶ ἀσήμαντα, καὶ ἦσαν ἐμπιστευμένα μακαρίως εις ὀλίγους, ἐξ ἐπαγγέλματος παιδαγωγούς, σχολαστικούς, περιστοιχιζοντας καὶ ἐμπνέοντας τοὺς ἐκάστοτε ὑπουργούς τῆς Παιδείας. Τὸ ἀποδεικνύει τὸ πρῶτον εἰσοίωνον ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον, εις τὸ ὁποῖον παρακάθηται καὶ τόσοι ἄλλοι ἄνθρωποι, ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν ἐκπαιδεύσιν καὶ συναισθανόμενοι τὴν σημασίαν τῆς, χωρὶς νὰ ἔχουν πολλὰς σχέσεις αὐτῆς μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴν παιδαγωγικήν. οὔτε μὲ τὸ κόμμα. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ συγχρότισις αὕτη καὶ ἡ ἐπέκτασις εἶνε τὸ μεγαλύτερον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἀναμένομεν ἐκ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πρώτου, ἀκόμη καὶ τοῦ δευτέρου, καὶ ἀκόμη ἴσως καὶ τοῦ τρίτου Συνεδρίου...

Διότι, ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, εἶνε μακρὰν ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν ἑλληνικὸν Συνέδριον θὰ ἐκφράσῃ εὐχὰς, τεινούσας πράγματι εις τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν πρόδον τῆς νεοελληνικῆς παιδείας, καὶ ἀκόμη μακρύτερα εἶνε ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ εὐρεθῆ Ὑπουργός, βίανός νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς εὐχὰς ἐνὸς Συνεδρίου, παραβλέπων τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόμματος. Ἄλλ' ἢ πρώτη ἀρχὴ ἔγινε, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ οὐσιώδες. Τὸ πρῶτον συνέδριον θὰ διαδεχθῆ — ἄς ἐλπίσωμεν, — δεύτερον, πολυπληθέστερον, καθολικώτερον καὶ φωτεινότερον. Καὶ τὸ δεύτερον θὰ διαδεχθῆ τρίτον, καὶ τὸ τρίτον τέταρτον... Ἰσως δὲ Ἔθνος ζῶν προαιωνίως καὶ προσωρισμένον διὰ μακροαἰώνα ζωὴν, ποτὲ δὲν εἶνε ἀργά. Τί εἶνε πενήντα ἢ ἑκατὸν ἔτη ἀπέναντι μιᾶς ἔστω καὶ σχετικῆς, ἔστω καὶ γηίνης αἰωνιότητος;... Ἡ πρόοδος προχωρεῖ μὲ βῆμα βραδὺ δὲ ὅσους τὴν παρατηροῦν ἐκ τοῦ πλησίον ἀλλὰ δὲ ὅσους τὴν ἀντιβλέπουσιν ἀπ' ὑψηλοῦ, ἢ πρόοδος προβαίνει μὲ ἄλματα. Πιστεύομεν εἰς τὸ μέλλον, καὶ πρὸ πάντων πιστεύομεν εἰς τὸ μέλλον τοῦ νέου μας Ἔθνους. Εἶνε ἀδύνατον! οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔλθουν μίαν ἡμέραν διὰ νὰποτελέσουν ἐν ἄλλο ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον, θὰ φέρουν ὀλιγωτέρας προλήψεις καὶ περισσοτέρας ἰδέας ὀφθῶς. Καὶ ἂν εἰς τὸ ἴον Συνέδριον, τὸ σημερινόν, κάποια πρότασις περὶ ἐκπαιδευτικῆς ἀνακαινίσεως

ἀληθινῆς καὶ ριζικῆς, κάποια πρότασις π.χ. περὶ ἀναμόρφώσεως τῆς πρώτης στοιχειώδους διδασκαλίας ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ζωντανῆς, τῆς μητροδιδάκτου γλώσσης, θὰ προκαλέσῃ τὴν θυμηδίαν ἢ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν συνέδρων, αἴθριον ὅμως, εις ἄλλο Συνέδριον, — τὸ τρίτον τὸ πέμπτον, ἢ τὸ ἑκκοστόν, ἀδιάφορον, — ἢ ἰδία πρότασις θὰ κινήσῃ τὴν προσοχὴν, θὰ προκαλέσῃ συζητήσιν σοβαρὰν, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ λάμψῃ ἡ ἀλήθεια, καὶ θὰ καταλήξῃ εἰς μίαν εὐχὴν, ἢ ὁποία ἂν εἶνε σήμερον εὐχὴ ὀλίγων ἀνθρώπων, τότε θὰ εἶνε ἡ κοινὴ εὐχὴ καὶ ὁ κοινὸς πόθος τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ Ὑπουργός ἐνὸς μέλλοντος, ἀκόμη ἀπωτέρου, θὰ εὐρεθῆ εις τὴν ἀνάγκην νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν εὐχὴν.

Ἐπὶ τῆ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἴου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἑλληνικοῦ Συνεδρίου, χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐλπίδα ὅτι θὰ συγκαθίσωμεν κανένα ἐκ τῶν συνέδρων τῆς σήμερον, ἀπλῶς καὶ μόνον χάριν τῆς ἱστορίας, καὶ χάριν τῆς συνειδήσεώς μας, καὶ χάριν τῶν συνέδρων τῶν μελλόντων, ἐκφράζομεν τὴν ἐνδόμυχον πεποιθήσιν μας, ὅτι ἢ παρ' ἡμῖν πρώτη Ἐκπαιδεύσις δὲν εἶνε δυνατόν νὰ βελτιωθῆ οὐσιωδῶς καὶ νὰ δώσῃ τοὺς σωτηριῶν ἐκείνους καρπούς, τοὺς ὁποῖους δίδει εἰς ἄλλα ἔθνη, ἂν ἡ διδασκαλία δὲν γίνεται εἰς τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν, καὶ διὰ βιβλίων γραμμένων εις αὐτήν.

Ἡ διδασκαλία τῆς καθαρῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας πρέπει νὰ φερθῆ δι' ἀνωτέρας τάξεις καὶ δι' ἀνώτερα σχολεῖα. Εἰς τὸ πρῶτον σχολεῖον, ὁ μικρὸς Ἕλληνας δὲν πρέπει νὰ μάθῃ τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράψῃ τὴν γλῶσσαν του, — ἐκείνην δηλαδή, τὴν ὁποίαν ἔχει μάθῃ εἰς τὸ σπίτι του, ἀπὸ τὴν μητέρα του: — καὶ διὰ ζώσης διδασκαλίας εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, καὶ διὰ βιβλίων γραμμένων εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, νὰποκτήσῃ ὅλας ἐκεῖνας τὰς γνώσεις, τὰς στοιχειώδεις καὶ πρακτικὰς ποῦ θὰ τοῦ χρησιμεύσουν εἰς τὸν βίον, εἴτε εἰς τὸ πρῶτον αὐτὸ Σχολεῖον θὰ περιορισθῆ, εἴτε θὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς ἀνώτερα. Ἐφ' ὅσον ἡ διδασκαλία γίνεται εἰς τὴν καθαρὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν, ἀπὸ τῶν βιβλίων ἀκόμη τοῦ νηπιαγωγείου, ὅπως σήμερον, ὁ Ἕλληνας μαθητὴς θὰ καταδαπανᾷ ὅλα τὰ μαθητικά του ἔτη, μαθάνων ὄχι πράγματα, ἀλλὰ λέξεις καὶ τύπους. Καὶ ἐφ' ὅσον διατηρεῖται τὸ ἔλεεινὸν καὶ ἀξιοθρήνητον αὐτὸ καθεστῶς, καμμία πρόοδος, καμμία βελτίωσις εἰς τὰ τῆς Ἐκπαιδεύσεως δὲν θὰ εἶνε δυνατόν νὰ

συντελεσθῆ. Ὅλα τὰ μέτρα θὰ μείνουν ἡμίμετρα, καὶ ὅλος ὁ κόπος θὰ εἶνε κόπος χαμένος, καὶ ὅλα αἱ συζητήσεις μάταιαι καὶ περιτταί.

Μὲ τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην, χαιρετίζομεν τὰ μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου.

Ρο. 3.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Ἐν ὑπάρχει μᾶλλον ἐπαγωγὸς ἐποχὴ διὰ τὸ Παρίσι, ἀπὸ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τῆς πρώτης ἀνοιξέως: ὁ ἥλιος ἀρχίζει νὰ νικᾷ τὰ σκότη τοῦ χειμῶνος, ὑπὸ τὸ φαειρὸν δὲ φῶς του καὶ τὸ θάλλπος τῶν ἀκτίνων του κάθε σκιδρωπότης ἐκλείπει, ὅλα χαίρουν, ὅλα γελοῦν, ἀπὸ τὸν ποταμὸν, ὁ ὁποῖος διατρέχων τὴν πόλιν, καθρεπτίζει μέσα εἰς φωτεινὸν μεδίαμα τὸν εὐδιον οὐρανὸν καὶ ἀπὸ τὰ δένδρα ποῦ φουσκῶνουν μὲ τοὺς γενναίους χυμούς ἕαρος καὶ διανοίγουν τοὺς πρώτους τῶν βλαστῶν, ἕως τοὺς ἀνθρώπους λέγοντες δὲ ἀνθρώπους ἐννοοῦμεν ἰδίως τὸ χαριέστερον ἡμῶν τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι μάλιστα, προτρέχουσαι ὀλίγον τῆς ἐποχῆς, ἐφθασάν ἤδη εἰς πλήρη ἀνθισθίν μὲ τὰς ἀνοιχοχορούς ἐνδυμασίας, μὲ τοὺς ἀνθοστολιστοὺς πῖλους καὶ μὲ τὴν πρόσθετον ἐκείνην λάμπριν τὴν ὁποίαν ἡ ἀνοιξὶς ἀνάπτει εἰς τὰ βῆθη τῶν ματιῶν των. Ποτὲ ἄλλοτε ἡ πόλις αὕτη, ἡ αἰωνίως φαειρὰ, δὲν παρέχει τόσον ζωντανὴν τὴν ἐντύπωσιν χαρᾶς ἐνδομύχου, τῆς εὐτυχίας τοῦ ζῆν, ὅσον τώρα, εἰμπορεῖ δὲ κανεὶς, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπλῶς τριγυρίζοντας εἰς τοὺς δρόμους τῆς νὰ εἰσέλθῃ εἰς κήθην πολλάς ἀπὸ τὰς ἀνίας τοῦ βίου.

Ἄλλ' ἐκεῖνον ποῦ αὐξάνει τὰ θέλητρα τῆς παρισινῆς ἀνοιξέως εἶνε ὅτι συνενώνει τὴν μαγίαν τῆς ἀναγεννωμένης φύσεως πρὸς τὴν γοητείαν τῆς ἀειθαλοῦς τέχνης: διότι κατ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς μῆνας καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ ζωὴ φθάνουν εἰς τὸ κατακόρυφον, χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν τὴν κοσμικὴν κίνησιν ποῦ φθάνει εἰς μανιώδη παροξυσμὸν ἀκριβῶς τώρα τὴν σαρακοστήν, ὅτε τὰ ἀθηναῖκά σαλόνια καταλαμβάνονται ἀπὸ νέκραν καὶ σιγὴν θανάτου. Μ' ὅλας τὰς μεμψιμοιρίας τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀπαισιοδόξων, διατεινόμενων ὅτι τὸ θέατρον ψυχροραγεῖ, ποτὲ ἢ θεατρικὴ παραγωγὴ δὲν ὑπῆρξεν ἀφθονώτερα οὐδὲ μεγαλειότερα ἢ ἐπιτυχία τῶν δοθέντων ἔργων ἢ ἐφέτος.

¶ Αἱ παραστάσεις νέων δραμάτων διαδέχονται ἀλλήλας μὲ ταχύτητα ἀπελπιστικὴν διὰ τοὺς θεατρικούς κριτικούς οἱ ὁποῖοι μόλις ἀσθμαίνοντες, προφθάνουν νὰ τὰς παρακολουθοῦν ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων κωμειδυλλίων καὶ τῶν revues ἔχει τι τὸ ἐκπλησσόν καὶ τὸ μυθώδες ἀλλ' ἂν ἀφήσωμεν αὐτὰ κατὰ μέρος, εἰς τὰ σοβαρὰ θέατρα ἐπαύθησαν πέντε ἢ ἕξ ἔργα ὧν ἡ μὲν ἀξία εἶνε ἄνισος ἀλλὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν ὅλα τι τὸ νέον καὶ διεγερτικόν τοῦ κοινοῦ διαφέροντος. Ὅτι δὲ ἴσως κάλλιον παντὸς ἄλλου χαρακτηρίζει τὴν δραματικὴν τέχνην τῶν τελευταίων ἔτων, εἶνε μεγάλη ἀνακαίνισις τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα πραγματεύονται οἱ συγγραφεῖς: ἐνῶ ἄλλοτε ἀποκλειστικόν, οὕτως εἶπεν, θέμα τῶν δραματικῶν ἔργων ἦτο ἡ συζυγικὴ ἀπιστία, τώρα αὐτὴ, χωρὶς βεβαίως νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ἔξεπεσεν ἀπὸ τῆς προτέρας σημασίας, διότι καὶ ἐκεῖ ὅπου ὁ δραματικὸς συγγραφεὺς προσφεύγει εἰς αὐτὴν, δὲν τὴν καθιστᾷ κέντρον τοῦ δραματικοῦ διαφέροντος, ἀλλὰ περιβάλλει μὲ αὐτὸ νέα ζητήματα κοινωνικά γενικότερα καὶ ὑψηλότερα οὕτως ἢ πάλῃ μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων τῆς κοινωνίας, ἢ ἐπίδρασις τῶν νέων κοινωνιστικῶν θεωριῶν, ἢ ἐπήρεια τοῦ διαζυγίου ἐπὶ τῆς οικογενείας, ὅλα αὐτὰ τὰ θέματα ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν καὶ ἀπασχόλησαν τὸ τάλαντον τῶν νέων δραματοποιῶν. Ἡ εὐρυσία δὲ αὐτῆ τοῦ πεδίου τῆς δραματικῆς παρατηρήσεως ὀφείλεται ἴσως εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ξένων φιλολογιῶν, ἰδίως τῶν Ρώσων συγγραφέων καὶ τοῦ μεγάλου Νορβηγῶ.

Μία τῶν μεγαλειτέρων ἐφετερινῶν ἐπιτυχιῶν ὑπῆρξεν ὁ «Αὐδύρινθος» (Dédale) δοθεὶς εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμῳδίαν ὁ συγγραφεὺς Π. Ἐρβιέ ἀναπτύσσει ἐν τραγικῇ ἐνεργείᾳ, μὲ τὸ νευρώδες καὶ πλήρες δυνάμειος ὕφος του, τὰ ἐκ τοῦ διαζυγίου προκύπτοντα δεινὰ ἢ Δὲ Μπαρτέ παρέχει εἰς τὸ δράμα αὐτὸ τὴν ἀμίμητον χάριν τῶν κινήσεων καὶ τὸ ἀφθαστον πάθος τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἀπαγγελίας τῆς. Δύο δράματα ἔξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα οἱ Γάλλοι ὀνομάζουν *comédies*, τὸ ἐν: ἢ «Ἐπινόδος ἔξ Ἱερουσαλήμ» τοῦ Μαυρικίου Ντοναὶ δοθεισά εἰς τὸ Γυμνάσιον, τὸ ἄλλο: ἢ «Παρακμῆ» (Décadence) τοῦ Αὐβέρτου Γκινὸν παρασταθῆν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ποικιλιῶν, πραγματεύονται τὸ κοινωνικὸν θέμα τῆς ἐλικρατήσεως τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου ἀπέναντι τῆς ὀλονέν λησιμονούσης τὰς παραδόσεις τῆς γαλλικῆς ἀριστοκρατίας ἀμφότερα διήγειραν

θερμὸν ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον διὰ τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν ἀξίας καὶ τοῦ σπινθηρίζοντος ἐν τῷ διαλόγῳ τῶν πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀφυπνίζοντα τὰ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πλείστον ἀκροατῶν ὑποβόσκοντα κατὰ τῶν Ἑβραίων πάθη, τὴν σφοδρότητα δὲ τῶν παθῶν αὐτῶν δυσκολοῦμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες: ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἶπω, ὅτι τόση ἦτο ἡ ἐξέγερσις τῶν θεατῶν ὥστε αἱ πρώται παραστάσεις τῆς «Ἐπανόδος ἔξ Ἱερουσαλήμ» ἀπέληγον εἰς ἀληθῆς πανδαιμόνιαν, ὡς ἐκ τῶν θορυβῶδων ἐκδηλώσεων τῶν ἀντισημιτῶν κατὰ τῶν ἐν κλήθει παρευρισκομένων εἰς τὴν παράστασιν ἐπισήμων Ἑβραίων. Τὸ νοστιμώτερον δὲ εἶνε ὅτι ἡ πρωταγωνιστοῦσα ἐν τῷ δράματι Κᾶ Le bargy εἶνε θυγάτηρ πλουτοῦ ἑβραίου τραπεζίτου, Ἑβραῖος δὲ εἶνε καὶ ὁ διευθύνων τὸ θέατρον.

Ὁ πολὺς Ἄντουάν, εἰς ὃν ἡ ὑποκριτικὴ τέχνη ὀφείλει τόσας τελειοποιήσεις, ἔχει καταρτίσῃ περὶ ἑαυτὸν τὸν τελειότερον ἴσως ἐν τῷ συνόλῳ του ἐκ τῶν παρισινῶν θιάσων, ἔδωκε δὲ μὲ ἀκρίβειαν ἀναπαραστάσεως θαυμασίαν καὶ μὲ ὅλον τὸν καλῶς ἐννοούμενον σκηνακὸν ρεαλισμὸν, ὁ ὁποῖος τὸν χαρακτηρίζει, τὸ δράμα «Γερο-Μυλό» ἐν τῷ ὁποίῳ ζωγραφίζεται ἡ θλιβερὰ πάλῃ μεταξὺ τῆς ἀκάμπτου τιμότητος καὶ τῶν ἠθικῶν ὑποχωρήσεων ἃς ἐπιβάλλει ὁ βίος, πάλῃ, ἢς θῆμα πίπτει ὁ ἦρωας τοῦ δράματος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ οικογενειάρχου τοῦ θυσιαζόντος εἰς τὴν τιμὴν τὸ πᾶν καὶ αὐτὴν τὴν ἀγάπην καὶ οικογενειακὴν εὐτυχίαν, ὑπεδύθη μὲ ἔκτακτον, ἂν καὶ συνήθη δι' αὐτὸν ἐπιτυχίαν, ὁ ἴδιος ὁ Ἄντουάν. Εἰς τὸ ἴδιον θέατρον δίδεται αὐτὴν τὴν στιγμὴν νέον δράμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Διαβατικάρα πουλιά» (Oiseaux de passage) τοῦ ὁποῖου τὰ κύρια πρόσωπα ἀνήκουν εἰς τὸν ἰδιόρρυθμον καὶ ξενότροπον κόσμον τῶν ρώσων μηδενιστῶν, θέμα δὲ αὐτοῦ κύριον εἶνε ἡ πάλῃ ἐν τῇ ψυχῇ νέας Ρωσσίδος μεταξὺ τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις τὴν διαφλέγει πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ νέου κοινωνικοῦ ἰδεώδους.

Εἰς τὴν κομπῆν αἰθουσαν τῆς «Gaîté» ὅλοι οἱ σεβόμενοι ἑαυτοὺς Παρισίνοι συνωστίζονται προχθὲς διὰ νὰ χειροκροτήσουν τὴν Ρεζάν εἰς τὴν πρώτην παράστασιν τοῦ ἔργου Λαμονταμιέ ἢ πλέον παρισινὴ ἀπὸ τὰς παρισινὰς ἠθοποιούς, τὴν ὁποῖαν πρό τινος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠτύχησαν νὰ θαυμάσουν, παίζουσαν μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Κοκλέν, κατῶρ-

θωσε νὰ δώσῃ ὑπαρξίν καὶ ὑπόστασιν εἰς τὸ δράμα αὐτὸ ἀρκετὰ παλαιοῦ ρωμαντικοῦ ρυθμοῦ, ὀφειλόμενον εἰς τὸν κ. δὲ Φλάρ, γαμβρὸν τοῦ Σαρδοῦ καὶ ἐξεκονίζον τὸς ἔρωτας τῆς περιφήμου ἠθοποιῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, ἐν σχέσει πρὸς διάφορα ἐπεισόδια τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ ἔργον, ἂν καὶ μὴ στερούμενον δραματικῆς ζωῆς καὶ ἐντέχνου πλοκῆς, ὑπῆρξε μέτριον, καὶ μ' ὅλην τὴν παταγώδη ρεκλάμαν τῆς ὁποίας ὁ Σαρδοῦ φαίνεται νὰ μετέδωκε τὸ μυστήριον καὶ εἰς τοὺς οἰκέλους του, πιθανώτατα θὰ ἐκηρυκτο εἰς τὰ Τάρταρα ἂν δὲν τὸ ἔσωζε ἡ Ρεζάν μὲ τὸ ὀλίγον αὐθαδὲς καὶ μαγκίστικο πνεῦμα τῆς, μὲ τὴν χάριν τῆς τὴν ἀμίμητον, μὲ τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὴν ζωηρότητα ἢ ὁποῖα τὴν διακρίνει. Ἄλλ' ἀληθῆς θρίαμβος καὶ ἐξαισία πνευματικῆς πανήγυρις τῶν τελευταίων ἡμερῶν εἶνε ἡ παράστασις τοῦ νεωστὶ διὰ τὸ θέατρον διαπλασθέντος ἔργου τοῦ συγγραφέως τοῦ τόσον εδαρμόστως συνδυάζοντος τὴν γαλλικὴν εὐφυῖαν μὲ τὴν ἀττικὴν εἰρωνείαν, τοῦ Ἀνατόλ Φράνς ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπάξιος διάδοχος τοῦ Πλάτωνος ἀλλὰ καὶ τοῦ Βολταίρου, μεταγγίσας εἰς τὰ ἔργα του τὸ πλήρες νεότητος καὶ ἀκμῆς θέλητρον τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ καὶ συγκρασίας αὐτοῦ πρὸς τὴν γαλλικὴν κομπότητα καὶ χάριν. Ἡ παράστασις τοῦ «Mannequin d'osier» ἀνησῆχει ὀλίγον τοὺς θαυμάζοντας τὴν λεπτότητα καὶ τὴν φιλοσοφικὴν βαθύτητα ἧτις κρύπτεται ὑπὸ τὴν εἰρωνείαν τοῦ γαλάτου συγγραφέως ἐφοβούντο μήπως αἱ σπάνια καὶ πολύτιμα ἀρετὰ τοῦ ἔργου ὀχρησιάζουν ὑπὸ τὸ ἀπότομον καὶ ὠμόν φῶς τῆς σκηνῆς ἐν τούτοις τὸ κοινὸν ἐνθουσιαστικὸν ἀποδείξαν ὅτι εἶνε ἀνώτερον τῶν σκηνακῶν ἐπιτηδειότητων καὶ τῶν διαφόρων θεατρικῶν μηχανευσμάτων μὲ τὰ ὁποῖα οἱ διάφοροι Σκριβ καὶ Σαρδοῦ ἐξήτησαν πάντοτε νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοίαν του. Ἡ ἀπλῆ καὶ πιστὴ ἀναπαράστασις τοῦ φιλοσόφου Μπερζερέ, τὸν ὁποῖον ὅλη ἡ πράξις καὶ φιλοσοφικὴ ἐπισκέψαι, μακρὰν τοῦ νὰ σώσων ἀπὸ τὰς ἀπογοητεύσεις τοῦ βίου ἐτι μάλλον τὸν ἐκθέτουν εἰς αὐτὰς, ἢ ἐξεκόνισις τῆς ἀξιοθρηνήτου χυδαιότητος τῆς συζύγου του ἧτις, ἀνίκανος νὰ ἐννοήσῃ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς του, τὸν ἀπατᾷ μὲ τὸν πρῶτον τυχόντα, ἢ περιγραφή τῆς ποιητικῆς μορφῆς τῆς εὐνοουμένης κόρης τοῦ φιλοσόφου, ὅλα αὐτὰ περιβεβλημένα μὲ τὸ ἀπαράμιλλον

θέλητρον τοῦ ὕφους τοῦ Ἀνατόλ Φράνς, παρείχον πνευματικὴν ἀπόλαυσιν ἀνεφίχτου τελειότητος, τὴν ὁποῖαν ἐτι μάλλον ἐπέτεινε ἢ τέχνη ἠθοποιῶν οἱ οἱ Γκινὸν καὶ ἡ Ρόζα Μπρονί. Αὐτοὶ δὲν παίζουν πλέον ἀλλὰ ζοῦν τὰ ὅλα των, ἐνσαρκώνοντες μὲ πραγματικῶς δημοσυγκικὴν δύναμιν τὸ ἰδεώδες τοῦ συγγραφέως. Ἡμεῖς δὲ τοὺς Ἕλληνας τοὺς γνωρίζοντας τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Ἀνατόλ Φράνς πρὸς τὴν Ελλάδα, ἢς δικαίως θεωρεῖται γνήσιον πνευματικὸν τέκνον, ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρ' αὐτοῦ καταχθεῖς θρίαμβος μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς ἐνθουσιάζει ὡς νίκη αὐτοῦ τοῦ ἀττικοῦ πνεύματος.

Ὅς ἐκ τῶν ἐπιφόρων διαστάσεων ἃς ἔλαβεν ἡ ἐπιστολή μου, ἐπιφυλλάσσομαι νὰ ὀμιλήσω προσεχῶς περὶ τῆς μουσικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κινήσεως ἐν Παρισίοις.

ΙΩΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Διατί κ.τ.λ.

Εἰς τὸ φαγητὸν μὲ ἐπλησίασεν ὁ ξενοδόχος, Ἐπαιαῖος γνώριμος.

— Ἐνθυμείσθε, μοῦ εἶπε, τὴν λεγεῶνα τῶν φιλελλήνων;

— Βέβαια, ὅταν ἐμπήκεν εἰς τὸ παλαιὸν σου ξενοδοχεῖον.

— Καὶ ἔφαγε.

— Μάλιστα καὶ ἔφαγεν ὀδηγομένη ἀπὸ μίαν ἐπιτροπὴν, ἢ ὁποῖα προχείρως ἐσχηματίσθη εἰς τὸ καφενεεῖον Ζαχαράτου καὶ τὴν ὑπεδέχθη.

— Ἐνθυμείσθε ὅταν μοῦ ἄδειασε τὸ κρασί;

— Ἡ λεγεῶν; Τὸ ἐνθυμούμαι. Ἦτο μία νύκτα τοῦ Ἀπριλίου ἢ ἔχω λάθος;

— Καθόλου δὲν ἔχετε λάθος. Θαυμάζω μάλιστα ποῦ τὸ ἐνθυμείσθε, ἐνῶ τὴν νύκτα ἐκείνην εἰσθε μεθυσμένος.

— Ἐγώ;

— Καὶ οεῖς καὶ ἐγὼ καὶ ἡ λεγεῶν, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ὑποδοχῆς καὶ ἡ ὁδὸς Σταδίου καὶ ὁ Λυκαβητὸς καὶ τὸ πᾶν. Δὲν ἔμεινε τίποτε ἀμέθυστον. Ὑπεδεχόμεθα τὴν λεγεῶνα τῶν φιλελλήνων. Εἰς τὰς 3 τὸ πρωτὸ ἑμάζευα τοὺς φιλέλληνας ἀπὸ τὸ πάτωμα ὅπου εἶχαν πέσει. Σεῖς ἐκάματε μίαν πρόποσιν πρὸς τοὺς Ἴταλοὺς ἑλλημιστῆς.

— Μάλιστα εἰς τὴν ὁποῖαν ἔλεγα ὅτι ὁ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος εἶνε κυανοῦς.

ριφρονεί τὰς ἀπειλὰς κενοδόξου πατρός, ἢ τὴν πομπὴν πολυτέλειαν ἀριστοκρατικῆς παλλακίδος, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ πῶς νὰ σφιγξῇ τὸ ξίφος ἐνώπιον πικρῶν φελλάγγων ! καὶ νὰ προσφέρῃ καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν καὶ ἐρωμένην ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος;

«Οἱ δὲ, πῦρ καὶ μανίαν πνέοντες κατὰ τοῦ θεάτρου ἐν γένει καὶ ὡς «θεατρομανίαν» παριστῶντες τὴν ἀπαξ ἢ δις τὸ πολὺ λειτουργίαν τοῦ μοναδικοῦ θεάτρου τῶν Ἀθηνῶν διερορήγησαν τὰ ἱμάτιά τω κραιναζόντες κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν Ἑλλάδα κακοῦ: "Ὅσοι περιώκτων εἰς θεατρομανίαν πολλοὺς πικροὺς καρποὺς ἔχουν ὡς ἀπολαύσει. Ἡ θεατρομανία συνετέλεσεν ὄχι ὀλίγον, κατὰ τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν κατέλιπεν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ἕλληνες ἐξ αἰτίας τῶν θεάτρων εἰς ἃ παρεδόθησαν ἀπορροιατικῶς ἐνομοθέτου ἐν καιρῷ τῆς παρακμῆς τῶν εἰς θεωρικά τὰς προσόδους τοῦ Λαυρίου καὶ οἱ Ρωμαῖοι, περισσότερο προχωρήσαντες, κατεργάσαντο τὴν ἐλευθερίαν ὥστε κατὰ τινὰ αὐτῶν ἱστορικῶν δὲν ἐπεθύμουν τίποτ' ἄλλο παρ' ἄρτον καὶ θέατρα. Τὰ αὐτὰ ἔπαθον καὶ οἱ Ἴταλοι κατὰ τὸν 15 καὶ 16 αἰῶνα ὅτε ἐδόθησαν εἰς τὰ θέατρα, τὰς ἐορτάς, τὰ συμπόσια καὶ τὰ γελόσια».

Εἰς τὸ «Σκοπ» γράφει Ὁ καθημερινὸς περὶ τῆς Ἰφιγενείας τῆς ἐν Ταύροις τοῦ Γκαίτε, ἢ ὅποια ἐδόθη πρὸ δύο ἑβδομάδιον εἰς τὸ Βασιλικὸν Θέατρον κατὰ μετάφρασιν ἔμμετρον τοῦ κ. Κ. Χατζοπούλου. «Ἡ Ἰφιγενεία ἐγγράφη τὸ πρῶτον εἰς πεζὸν καὶ παρεστάθη εἰς τὴν ἀλλὴν τῆς Βάιμαρ τὴν 6 Ἀπριλίου 1779. Τὸν Ὁρέστην ὑπεκρίθη ὁ ἴδιος ποιητὴς, τὸν Πυλάδην δὲ ὁ δοῦξ τοῦ Σάξεν Βάιμαρ Κάρολος Αὐγουστος καὶ τὴν Ἰφιγενείαν ἢ περιφρημὸς ἠθοποιὸς τῆς ἐποχῆς Κορὸνα Σρέτε. Ἡ ἐντύπωσις ποῦ ἔκαμε εἰς ἄληθινὸς ἴδιος ἀνθρώπου» κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του, ὑπῆρξε μεγάλη. «Ὁ κύριος Δόκτωρ (ὁ Γκαίτε), ἔγραφε ἡ δ. φόν Γκεχάουζεν εἰς τὴν μητέρα τοῦ ποιητοῦ ἔπαιξε θαυμάσια τὸν Ὁρέστην του. Τὸ φῶρεμά του, καθὼς καὶ τὸ τοῦ Πυλάδου, ἦτον ἐλληρικὸν καὶ δὲν εἶδα ποτὲ στὴ ζωῆ μου τόσον ὄμοιον». Ὁ Ὁφέλανδ ἐπέτης καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γένας διηγείται: «Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἐντύπωσιν ποῦ ἔκαμε ὁ Γκαίτε ὡς Ὁρέστης μὲ ἑλληνικὴν περιβολὴν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Ἰφιγενείας του. Ἐνόμιζε κανεὶς, ὅτι ἔβλεπε τὸν Ἀπόλλωνα Ποτὲ δὲν εἶδε κανεὶς μὴ τέτοια συνάντησι σωματικῆς καὶ πνευματικῆς τελειότητος καὶ κάλλους ὅπως τότε εἰς τὸν Γκαίτε». Ἄλλ' ὁ Γκαίτε δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένος μὲ τὴν πρώτην σύνθεσιν τοῦ ἔργου του. Τέσσαρες φορές τὸ ἔλαξε μέχρις ὅτου ἔλαβε τὴν τελευταίαν δρωικὴν του μορφήν. ὑπὸ τὴν ὅποιαν δίδεται καὶ εἰς τὸ «Βασιλικὸν» τὸ ἔργον, ὑπὸ τὸν σφρανὸν τῆς Ἰταλίας καὶ κατὰ τὴν διαμορφήν του εἰς Ρώμην. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου εἶνε ἀπλή εἰς τὴν ὕψην τῆς καὶ ἀρχικῶς μεγαλοκρητῆς εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ στίχου τῆς πλοκῆς καὶ τῆς ἐμπνεύσεώς της».

Διαλέξεις τῶν «Παναθηναίων»:

4 Ἀπριλίου. — Ὁ κ. Μ. Μαλακάσης περὶ τοῦ κεφαλήνος ποιητοῦ Ἰουλίου Τυτάδου.

Ὁ Πειραιεὺς θὰ ἐορτάσῃ προσεχῶς τὴν εικοσιπενταετηρίδα τοῦ φιλολογικοῦ σταδίου τοῦ κ. Γεωργίου Στρατήγη.

Ὁ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου ἐκδίδει προσεχῶς «Σύγχρονον Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν» περιλαμβάνουσαν τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως Γεωργίου τοῦ Α' μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τὸν Οκτώβριον 1904 θὰ εἶναι ἕτοιμος ὁ πρῶτος τόμος τῆς Ἱστορίας ἧτοι ἀπὸ 1863 - 1866.

Κατόπιν θὰ ἐκδώσῃ ὅλην τὴν ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐργασίαν του εἰς σειρὰν τόμων ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Δίπυλον» καὶ πληθὸς ἀνεκδότων, ἐρευνῶν καὶ σημειωμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Κατακόμβαι».

Ὁ γάλλος ζωγράφος Μιλλέ, υἱὸς χωρικοῦ, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Χερβούργου, ἀντιγράφων διάφορα ἔργα. Ὁ θάνατος τοῦ πατέρα του τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἄροτρον διὰ νὰ ζῆσθαι τὴν οἰκογενεὴν του ὡς πρωτότοκος αὐτός. Ἀργότερα — εὐθὺς ποῦ ἠσθάνθη κάποιαν χρηματικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐπανήλθε εἰς τὴν τέχνην, ἀναδειχθεὶς ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ζωγράφους τοῦ κόσμου.

Μετ' ὀλίγους μῆνας θὰ ἐορτασθῇ ἡ ἑκτη ἑκατονταετηρίδα τῆς γεννήσεως τοῦ Πετράρχη.

Ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τοῦ Μπερλιόζ, ἢ ὅποια ἐορτάσθη πρὸ τίνος, ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ γλύπτου Γενόσεως ἀναμνηστικὸν μέγαλον, ἀποδίδον πιστῶς τὴν χαρακτηριστικὴν κεφαλὴν τοῦ γάλλου μουσικοῦ.

Ὅταν ἀκούω τὴν μουσικὴν τοῦ Βέμπερ, ἔγραψε ὁ Θεόφιλος Γκαίτε, αἰσθάνομαι πρῶτα ὅσον ἕνα ἴπνον μαγνητικόν, κατὰ ποῦ μὲ πρᾶναι καὶ μὲ χωρίζει ἡρεμα ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴν.

Ὁ Χρῆστος ἐρωτηθεὶς διατί, δὲν πολιτεύεται, ἀπεκρίθη: Εἰ μὲν ποιητὰ πολιτεύεται, τοῖς θεοῖς ἀπαρέσει, εἰ δὲ χρηστά τοῖς πολίταις.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ἈΚΑΔΗΜΕΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰνδικὴν γραμματικὴν ὑπὸ Γεωργ. Ν. Χατζηδάκη — Βιβλιοθήκη Μαρσαλῆ 225 — 228 — Ἐν Ἀθήναις, τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου 1904.

ἹΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΦΩΝΩΝ ὑπὸ Δρόσου ἐξελθισθεῖσα ὑπὸ Ἰω. Δελλίου Τεύχος τέταρτον. Βιβλιοθήκη Μαρσαλῆ 224. Ἐν Ἀθήναις, τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου 1904.

